

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií / Francouzská filologie

Diplomová práce

Bc. Martin Neudörfl

Kodifikace ortografického zápisu jazyka ostrova Sark

Spelling standardization of Sark-French

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval panu PhDr. Jaroslavu Štichauerovi, Ph.D. za výzvu, abych svůj terénní výzkum spojený s dokumentací sarkézské normanštiny uskutečnil, stejně jako paní PhDr. Olze Nádvorníkové, Ph.D. za ochotu a rozhodnutí převzít vedení nad mou prací.

Výzkum, jehož výsledky prezentuji v této práci, se mohl uskutečnit pouze na základě pozvání pana Dr. Richarda Axtona MA, Ph.D., ředitele muzea Société Sercquaise na ostrově Sark a mého dobrého přítele, jemuž děkuji za vřelé přijetí, cenné rady, energii, čas a jeho přátelství.

Za vřelé přijetí rovněž děkuji všem Sarkézanům, s nimiž jsme měl to štěstí se poznat a především děkuji za laskavost, čas a energii všem těm, kteří se zapojili do mého výzkumu.

[mersıbedefaj].

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 10. 8. 2017

.....
Martin Neudörfl

Klíčová slova

sarkézská normanština, normanština, jazyková dokumentace, ohrožené jazyky, kodifikace, terénní výzkum

Key words:

Sark Norman, Norman, language documentation, endangered languages, codification, fieldwork

Abstrakt

Tato diplomová práce je věnována dokumentaci původního románského jazyka ostrova Sark v Lamanšském průlivu, známého jako sarkézská normanština. Jak značí název této práce, původním záměrem našeho terénního výzkumu bylo ve spolupráci s posledními rodilými mluvčími a na základě předchozích vědeckých pozorování kodifikovat ortografický zápis sarkézské normanštiny za účelem zahájení procesu její postupné revitalizace. V průběhu našeho terénního výzkumu jsme však byli konfrontováni realitou, která vedla k opuštění našeho záměru. Konstatovali jsme, že dosavadní vědecké poznání o fonologickém systému sarkézštiny nelze považovat za dostatečné, přičemž jsme objevili existenci původních písemných památek, do té doby pro vědu neznámých. Cílem této práce je tak především představit stěžejní poznání vzešlá z našeho terénního výzkumu, který se na ostrově Sark uskutečnil v prosinci 2016, za účelem prohloubení vědeckého poznání o tomto unikátním románském jazyce a zboření největších mýtů s ním spojených na odborné úrovni.

Abstract

The purpose of this study is to document the indigenous Romance language of the Sark island located in the English Channel, known as Sark Norman. As implied by the thesis title, the original aim of the field research was to codify the orthographic form of the Sark Norman language, using previous scientific observations and the assistance of the final remaining native speakers in order to commence a gradual revitalisation of Sark Norman. In the course of the research, however, we were confronted with facts that resulted in renouncing our original aim. It emerged that the existing scientific knowledge of the Sark Norman phonology system was unsatisfactory. By contrast, some authentic historical documents, until then unknown within the scientific field, were explored and validated. Therefore, the primary purpose of this study became to introduce principal findings of the field research carried out on the Sark island in 2016 with the aim of deepening the scientific knowledge of a very unique Romance language, including disproving the biggest myths related to Sark Norman within the scientific environment.

Obsah

0	Úvod	8
1	Úvod problematiky	12
	1. 1. Dokumentace ohrožených jazyků	13
	1. 2. Výchozí situace	19
	1. 3. Motivace	22
	1. 4. Historický a geopolitický kontext	24
	1. 5. Jazyková situace	26
	1. 5. 1. Normanština	26
	1. 5. 2. Ostrovní normanština	28
	1. 5. 3. Sarkézská normanština	30
	1. 5. 4. Vývoj počtu mluvčích	32
	1. 6. Předchozí vědecký výzkum	35
2.	Terénní výzkum prosinec 2016	39
	2. 1. Původní záměr	39
	2. 2. Metodika výzkumu	43
	2. 3. Charakterizace zdrojů	48
	2. 3. 1. Dodatek	51
	2. 3. 2. Shrnutí	52
	2. 4. Terénní výzkum a nová zjištění	53
	2. 5. Vyhodnocení	58
	2. 5. 1. Dodatek ke kodifikaci ortografického zápisu	59
3.	Výsledky pozorování a zjištění	62
	3. 1. Realizace fonému r	64
	3. 1. 1. Předchozí vědecká pozorování	66
	3. 1. 2. Porovnání s výsledky pozorování 2016	71
	3. 1. 3. Diachronní analýza realizace fonému r	73
	3. 1. 4. Historicko-sociolingvistická analýza	77
	3. 1. 4. 1. Sociolingvistická část analýzy	78
	3. 1. 4. 2. Historický vývoj	84
	3. 1. 4. 3. Mýtus o anglicizaci v 19. století	88
	3. 1. 4. 4. Vyhodnocení	103
	3. 1. 5. Shrnutí	105

3. 2.	Diftongizace fonému e	108
3. 2. 1.	Základní problém	108
3. 2. 2.	Výsledky pozorování 2016	110
3. 2. 3.	Otázka kontaktu	114
3. 2. 4.	Shrnutí	119
3. 3.	Lexikum	121
3. 3. 1.	Složené výrazy souhlasu	121
3. 3. 2.	Shrnutí	129
3. 4.	Otázka dialektu	131
3. 4. 1.	Mýtus o malosarkézském dialektu	131
3. 4. 2.	Shrnutí	138
3. 5.	Komentář k /pieuvre/	140
3. 5. 1.	Chobotnice v ostrovní normanštině	142
3. 5. 2.	Victor Hugo a ostrov Sark	146
3. 5. 3.	Shrnutí	149
4.	Závěr	151
5.	Résumé	158
6.	Použitá literatura a další prameny	159

0 Úvod

Sarkézská normanština, či sarkézština, je původní románský jazyk autochtonních obyvatel malého ostrova Sark, ležícího v Lamanšském průlivu mezi Francií a Velkou Británií.

Ostrov Sark byl osídlen v roce 1565 čtyřmi desítkami rodin z blízkého ostrova Jersey v čele s Hellierem de Carteret, jerseyským šlechticem, jenž obdržel tento do té doby neobydlený ostrov z rukou anglické královny Alžběty I. v léno. Ostrov Sark zůstal počínaje tímto datem až do 21. století samosprávným královským lénem, jež bylo do roku 2008 považováno za poslední feudální stát v Evropě.

Ostrovní sarkézská společnost, jež je dodnes z velké části tvořena potomky původních osadníků, kteří na ostrově nadále drží v rukou původní držby, jež udělil Hellier de Carteret jejich předkům, se po téměř čtyři staletí vyvíjela od okolního světa natolik izolovaně, že si tato komunita s přibližně šesti sty obyvateli uchovala až do 20. století jako hlavní dorozumívací jazyk jazyk původních osadníků, ostrovní variantu normanštiny, starého jazyka potomků Vikingů, kteří se v 10. století usídlili v severní Francii a z jejichž rodu o dvě století později vzešla nová dynastie anglických králů.

Poté, co v roce 1859 navštívil ostrov Sark jeden z největších romanopisců v dějinách francouzské literatury, Victor Hugo, prohlásil, že starobylý jazyk Sarkézanů je jazykem krále Ludvíka XIV. Významný filolog a dialektolog své doby, princ Louis Lucien Bonaparte, měl zase na základě své vlastní návštěvy ostrova v roce 1862 označit sarkézštinu za nejčistší a nejlepší variantu normanštiny Normanských ostrovů.

Sarkézština, tato archaická podoba ostrovní normanštiny, nicméně pozoruhodně unikala pozornosti vědecké obce až do 2. poloviny 20. století, tj. do doby, kdy již probíhal intenzivní proces anglicizace sarkézské společnosti v důsledku masivního rozvoje turismu, kterým se pod přílivem anglofonních návštěvníků začala tato unikátní feudální komunita postupně otevírat světu.

Přestože v 19. století byla sarkézská normanofonní populace natolik silná, že dokázala asimilovat nově příchozí anglofonní rodiny a plně je normanizovat, přičemž ještě v roce 1955 byla více než polovina držitelů půdy, a tedy členů Nejvyššího soudu (ostrovního parlamentu) více normanofonní, než anglofonní, v době realizace vůbec prvního výzkumu věnovaného dokumentaci sarkézské normanštiny v roce 1975 používalo normanštinu jako hlavní dorozumívací jazyk již jen 60 jedinců, tj. 10 % tehdejší odhadované populace. S počátkem 21. století pak sarkézská normanština vstoupila s poslední necelou desítkou rodilých mluvčích, jejichž průměrný věk se pohybuje mezi 70 a 80 lety, do posledního stadia procesu svého vymírání.

Jak napovídá název této práce, našim původním záměrem bylo zahájit během terénního výzkumu na ostrově Sark v aktivní spolupráci s posledními rodilými mluvčími kodifikaci ortografického zápisu sarkézské normanštiny. Naším cílem bylo na základě zapojení jak mluvčích, tak i ostatních obyvatel ostrova vytvořit funkční zápis, který by umožnil zahájit produkci textů, slovníků a učebních pomůcek za účelem zpřístupnění sarkézské normanštiny dnes již většinově anglofonní populaci standardní písemnou formou. Naši motivací pak v případě potvrzení zachovalosti sarkézského idiomu a rovněž potvrzení vážného zájmu místní komunity o zachování sarkézské normanštiny byla možnost zahájit skrze tento krok i proces její postupné revitalizace.

Přestože jsme v průběhu našeho výzkumu potvrdili jak zachovalost sarkézštiny, tak i zájem sarkézské společnosti o její zachování a revitalizaci, náš původní záměr spojený se zahájením kodifikace zápisu se na základě nových zjištění ukázal jako dočasně bezpředmětný.

Náš původní záměr stál na předpokladu, že skrze předchozí vědecká pozorování byl dostatečně zmapován fonologický systém sarkézštiny a že na ostrově neexistuje ani neexistovala písemná tradice v normanštině. V průběhu našeho výzkumu jsme však potvrdili nejenom existenci písemných památek, nýbrž objevením desítek hodin zvukového materiálu zaznamenávajícího výpovědi více než 30 normanofonních mluvčích jsme seznali, že fonologický systém sarkézské normanštiny nebyl předchozími výzkumy zmapován natolik, aby mohl být vytvořen funkční ortografický zápis.

Během našeho pobytu na ostrově Sark jsme se proto v průběhu terénního výzkumu a rovněž i v rámci studia archiválií soustředili s ohledem na naše časová omezení na ty jevy a aspekty sarkézského jazyka, ohledně nichž se naše vlastní pozorování a zjištění výrazně odlišovala od dat uveřejněných v odborné literatuře.

Cílem této diplomové práce je tak s ohledem na změnu našeho původního záměru primárně shrnout průběh našeho terénního výzkumu, který se uskutečnil ve dnech 3.–17. 12. 2016 na ostrově Sark, a představit ta naše zjištění a ty výsledky našich analýz, které podle našeho názoru výrazně mění pohled na vybrané skutečnosti související s dokumentací sarkézské normanštiny. Posláním této práce je pak v tomto ohledu rovněž postavit se mýtům o sarkézské normanštině, které do odborné literatury pronikly.

V první části této práce uvádíme naše čtenáře do obecné problematiky dokumentace ohrožených a vymírajících jazyků a kontextu našeho výzkumu, a to od výchozí jazykové situace, naší motivace, historického a geopolitického kontextu po prezentaci veškerého předchozího odborného výzkumu věnovaného dokumentaci sarkézštiny spolu se základní literaturou.

Druhá část práce je věnována metodice terénního výzkumu, důkladnému popsání objevených zdrojů dat v podobě historických nahrávek datovaných napříč 20. stoletím, shrnutí průběhu našeho terénního výzkumu a jeho celkovému vyhodnocení.

Třetí a nejobsáhlejší část této práce je prezentací výsledků našeho výzkumu, tj. našeho poznání zásadních, dosud pro vědeckou obec z velké části neznámých skutečností, jichž jsme mohli dosáhnout díky aktivní spolupráci našich konzultantů, a především možnosti analyzovat nahrávky výpovědí více než 30 mluvčích, pořízené v roce 1976, a tím konfrontovat tato historická data nejenom s daty získanými skrze naše konzultace s rodilými mluvčími, ale i s předchozími pozorováními.

Práce si vedle prohloubení vědeckého poznání o sarkézské normanštině a zboření několika mýtů s ní spojených dává rovněž za cíl pomoci případným zájemcům o

dokumentaci ohrožených a vymírajících jazyků tím, že se budou při četbě této práce moci buď poučit z našich chyb, nebo naopak inspirovat v dílčích úspěších při jejich vlastních snahách v oblasti zachování jazykové diverzity tohoto světa.

1 Úvod do problematiky

V první části této práce se věnujeme základnímu úvodu do problematiky dokumentace a revitalizace ohrožených a vymírajících jazyků, které se tato práce skrze svůj objekt zájmu, sarkézskou normanštinu, přímo dotýká. V této části stanovujeme rámeček našeho zájmu a tím i této práce, přičemž blíže představujeme výchozí situaci stejně jako naši motivaci, které předcházely naší výzkumné činnosti a definovaly podobu vlastního terénního výzkumu, jenž se uskutečnil na ostrově Sark v období 3.–17. 12. 2016.

Na vybraných příkladech přibližujeme čtenářům podstatu problému ztráty jazykového systému v důsledku úmrtí posledních rodilých mluvčích nejen jako ztrátu jednoho unikátního dědictví jedné vyčleněné komunity coby nositele její identity a historické paměti, nýbrž i jako ztrátu unikátního lidského poznání pro vědu a celého lidského společenství. Tento problém posléze vsazujeme do užšího kontextu Normanských ostrovů, přičemž jej dále specifikujeme na pozadí historického, geopolitického i jazykového vývoje.

Na základě předchozího obecného úvodu do problematiky a bližšího představení konkrétní jazykové situace stanovujeme a shrnujeme základní terminologii používanou v této práci, přičemž se blíže věnujeme charakterizaci jednotlivých variant ostrovní normanštiny, původních románských jazyků autochtonních obyvatel Normanských ostrovů Jersey, Guernsey, Alderney a Sark, s důrazem na hlavní objekt našeho zájmu, tj. variantu ostrova Sark, sarkézskou normanštinu.

V závěru první části této práce prezentujeme a shrnujeme veškeré předchozí výzkumné podniky věnované dokumentaci sarkézské normanštiny, jež se do roku 2016, tj. do realizace našeho vlastního výzkumu, na ostrově Sark ve spolupráci s tamními normanofonními obyvateli uskutečnily a jejichž výsledky byly následně publikovány tiskem. Tímto způsobem představujeme základní odbornou literaturu, která posloužila jako primární zdroje dat, na nichž jsme založili naši předprojektovou přípravu, a která umožnila realizaci vlastního výzkumu.

Úlohou této části práce je posloužit jako základní úvod do problematiky pro lepší

orientaci v dalších částech této práce a rovněž ilustrovat případným zájemcům o studium a dokumentaci ohrožených jazyků nezbytnost předprojektové přípravy.

1. 1. Dokumentace ohrožených jazyků

V roce 2010 informovaly světové deníky o smrti ženy z Andamanských ostrovů, jejíž jméno do té doby znal mimo její vlastní vesnici a kmen jen malý okruh lidí. Její odchod však znamenal natolik těžkou a nenapravitelnou ztrátu pro vědu a lidské poznání, že zpráva o její smrti pronikla z komunity jazykovědců do médií po celém světě. Boa starší byla posledním mluvčím jednoho z deseti tzv. velkoandamanských jazyků zvaného Aka-Bo^{1,2}, a její smrtí přišla celá její rodná komunita nejen o původní jazyk svého kmene, který postupně nahradila hindština, nýbrž i o původní orální tradici předávanou z generace na generaci, od příběhů a písní po společnou historickou paměť a znalosti spojené s okolním životním prostředím.

Jeden z lingvistů, kteří se podíleli na zaznamenání jazyka paní Boa starší, Narayan Choudhary, pro deník *The Guardian* uvedl: „*Her loss is not just the loss of the Great Andamanese community, it is a loss of several disciplines of studies put together, including anthropology, linguistics, history, psychology, and biology, [...]. To me, Boa Sr epitomised a totality of humanity in all its hues and with a richness that is not to be found anywhere else.*“

3

Žal nad ztrátou paní Boa starší, patrný ze slov Narayana Choudharyho, přitom zažívá velká část vědců a výzkumníků, kteří se zapojují do podobných aktivit, jejichž cílem je zaznamenávat ohrožené a vymírající jazykové systémy, aby buď přispěli k zastavení procesu jejich vymírání, či v případě neodvratitelného pomohli zdokumentovat daný systém

-
- 1 LAWSON, Alastair. Last speaker of ancient language of Bo dies in India. BBC News [online] 4. 2. 2010 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/8498534.stm
 - 2 WATTS, Jonathan. Ancient tribal language becomes extinct as last speaker dies. The Guardian [online] 4. 2. 2010 [2017-07-29]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2010/feb/04/ancient-language-extinct-speaker-dies>
 - 3 WATTS, Jonathan. Ancient tribal language becomes extinct as last speaker dies. The Guardian [online] 4. 2. 2010 [2017-07-29]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2010/feb/04/ancient-language-extinct-speaker-dies>

v maximální možné míře do odchodu posledních mluvčích. Jak přitom N. Choudhary uvedl, ztráta posledních mluvčích je mimo lidskou rovinu ztrátou nejen pro jazykovědu, nýbrž s ohledem na existenci tzv. kolektivní paměti komunity, uchovávané v daných případech nikoliv skrze písemnou tradici, nýbrž ryze orální, ztrátou i pro další vědní obory.

Příběhy podobné tomu z Andamanských ostrovů jsou přitom známy z celého světa. Ve stejném roce, kdy zemřela Boa starší, zemřel i William Rozario, poslední mluvčí kočínské kreolštiny,⁴ a o dva roky dříve, v roce 2008, zase Marie Smith Jonesová, poslední mluvčí jazyka Eyak.^{5, 6}

Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu (UNESCO) od ukončení vydávání Červené knihy ohrožených jazyků pravidelně publikuje tzv. *Atlas of the World's Languages in Danger* a zřizuje jeho přístupnou on-line verzi na svých oficiálních stránkách. K roku 2017 evidoval atlas přibližně 2464 jazyků,⁷ které jsou klasifikovány do pěti tříd – zranitelný, zřetelně ohrožený, vážně ohrožený, kriticky ohrožený, vymřelý.

Přes snahu udržovat seznam aktuální naráží tato kompilace i v internetové podobě na své limity, stejně jako například databáze internetové verze *Ethnologue*.⁸ V současné době je tak překvapivě jediný pravidelně aktualizovaný seznam právě vymřelých jazyků dostupný na jedné ze stránek internetové encyklopedie Wikipedia. Z tohoto seznamu a z uvedených zdrojů vyplývá, že v prvních 17 letech 21. století, tj. v období let 2000 až 2017, přišlo lidstvo odchodem posledních rodilých mluvčích o více než padesát jazykových systémů na všech obydlených kontinentech světa, tj. včetně Evropy.⁹

4 PRADEEP, K. *Tribute to Cochin Creole Portuguese*. The Hindu [online] 26. 9. 2010 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/news/cities/Kochi/Tribute-to-Cochin-Creole-Portuguese/article16048595.ece>

5 BBC. *Last Alaska language speaker dies*. BBC News Channel [online] 24. 1. 2008 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/7206411.stm>

6 ECONOMIST. *Marie Smith, the last speaker of the Eyak language, died on January 21st, aged 89*. The Economist [online] 7. 2. 2008 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/10640514>

7 MOSELY, Christopher. *Atlas of the World's Languages in Danger*. Paříž 2010 [online]. [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/languages-atlas/en/atlasmap.html>

8 Ethnologue: Languages of the World, SIL International [online]. Dostupné z: <https://www.ethnologue.com/>

9 Wikipedia. *List of languages by time of extinction*. Wikipedia [online] naposledy upraveno 22. 7. 2017 [cit. 2017-07-09]. Dostupné z https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_languages_by_time_of_extinction#21st_century

Přestože zprávy o úmrtí posledních mluvčích jsou v evropském prostoru národních států a jejich etablovaných jazyků spojovány především s exotickým a dálným prostředím, obývaným primitivními kulturami bojujícími s globalizací a intenzivním kontaktem s jazyky jiných, dominantních a technologicky vyspělejších kultur, tzv. starý kontinent nepředstavuje výjimku.

První zprávu ve 21. století o ztrátě dalšího jazykového systému na evropském území obdržela světová lingvistická obec z Lotyšska v roce 2009, kdy zemřel jeden z posledních rodilých mluvčích livonštiny, Viktor Berthold.^{10, 11} Přestože byl V. Berthold zřejmě posledním mluvčím, pro nějž byl tento ugrofinský jazyk původních obyvatel Livonska jazykem prvním, tj. mateřským, v návaznosti na zvýšený zájem lotyšské veřejnosti se k livonštině veřejně přihlásilo několik dalších, byť pasivních mluvčích, jejichž počet je v současné době odhadován na přibližně šedesát jedinců.¹² Livonština tak své úplné vymření i přes prohlášení některých médií minimálně na krátkou dobu oddálila.

Evropský kontinent ovšem trvale ztratil jeden ze svých jazykových systémů jen o tři roky později. V roce 2012 plnila stránky předních britských deníků zpráva, že ve věku 92 let zemřel do té doby světu neznámý skotský rybář jménem Robert „Bobby“ Hogg.^{13, 14} Bobby Hogg byl od roku 2009, po smrti svého bratra Gordona Hogga, až do té své posledním mluvčím tzv. cromartského dialektu (eng. *Cromarty dialect*), unikátní varianty severoskotštiny,¹⁵ snad ovlivněné holandštinou a norštinou,¹⁶ která se vyvinula v rámci tamní rybářské komunity, jež na přelomu 15. a 16. století dorazila do oblasti poloostrova Black

10 KALLIO, Peter. *The language contact situation in prehistoric Northeastern Europe*. In: *The Linguistic Roots of Europe*. Kodaň: Museum Tusulanum Press, 2015 str. 90

11 PUPAVAC, Vanessa. *Language Rights: From Free Speech to Linguistic Governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012. str 197

12 HAARMANN, Harold. *Livonians in: Native Peoples of the World*, Abingdon: Routledge, 2013. str. 341

13 MCCOLL MILLAR, R., BARRAS, W., BONNICI, L. M. *Lexical Variation and Attrition in the Scottish Fishing Communities*. Edinburgh: Edinburgh Press, 2014. str. 1

14 BBC. *Cromarty fisherfolk dialect's last native speaker dies*. BBC [online]. 2012 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z www.bbc.com/news/uk-scotland-highlands-islands-19802616

15 Am Baile. *The Cromarty Fisherfolk Dialect*. Am Baile [online] [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <https://www.scribd.com/document/108978622/The-Cromarty-Fisherfolk-Dialect>

16 STEVEN, Alasdair. *Obituary: Robert (Bobby) Hogg, engineer and last speaker of the Cromarty dialect*. The Scotsman [online] 15. 10. 2012 [cit. 2017-07-29] Dostupné z: <http://www.scotsman.com/news/obituaries/obituary-robert-bobby-hogg-engineer-and-last-speaker-of-the-cromarty-dialect-1-2576251>

Isle.¹⁷

Stejně, jako byl smrtí Boa st. kmen žijící na Severním Andamanu nenávratně připraven o část své identity a kultury, i obyvatelé malého skotského městečka Cromarty přišli smrtí rybáře Bobbyho Hogga o unikátní dědictví svých předků, zvláštního jazykového systému, jenž se po půl tisíciletí na poloostrově Black Isle vyvíjel a jenž byl předáván z generace na generaci, dokud nebyl jeho přenos ve 20. století přerušen.

Smrt posledního mluvčího jakéhokoliv jazykového systému pravidelně vyvolává zájem médií, neboť i ti čtenáři či diváci, kteří nikdy malé městečko kdesi ve Skotsku nenavštívili a možná ani nenavštíví, dokáží pocítit lítost nad zánikem jedinečného jazykového systému, jakožto v mnoha případech i nositele kulturních tradic, a zároveň přijmout tuto ztrátu nikoliv jen jako ztrátu pro danou vyčleněnou komunitu, nýbrž jako ztrátu pro celou lidskou společnost, tj. i pro ně samé.

Často pak díky dočasnému prostoru v médiích zaznamenáváme zvýšený zájem jak odborné, tak i široké veřejnosti o to poznat více o povaze daného ztraceného systému a pokusit se zachránit to málo, co zbývá v paměti tzv. rememberers, jedinců, kteří si dokážou vybavit lexikum, fráze, střípky gramatiky. Tento zvýšený zájem v důsledku uvědomění si nenapravitelné ztráty jedinečného dědictví ze stran odborníků a laiků však již nedokáže danou realitu, tj. vlastní ztrátu, v absolutní většině případů nijak zvrátit.

Po dobu trvání veřejného zármutku se nejen veřejnost, ale i vědecká obec často ptá, co bylo učiněno pro to, aby byla tato ztráta minimalizována. V případě unikátního dialektu z Cromarty se podařilo skrze projekt skotského digitálního archivu *Am Baile* v letech 2007–2012 pořídit několik nahrávek výpovědi posledních dvou rodilých mluvčích, zaznamenat autentické lexikum spojené s rybářstvím a dalšími oblastmi života s ohledem na regionální specifika stejně jako několik písní.¹⁸

17 BBC. *Cromarty fisherfolk dialect's last native speaker dies*. BBC [online]. 2012 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: www.bbc.com/news/uk-scotland-highlands-islands-19802616

18 Am Baile. *The Cromarty Fisherfolk Dialect*. Am Baile [online] [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <https://www.scribd.com/document/108978622/The-Cromarty-Fisherfolk-Dialect>

Pokud bychom si i přes tyto chvályhodné výsledky, které tým archivu *Am Baile* dokázal, položili otázku, zda bylo možné udělat více, odpovědí nám mohou být informace, které nalézáme mezi řádky: „*The team had a relatively good response from current and former members of the Cromarty community at home and abroad [...]*“¹⁹ Bohužel, „*a relatively good response*“ se nerovná trvalému odhodlání na komunitní úrovni, které je pro zachování ohroženého jazykového systému zcela nezbytné. Daleko podstatnější jsou ovšem ta fakta, která v oficiálních zdrojích nenalézáme. Postrádáme totiž jakékoliv informace o širším zapojení lingvistů a dalších odborníků, kteří by zaměstnancům archivu *Am Baile* a místním dobrovolníkům v jejich snahách poskytli odborné vedení nebo přímo svou asistenci.

Není to tak mnohdy pouze laická veřejnost, kdo si teprve v momentě, co je osud nezvratný, zoufá nad ztrátou výjimečného dědictví v podobě unikátního jazykového systému, ale překvapivě i samotná vědecká obec, jež má být tím (přijmeme-li tvrzení, že posláním jazykovědy je nejenom „poznávat“ jazykové systémy, ale i své poznání vracet zpět autochtonním komunitám za účelem zachování kulturního bohatství lidstva), kdo se pokusí podniknout veškeré možné kroky, aby ztráta byla minimální – od praktické dokumentace jazykového systému, zpřístupnění svého poznání veřejnosti a vysílání impulsů do místní komunity, která si často není vědoma významu svého kulturního dědictví, po motivaci mluvčích i potenciálních mluvčích jazyk praktikovat, nebo je-li to možné, iniciovat revitalizační proces.

V případě dialektu z Cromarty musíme na obranu obou dvou komunit, vědecké obce i veřejnosti, uvést jednu zásadní skutečnost, a to že dostupnost informací ohledně existence dialektu byla podle nám dostupných informací na všech rovinách minimální. Tento fakt sice není omluvou pro ty odborníky, kteří ve 20. století cromartský dialekt již zkoumali, ovšem v momentě, kdy byl ve 21. století „znovuobjeven“, byly podniknuty v rámci možností zapojených jedinců kroky k jeho systematickému poznávání, a to až do smrti posledního mluvčího Bobbyho Hogga.

19 Am Baile. *The Cromarty Fisherfolk Dialect*. Am Baile [online] [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://www.ambaile.org.uk/detail/en/621/1/EN621-the-cromarty-fisherfolk.htm>

Přibližně tisíc kilometrů jižně od skotského městečka Cromarty, vzdušnou čarou přes celý ostrov Velké Británie a Lamanšský průliv, však probíhá v blízkosti francouzského pobřeží příběh velmi podobný, ovšem za zcela odlišných podmínek – za plného vědomí vědecké obce i místní a širší veřejnosti již po více než jedno století postupně vymírají hned tři příbuzné jazykové systémy, původní jazyky normanských ostrovů Jersey, Guernsey a Sark, představující svébytnou vývojovou větev v rámci normanského jazykového prostoru.

Přes četné aktivity a podniky několika málo dobrovolníků a mnoha málo vědců, realizované samostatně či skrze činnost několika sdružení a pověřených institucí, čelíme s ohledem na dramatický pokles mluvčích ve 20. a především 21. století, související s jejich postupným vymíráním, na všech třech ostrovech neúprosné realitě jejich reálného vymizení v průběhu několika málo desetiletí.

Nejméně alarmující je situace na ostrově Jersey. V případě tamního původního normanského jazyka, jerseyštiny, se ve druhé dekádě 21. století počet mluvčích přes stabilní pokles stále pohybuje nad 1000 jedinců. přičemž můžeme doufat v její zachování v dlouhodobém horizontu, budou-li podniknuty adekvátní kroky v rámci procesu její revitalizace, které jsou ovšem zcela nezbytné. Na druhém největším ostrově však v případě tamního jazyka guernseyštiny, varianty ostrovní normanštiny s nejdelší písemnou tradicí sahající do 19. století, můžeme i přes zdání několika průzkumů očekávat v případě, že nebude okamžitě zahájen proces efektivní záchrany, její vymření s odchodem posledních několika málo stovek rodilých mluvčích do poloviny tohoto století.^{20, 21}

Přes tyto vyhlídky nicméně můžeme konstatovat, že na obou ostrovech v současné době zaznamenáváme aktivity vědců, byť méně než desítky, které jsou zaměřeny jak na dokumentaci těchto jazyků, tak i na podporu zaujatých dobrovolníků z řad obyvatelstva. Přestože je efektivita současných snah, bohužel, prakticky nulová s ohledem na neúspěch snah o zastavení poklesu počtu aktivních mluvčích obou těchto variant, je zásadní skutečností, že tyto aktivity na ostrovech Jersey a Guernsey skutečně probíhají,

20 SALLABANK, Julia: *Writing in an unwritten language: the case of Guernsey French*. In: School of Linguistics & Applied Language Studies. The University of Reading [online]. str. 242 [cit. 2017-07-25]. Dostupné z: <http://www.reading.ac.uk/internal/appling/wp6/sallabank.pdf>

21 SALLABANK, Julia. *Attitudes to Endangered Languages: Identities and Policies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. str. 51

přičemž v takovém případě jak veřejnost, tak i vědecká obec plní skrze několik jedinců svou povinnost pokusit se zachránit „to málo,“ co ještě zachránit lze. Situace na nejmenším z Normanských ostrovů, ostrově Sark, je však výrazně odlišná.

1. 2. Výchozí situace

Sarkézská normanština, původní normanský jazyk ostrova Sark, samosprávného královského léna, jež do roku 2008 představovalo poslední feudální stát v Evropě, byla do II. světové války jazykem většiny autochtonní populace tohoto ostrova.²² Sarkézská společnost, čítající v průměru šest set jedinců,²³ se tak výrazně odlišovala od početnějších komunit ostatních Normanských ostrovů, kde anglický jazyk nahradil v mnoha oblastech veřejného života tamní varianty normanštiny již v závěru 19. století.²⁴ Přes tento původně odlišný vývoj však byla na počátku 21. století sarkézština odborníky seznána jako jazyk v konečné fázi procesu vymírání (Mari C. Jonesová, 2008)²⁵ v důsledku téměř úplného nahrazení angličtinou jakožto hlavního dorozumívacího jazyka v životě komunity.

Počátek intenzivního procesu anglicizace sarkézské společnosti můžeme datovat do období po II. světové válce v souvislosti s příchodem nových obyvatel anglického původu, a především s masivním rozvojem turismu v 2. polovině 20. století a šířením rozhlasového a později televizního vysílání.²⁶ Z dobových zpráv však zjišťujeme, že autochtonní populace ostrova Sark tento vývoj nepřijímala jako samozřejmost.

V roce 1955 informuje článek otištěný v *Jersey Evening Post* o tom, že více než polovina členů Nejvyššího soudu ostrova Sark, orgánu odpovídajícího svou funkcí

22 Viz podkapitola Mýtus o anglicizaci v 19. století

23 Důsledné sčítání obyvatelstva na ostrově Sark neprobíhá, přičemž ve stávajících odhadech jsou obvykle započteny i osoby na ostrově pobývající pouze přechodně. Odhady uvádějící celkový počet obyvatel na přelomu 20. a 21. století na 700 jedinců pochází z doby zvýšeného turistického ruchu, které podle našich informací, jež jsme získali v průběhu našeho terénního výzkumu (prosinec 2016), zahrnují až 100–150 jedinců, kteří představovali pouze sezónní pracovní síly.

24 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 6–7

25 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100. č. 2, 2012

26 Tyto informace jsme získali v průběhu našeho terénního výzkumu (prosinec 2016).

parlamentu, byla stále více normanofonní než anglofonní,^{27, 28} přičemž jeden z těchto členů měl dokonce na oficiálním zasedání orgánu návrh požadující, aby se všichni anglofonní členové soudu naučili sarkézskou normanštinu. Stejný článek rovněž obsahuje veřejnou výzvu k založení instituce s názvem *Société Sercquaise*, jejímž posláním by mělo být: „[to] *instruct all-comers in the language of the island and combine with the other Channel Islands in preserving for posterity the old-Norman-French tongue.*“²⁹

Tato veřejná výzva, cílená primárně na jerseyjskou jazykovědnou obec, přitom zdůrazňuje nezbytnost odborné pomoci zvenčí, tj. z ostrova Jersey, s ohledem na místní omezené možnosti místních po stránce materiální i erudice v oblasti jazykové dokumentace a revitalizace. Požadovaná pomoc však s ohledem na neexistenci zpráv zřejmě vůbec nedorazila, či její výsledek, pokud byla poskytnuta, postrádal efektivitu.

Třebaže tak zamýšlená organizace nevznikla v roce 1955, o dalších 20 let později, kdy již počet aktivních mluvčích normanštiny klesl podle soudobého odhadu na 10 % z celkového počtu obyvatel,³⁰ byla pod mírně odlišným názvem *Société Sercquaise*³¹ skutečně založena. O rok později pak byl na základě iniciativy jednoho z jejích členů a na jeho vlastní náklady realizován úctyhodný projekt, na jehož konci vzniklo téměř dvacet hodin zvukového materiálu zaznamenávajícího výpovědi více než 30 normanofonních jedinců spolu s desítkami písní sarkézské orální tradice.³²

Ve stejném období uskutečnil v roce 1975, byť nezávisle na této nové společnosti, první souvislý a odborný výzkum za účelem dokumentace fonologického systému

27 Société Jersiaise. *Preserving Sark Norman-French*. *Jersey Evening Post*, 25. 4. 1955. Lé Sèrtchais. Société Jersiaise [online], [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: <http://members.societe-jersiaise.org/sdllj/sertchais.html>

28 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: *Transactions of the Philological Society*. svaz. 100. č. 2, 2012

29 Société Jersiaise. *Preserving Sark Norman-French*. *Jersey Evening Post*, 25. 4. 1955. Lé Sèrtchais. Société Jersiaise [online], [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: <http://members.societe-jersiaise.org/sdllj/sertchais.html>

30 BRASSEUR, Patrice. *Les noms des champs de l'île de Sercq*. In: *L'Onomastique, témoin des langues disparues*. Dijon, 1982. str. 107

31 Odlišný název *Société Sercquaise* od názvu původně zamýšlené společnosti *Société Sercquaise* nepřímou indikuje úbytek nenormanofonních mluvčích, neboť grafém /i/ ve slově /Sercquaise/ reflektuje palatalizaci fonému [k] v důsledku částečné tzv. třetí palatalizace fonémů [k] a [a], kterou částečně popsal A. Liddicoat (1994), v rámci fonologického systému sarkézštiny. Název současné společnosti /Société Sercquaise/ naopak reflektuje tradiční francizující zápis bez palatály. Jedná se tak o pozoruhodný doklad o jazykovém vývoji v rámci sarkézské ostrovní společnosti v rozmezí dvaceti let (1955–1975).

32 Tyto materiály představíme blíže v podkapitole věnované charakterizace zdrojů.

sarkézštiny a jejího lexika Patrice Brasseur, který na ostrov Sark dorazil v rámci širšího výzkumného podniku, zaměřeného na dokumentaci všech variant kontinentální i ostrovní normanštiny.³³

V následujících letech pak nezávisle na aktivitách sarkézské společnosti *Société Sercquaise* proběhlo několik dalších vědeckých počínů, především výzkum z roku 1985 A. Liddicoata, jenž detailní srovnávací metodou vytvořil gramatiku a lexikon jerseyštiny a sarkézštiny (A. Liddicoat 1994), a dále sondáže Mari C. Jonesové v roce 2008 (Mari C. Jonesová 2012) a Julie Sallabankové 2009 (Julia Sallabanková 2013). Většina dat získaných těmito jazykovědci byla publikována formou odborných článků či obsáhlých vědeckých pojednání.

S ohledem na kvalitu produktů těchto výzkumů můžeme konstatovat, že vědecká obec v rámci svých možností skrze aktivity několika výzkumníků splnila jedno ze svých dvou poslání v rámci dokumentace ohrožených jazyků, tj. získání dat, jejich vyhodnocení a zpřístupnění svým kolegům na vědecké úrovni. Druhé poslání však, bohužel, zásadním způsobem nedodržela.

Evangelia Adamouová ve svém pojednání o práci s daty, získanými v průběhu výzkumů věnovaných dokumentaci ohrožených jazyků, k této záležitosti uvádí „[...] *it is researcher's duty to make the work available to the language communities.*“³⁴ Vyjma jedné publikace a dvou článků, vzešlých z výzkumu P. Brasseura z roku 1975 na ostrově Sark, které byly dodatečně poskytnuty společnosti *Société Sercquaise*, se však do rukou obyvatel ostrova Sark nedostala jediná další publikace či pojednání věnované sarkézské normanštině, které kdy vznikly na základě předchozích vědeckých výzkumů.

Přestože tak měla sarkézská komunita vždy vážný zájem na zachování svého jazyka a vždy participovala na aktivitách vědců, kteří na ostrov dorazili za účelem jeho dokumentace, vyjma tří prvních prací z pera P. Brasseura neměli normanofonní mluvčí možnost seznámit se s výsledky své spolupráce s vědeckou obcí. Po ukončení terénních

33 BRASSEUR, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique normand*. vol. 1. Paříž: CNRS, 1980

34 ADAMOŮ, Evangelia. *A Corpus-Driven Approach to Language Contact : Endangered Languages in a Comparative Perspective*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2016. str. 17

výzkumů a získání dat tak vědecká obec neudržela kontakt s autochtonní populací a spokojila se s naplněním prvního cíle dokumentace jazyků, tj. získáním dat.

Poslední výzva o pomoc při dokumentaci a záchraně sarkézské normanštiny vyšla z prostředí ostrova v letech 2010–2012, kdy se společnost *Société Sercquaise* obrátila na vědeckou komunitu, mezi níž byli rovněž i ti výzkumníci, kteří již v minulosti na ostrově výzkumnou činnost vyvíjeli. Do roku 2016 však tato naléhavá výzva nebyla vyslyšena.³⁵

1.3. Motivace

Frank Seifart uvádí mezi čtyřmi základními typy motivace výzkumníka, které jej vedou k rozhodnutí zapojit se do dokumentace ohroženého jazyka, na prvním místě možnost přispět k zachování kulturního bohatství lidstva, následovanou vůlí po posílení empirické podstaty jazykovědy, stejně jako možností dokumentovat jazyk především pro autochtonní komunitu, případně možností poznávat jazykový kontakt mezi minoritním a dominantním jazykovým systémem.³⁶

Úbytek jazykové diverzity v důsledku vymírání minoritních jazykových systémů lze z mnoha důvodů považovat obecně za ztrátu pro vzdělanost a vědu.³⁷ Ztráta každého jazykového systému je však mimo základní jazykový rámec přímo spojena i se ztrátou jedné konkrétní komunity spolu se vším, co tuto komunitu definuje: „*With the loss of each community, and the knowledge and beliefs wich one defined its people.*“ (David Hirsch 2013).³⁸

Přestože se může zdát, že v souvislosti s termíny jako „ztráta víry“ a „ztráta poznání“ mluvíme v oblasti dokumentace ohrožených jazyků především o izolovaných kulturách, žijících v odlehlých oblastech, například v případě ztráty jazyka Aka-Bo (viz výše),

35 Tyto informace jsme získali v průběhu našeho terénního výzkumu (prosinec 2016).

36 SEIFART, Frank. *Competing motivations for documenting endangered languages*. In: *Documenting Endangered Languages : Achievements and Perspectives*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2011. Str. 17

37 HALE, Ken. *On endangered languages and the importance of linguistic diversity*. In: *Endangered Languages: Language Loss and Community Response*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. str. 192

38 HIRSCH, David. *Endangered Languages, Knowledge Systems and Belief Systems*, Bern: Peter Lang AG, 2013. str. 10

kdy odchodem posledního mluvčího přichází moderní věda o staletí poznání v oblasti místní fauny, flóry, klimatických podmínek a geografie,³⁹ „ztrátu víry“ a „ztrátu poznání“ spojujeme se ztrátou i takových „neexotických“ jazykových systémů, jakým byl například rybářský dialekt z oblasti Cromatry, jehož poslední mluvčí uchovávali ve své paměti tradiční lidové písně tamní orální tradice, znalosti spojené s plavbou, rybářstvím a místními reáliemi.

Ztráta jazyka tak není jen pouhou ztrátou unikátního systému, který může obohatit naše poznání a vědu v oblasti lidské komunikace, ale rovněž i ztrátou znalostí, vědění a společné historické paměti, čímž společně znamenají ztrátu jedné konkrétní lidské identity.⁴⁰

Se sedmi posledními mluvčími sarkézské normanštiny, jazyka, jenž se po čtyři století svébytně vyvíjel v uzavřené komunitě farmářů a rybářů, založené na feudálním řádu z dob založení vikingského státu v severní Francii, stojí tento jazykový systém před svým úplným vymřením v řádu příštích 20 let.

Co se naší vlastní motivace, která vedla k uskutečnění našeho výzkumu, týče, podle typologie F. Seifarta náš výzkum stál na všech čtyřech základních typech motivací výzkumníka, tj. byli jsme motivováni možností přispět naším výzkumem a činností k zachování jazykové diverzity a rozšíření vědeckého poznání stejně jako možností spolupracovat společně s místní komunitou v její prospěch. S ohledem na náš záměr ověřit zachovalost sarkézské normanštiny pod vlivem anglického jazyka pak zapadá náš výzkum i do kategorie studia jazykového kontaktu.⁴¹

Pokud bychom měli naši motivaci charakterizovat i s ohledem na fyzický výsledek,⁴² vedle výše uvedených zájmů bylo naším zájmem rovněž sepsání této magisterské diplomové práce, jež prezentuje výsledky našeho výzkumu za účelem prohloubení vědeckého poznání

39 HIRSCH, David. *Endangered Languages, Knowledge Systems and Belief Systems*, Bern: Peter Lang AG, 2013. str. 11–12

40 BREZINGER, Matthias. *Language Endangerment Throughout the World*. In: *Language Diversity Endangered*. Berlín : Mouton de Gruyter, 2007. str. IX

41 SEIFART, Frank. *Competing motivations for documenting endangered languages*. In: *Documenting Endangered Languages : Achievements and Perspectives*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2011.

42 MOSEL, Ulrike, *Fieldwork and community language work*. In: *Essentials of Language Documentation*. Berlín : Mouton de Gruyter, 2006. str. 68

o sarkézské normanštině a rovněž za účelem zahájení procesu revitalizace tohoto unikátního jazykového systému jakožto nositele svébytné sarkézské identity, jež se mohla po čtyři staletí nerušeně a izolovaně vyvíjet na malém ostrově ležícím mezi dvěma světovými mocnostmi.

Neméně silnou motivací, stran obecného vědeckého zájmu, však bylo pro náš podnik i vědomí, že se obyvatelé ostrova Sark v minulosti několikrát obrátili na vědeckou obec s žádostí o pomoc, a i přesto, že jejich výzvy nebyly vyslyšeny, podnikli v rámci svých velmi omezených možností takové kroky, aby ztráta tohoto jejich dědictví byla co nejmenší. Náš výzkum jsme proto po lidské stránce realizovali i z důvodů osobní potřeby tento nepochopitelný přečin lingvistické obce v rámci našich vlastních, rovněž omezených možností alespoň z části napravit.

1. 4. Historický a geopolitický kontext

Jersey, Guernsey, Sark a Alderney jsou jména čtyř ostrovů ležících v Lamanšském průlivu při pobřeží Francie, jež společně tvoří geografický celek zvaný Normanské ostrovy (eng. The Channel Islands, fr. Îles Anglo-Normandes).

Tyto ostrovy představují tzv. korunní dependence, jakožto pozůstatek někdejšího Normanského vévodství v rukou Britské koruny, jež jako takové nejsou součástí spojeného království Velké Británie a Severního Irska, nýbrž samosprávnými útvary s vlastními zákonodárnými orgány.

Historické Normanské vévodství, původně vikingský mocenský útvar v severní Francii, založený na přelomu 8. a 9. století severskými nájezdníky v čele s náčelníkem Rollonem, zahrnovalo v době svého největšího rozsahu na přelomu 10. a 11. století oblasti korespondující s územím dnešního francouzského administrativního celku Normandie (departментy Calvados, Eure, Manche a Orne) a počínaje rokem 933 i blízké ostrovy, tj. dnešní Normanské ostrovy.⁴³

43 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 5

V roce 1066 se normanský vévoda Vilém, zvaný Bastard, potomek náčelníka Rollona, vylodil na anglickém pobřeží, aby v bitvě u Hastingsu porazil posledního anglosaského krále, Harolda Godwinsona, a dobyl na něm jeho království.

Vilém, od té doby zvaný Dobyvatel, spojil království Anglosasů na jedné straně Lamanšského průlivu spolu se svou domovinou, Normanským vévodstvím, v jeden celek, čímž byl položen základ moderního středověkého anglického státu. Angličtí panovníci se však počínaje tímto sjednocením s ohledem na svůj mocenský původ dostali do složité pozice suveréna na ostrovní půdě, kde vládli z pozice anglických králů, a zároveň suveréna na své půdě kontinentální z pozice normanských vévodů, leníků králů francouzských.

V průběhu konfliktu, který se mezi nástupci Viléma Dobyvatele a francouzskými panovníky i na základě tohoto problematického vztahu rozhořel, obsadil v roce 1204 francouzský král Filip II. Normandii a definitivně zbavil anglického krále Jana, zvaného Bezzemka, tohoto území.⁴⁴

Normandie, tj. většina území vévodství, se tak stala součástí Francouzského království a jako taková zůstala součástí francouzského státu až do 21. století. Angličtí panovníci však i přes tuto ztrátu kontinentálního území zůstali nadále vévody normanskými na tom území, které král Filip II. neobsadil – na několika ostrovech v Lamanšském průlivu, Jersey, Guernsey, Sark a Alderney.

Od roku 1204 až po začátek 21. století, tj. po osm století, zůstávají tyto čtyři ostrovy politicky i správně, jakožto pozůstatky starého Normanského vévodství, odloučeny nejen od kontinentální Normandie, nýbrž i vyděleny z anglického, dnes britského státu Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku.

Normanské ostrovy však netvoří jednotný správní nebo politický celek, jak by se podle jejich geografického názvu mohlo zdát, nýbrž dva zvláštní útvary: Jerseyký bailiwick,⁴⁵ zahrnující pouze ostrov Jersey, s vlastní měnou a vlastním zákonodárným

44 DAWES, Gordon. *Laws of Guernsey*. Oxford: Hart Publishing, 2003. str. 5

45 Co se termínu /bailiwick/ týče, vyhýbáme se v této práci novodobému překladu „rychtářství“, se kterým se lze setkat v českojazyčných internetových zdrojích a moderních průvodcích.

orgánem, a Guernseyský bailiwick, sestávající z hlavního ostrova Guernsey a ostrova Alderney, rovněž se svou vlastní měnou a svými zákonodárnými orgány. Specifický status má ostrov Sark, který je samostatným královským lénem, na němž vládne z pozice leníka pán ze Sarku, a jenž po ryze formální stránce, především v oblasti soudnictví, přináleží prakticky jen dle vlastní potřeby a vůle k bailiwicku Guernsey. Nejvyšším zákonodárným orgánem ostrova Sark je suverénní Nejvyšší soud ostrova Sark (eng. *Chief Pleas*, fr. *Chefs plaids*).

1. 5. Jazyková situace

Oficiálními jazyky ostrovů Jersey, Guernsey a Sark jsou shodně angličtina a francouzština, někdejší psaný jazyk administrativy coby pozůstatek dávné sounáležitosti s francouzským státem a jazyk obchodu, vzdělanosti a církve do 19. století. Pozice francouzštiny se však za poslední dvě století výrazně oslabila, protože dnes představuje jazyk výhradně spojený s administrativou, přičemž míra jejího využití se mění dle každého ostrova. Jazykem ostrova Alderney je ovšem v důsledku rekolonizace po II. světové válce již pouze angličtina.

Vedle těchto dvou správních jazyků, které reflektují historický vývoj administrativy na těchto ostrovech, přežívají na Normanských ostrovech s výjimkou Alderney do 21. století autochtonní jazykové komunity, které uchovávají původní románské jazyky těchto ostrovů. Jedná se o jerseyštinu, guernseyštinu a sarkézštinu, tři doposud existující varianty ostrovní normanštiny, zvláštní vývojové větve v rámci normanských jazyků, přináležejících do severorománské skupiny jazyků d'oïl.

Pro potřeby této práce je s ohledem na neexistenci odborné literatury v české jazyce nezbytné vyjasnění několika základních pojmů pro další orientaci v textu této práce včetně neologismů, které jsme pro potřeby této práce byli nuceni v českém jazyce vytvořit.

1. 5. 1. Normanština

Normanština (eng. *Norman*, *Norman-French*, fr. *normand*, *patois normand*) je označení pro jeden původní jazykový systém, spadající do skupiny tzv. jazyků d'oïl,

tj. románských jazyků v severní části Francie, který se počínaje 10. stoletím vyvinul na velké části historického území Normanského vévodství v důsledku osídlení tohoto území severskými dobyvateli a následným politickým vydělením v dalších třech stoletích.⁴⁶

Termín „normanština“ však rovněž zahrnuje všechny nástupnické varianty, jež se z tohoto původního systému vyvinuly, bez ohledu na rozdíly po stránce fonologické, morfosyntaktické či lexikální. Pro odlišení nástupnických idiomů od původního jazykového systému můžeme zaznamenat termíny „stará normanština“, případně „raná stará normanština“.⁴⁷

Původní normanský jazykový prostor s ohledem na přírodní hranice tvořené mořem sdílel hranice s dalšími románskými jazyky skupiny d'oïl pouze na jihu a na východě. Jižní hranicí rozšíření normanštiny či jejích variant je izoglosa zvaná Joretova linie (eng. *Joret Line*, fr. *Ligne Joret*), pojmenovaná na počest dialektologa Charlese Joreta, který ji v roce 1883 identifikoval na základě diverzifikačních fonologických kritérií, především na základě kritéria zachování původního latinského fonému [k] v /ca/,⁴⁸ (např. pozdně-lat. /cattus/, cs. /kočka/, scq. [kat], fr. [ʃa])

Západní hranici normanského jazykového prostoru představuje izoglosa založená na kritériu částečného zachování pozdního diftongu [ei], který se v gallorománských jazycích vyvinul z latinského dlouhého přízvučného e a jenž byl v normanských jazycích zredukován do fonému [e], zatímco ve francouzštině prošel diftongizací do podoby [we] a následně [wa]^{49, 50} (např. lat. /me/, cs. /mě/, scq. [mwe],⁵¹ fr. [mwa]).

Tyto dvě zmíněné izoglosy, vymežující normanský jazykový prostor, se nicméně

46 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 1–4

47 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 1

48 JORET, Charles. *Des caractères et de l'extension du patois normand*. Paříž: F. Wiegand, 1883

49 LEPELLEY, René. *Le parler normand du Val-de-Saire (Manche) : phonétique, morphologie, syntaxe, vocabulaire de la vie rurale*. In: Cahier des Annales de Normandie. č. 7, 1974. str. XXVI

50 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 2

51 V sarkézštině normanštině je původní normanské [e] otevřené. Foném [ɛ] přitom pravidelně podstupuje diftongizaci do podoby [we].

pouze na něj neomezují. Joretova linie tvořící jižní hranici pokračuje dál na severozápad až do Belgie a vymezuje tzv. normano-pikardský jazykový prostor (eng. *Normano-Picard area*, fr. *aire normano-picard*), zatímco západní izoglosa pokračuje dál od severního pobřeží na jih a jihovýchod přes celou Francii, čímž vyděluje tzv. západofrancouzský jazykový prostor (eng. *West-French area*, fr. *Aires des parlers de l'ouest*).^{52, 53} Vlastní normanský jazykový prostor je tak prostorem, kde se tyto dva vyšší jazykové prostory přímo překrývají.

V rámci vlastního normanského jazykového prostoru se dále vydělují tzv. dolnonormanské varianty, (eng., fr. *bas normand*) zahrnující západní území historického Normanského vévodství, tj. oblast Bessin na východě, centrální oblast zahrnující poloostrov Cotentin a západní oblast tvořenou Normanskými ostrovy.⁵⁴

1. 5. 2. Ostrovní normanština

Ostrovní normanština je souhrnné označení používané v této práci pro čtyři základní varianty normanštiny, které se vyvinuly na jednotlivých ostrovech po roce 933,⁵⁵ kdy byl započat proces jejich normanizace v důsledku jejich ovládnutí Vilémem I. Normanským, zvaným Dlouhý meč, a tedy i jejich připojení k normanskému jazykovému prostoru.^{56, 57}

Jerseyština, jerseyká normanština, (jr. *Jèrriais*, eng. *Jèrriais*, příp. *Jersey Norman*, *Jersey Norman-French*, fr. *jerisiais*) je varianta ostrovní normanštiny mluvená na ostrově Jersey, nejjižnějším a největším ostrově v rámci souostroví. Na ostrově Jersey, který představuje vlastní samosprávný útvar a jenž po formální stránce netvoří žádné společenství s ostatními ostrovy, se v průběhu sčítání obyvatelstva v roce 2001 za normanofonní, tj. aktivní mluvčí jedné z variant jerseyštiny, prohlásilo 2874 osob, tj. 3,2 % z celé populace ostrova. Podle průzkumu z roku 2011 se však za aktivní mluvčí jerseyštiny

52 JONES, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman : A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill. 2015. str. 46

53 LEPELLEY, René. *Le parler normand du Val-de-Saire (Manche) : phonétique, morphologie, syntaxe, vocabulaire de la vie rurale*. In: Cahier des Annales de Normandie. č. 7, 1974. str. XXVI

54 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 3

55 Vývoj sarkézštiny započal až rokem 1565 osídlením ostrova Sark Hellierem de Carteret z ostrova Jersey.

56 JONES, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman : A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill. 2015. str. 17

57 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 4–5

považovalo již jen jedno procento všech obyvatel Jersey.⁵⁸

Jerseyština po fonologické stránce nepředstavuje jeden výhradně homogenní jazykový systém. A. Liddicoat rozlišuje západní jerseyštinu, východní jerseyštinu a saintouenskou jerseyštinu.⁵⁹ Právě varianta ze Saint Ouen se stala předlohou pro vytvoření kodifikované varianty jerseyštiny ve 20. století,⁶⁰ jež se prosadila jako varianta standardní. Literární tradice v jerseyštině sahá do 19. století,⁶¹ přičemž hlavním kodifikátorem ortografického zápisu standardní varianty jerseyštiny je Frank le Maistre, autor vlivného slovníku.⁶²

Mezi hlavní zájmové organizace, zřízené za účelem zachování a šíření jerseyštiny, patří především *Assemblée d'Jèrriais* a dále *l'Office du Jèrriais*, která se snaží svými aktivitami zajistit přístup k výuce jerseyštiny pro děti předškolního i školního věku. Tato stěžejní organizace nicméně měla k roku 2014 pouze tři zaměstnance a pět spolupracovníků z řad rodilých mluvčích.⁶³

Guernseyština, guernseyská normanština (gr. *Guernésiais*, příp. *Dgèrnésiais*, eng. *Guernésiais*, příp. *Guernsey Norman*, *Guernsey Norman-French*, fr. *guernesiais*), je původním normanským jazykem ostrova Guernsey, hlavního ostrova v rámci Guernseyského bailiwicku. Při sčítání obyvatelstva na ostrově Guernsey v roce 2001 uvedlo 1327 jedinců, že jsou aktivními mluvčími jedné z variant guernseyštiny, tj. 2,2 % tehdejší celkové populace, nicméně J. Sallabank uvádí, že v průběhu následujících let s ohledem na vysoký věk mluvčích zapojených do předchozího sčítání klesl skutečný počet mluvčích k roku 2008 jen na několik stovek.⁶⁴

V současné době v rámci autochtonní normanofonní populace není konsenzus ohledně

58 SALLABANK, Julia. *Attitudes to Endangered Languages: Identities and Policies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. str. 51

59 Viz např. LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 130– 131

60 JONES, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman : A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill. 2015. str. 75

61 MOURANT, A. *Rimes et poésies jersiaises*. Jersey: F. T. Falle, 1865

62 MAISTRE, Frank le. *Dictionnaire Jersiais-Français*. svaz. 1. Jersey: Don Ballaine Trust, 1966

63 JONES, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman : A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill. 2015. str. 75

64 SALLABANK, Julia. *Attitudes to Endangered Languages: Identities and Policies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. str. 51

ortografického zápisu, nicméně jako dominující se jeví zápis představený Marií de Garisovou v roce 1967 v jejím slovníku guernseyštiny.⁶⁵ Guernseyština má nicméně starší literární tradici než jerseyština, mezi jejíž hlavní představitele se řadí básník Georges Métivier.

Hlavními organizacemi, zabývajícími se guernseyštinou a pořádajícími společenské události za účelem popularizace její výuky je *Guernsey Language Commission*, založená guernseyskými stavy v roce 2013.⁶⁶ Činnost této organizace na poli jazykové dokumentace a revitalizace ovšem není s ohledem na krátkou dobu existence srovnatelná s činností obdobných institucí na ostrově Jersey.

Alderneyština, alderneyská normanština (eng. *Auregnais*, příp. *Alderney Norman*, *Alderney Norman-French*, fr. *auregnais*), byla původním jazykem normanofonních obyvatel ostrova Alderney. Tato varianta ostrovní normanštiny vymřela v 2. polovině 20. století v důsledku totální evakuace původního obyvatelstva do Anglie v průběhu II. světové války a následné rekolonizace. V průběhu 20. století byl pořízen jediný záznam alderneyské normanštiny, protože je tento jazykový systém pro vědecké poznání prakticky ztracen.⁶⁷

1. 5. 3. Sarkézská normanština

Sarkézština, či sarkézská normanština (scq. [*serkʲjɔj*], eng. *Serquais*, *Serquiais*, *Sarkese*, *Sark Norman*, *Sark Norman-French*, fr. *sercquais*), je čtvrtou, zvláštní větví ostrovní normanštiny. Na rozdíl od ostatních ostrovních variant normanštiny se sarkézská normanština nevyvíjela separátně od počátku normanského osídlení ostrovů od 10. století, neboť ostrov Sark nebyl ve středověku souvisle obydlen.

Počátek sarkézské normanštiny sahá do 16. století, konkrétně do roku 1565, kdy Hellier de Carteret z ostrova Jersey, pán ze Saint Ouen, získal ostrov Sark od anglické královny Alžběty I. jako léno.⁶⁸ Neobydlený ostrov na východ od ostrova Guernsey osídlil

65 GARIS, Marie de. *Dictiounnaire Angllais-Guernesiáis*. 4. vyd. Andover : Phillimore & Co. Ltd, 2012 XXIII

66 Guernsey Language Commission. *Atouor (About) Guernsey Language Commission* [online] [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://language.gg/article/154279/Atouor-About>

67 MAISTRE, Frank le. *The Language of Auregny*. Alderney : The Alderney Society and Museum, 1982. str. 5–6

68 Société Sercquaise. *A Short History of Sark*. *Société Sercquaise* [online]. [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: <http://www.socsercq.sark.gg/sarkhistory.html>

s dalšími 39 muži, kteří si z Jersey na ostrov Sark přivedli své rodiny. Ostrov byl rozdělen na 40 dílů, z nichž se staly držby, které Hellier de Carteret rozdělil mezi své leníky, již měli na základě držby půdy právo zasedat v Nejvyšším soudu ostrova. Tento feudální systém přetrval až do roku 2008, kdy se ostrov Sark stal konstituční monarchií, přičemž většina dnešních původních obyvatel ostrova Sark jsou potomky osadníků z roku 1565.

Sarkézská normanština tak vznikla ze saintouenské varianty jerseyštiny.⁶⁹ S ohledem na izolovanost ostrova se však dál vyvíjela zcela separátně na jerseyštině, přičemž již v 19. století byla pro konzervaci mnoha fonologických znaků, které jerseyština v průběhu staletí ztratila, považována za nejarchaičtější a nejčistší variantu ostrovní normanštiny.⁷⁰

První odborné výzkumy ve 20. století potvrdily, že sarkézská normanština vykazuje po fonologické stránce skutečně výrazné odlišnosti⁷¹ a konzervatismus⁷² vůči svému mateřskému jazyku, jerseyké normanštině. Často uváděným příkladem je v tomto směru zachování znělé postalveolární afrikáty [dʒ], jež se v jerseyštině stejně jako ve francouzštině vyvinula v [ʒ].

Oproti jerseyštině ovšem sarkézština vykazuje nejen archaismus, ale i svébytný vývoj, například v případě vysoké míry diftongizace samohlásek. Klasicky uváděnými příklady jsou dva typy diftongizace hlásky e, která v základní podobě [ɛ] prochází diftongizací, předchází-li jí labiála, do podoby [we],⁷³ anebo do podoby [aj], nachází-li se v koncové pozici.⁷⁴ Další výrazná odlišnost od jerseyštiny se týká vývojového procesu, který A. Liddicoat pojmenoval „třetí palatalizací“⁷⁵ v rámci sarkézsko-jerseyké větve a jenž v případě

69 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978. str. 302

70 CACHEMAILLE, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark : The Language of Sark*. In: *The Guernsey Magazine*. Svaz. 3. č. 12. prosinec 1875. Guernsey : F. Clarke, 1875

71 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 133

72 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978. str. 302

73 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: *Transactions of the Philological Society*. svaz. 100. č. 2, 2012. str. 157

74 Viz kapitola věnovaná diftongizace hlásky e.

75 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 72

sarkézštiny není úplný (např. cs. /srdce/, jr. [tʃœ] vs scq. [kjœr], A. Liddicoat).⁷⁶

Sarkézština nicméně spolu s jerseyštinou stejně jako s guernseyštinou sdílí mnohé typicky normanské znaky. Délka samohlásek má tak v sarkézštině stejně jako v ostatních variantách oproti francouzštině distinktivní roli, neboť značí množné číslo (např. cs. /díra/díry scq. [tru]/[tru:]),⁷⁷ přičemž po stránce morfosyntaktické je typickým znakem zdvojení souhlásek pro tvary sloves v budoucím čase a plné zachování běžného užívání aoristu vedle složeného minulého času, stejně jako bylo zachováno imperfektum konjunktivu.⁷⁸

Co se vzájemného porozumění s normanofonními mluvčími ostatních variant týče, přes velké podobnosti na úrovni morfosyntaxe a lexika je s ohledem na podstatné fonologické rozdíly porozumění jak mezi mluvčími sarkézštiny a jerseyštiny, tak mezi mluvčími sarkézsko-jerseyké větve s mluvčími varianty guernseyštiny poměrně nízké, v určitých případech minimální.⁷⁹

Odborná literatura tradičně uvádí, že jediným existujícím zápisem sarkézské normanštiny je úryvek Podobenství o rozséváči, jehož autorství je přisuzováno významnému filologovi 19. století, Louisi Lucienu Bonapartovi,⁸⁰ jenž jej měl pořídít pro své dokumentární účely v průběhu své návštěvy ostrova v roce 1862.⁸¹

1. 5. 4. Vývoj počtu mluvčích

Proces zahájení anglicizace, tj. postupného nahrazování sarkézské normanštiny angličtinou jakožto hlavního dorozumívacího jazyka na ostrově spolu s přerušením mezigeneračního přenosu, odborná literatura datuje do období otevření stříbrných dolů

76 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 72

77 JONES, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman : A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill. 2015. str. 35

78 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 173

79 JONES, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman : A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill. 2015. str. 52–53

80 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 445

81 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100. č. 2, 2012. str. 150

na ostrově Sark v 1. polovině 19. století, jež souviselo s několikaletým, ovšem pouze dočasným pobytem anglofonních horníků na ostrově.^{82, 83}

Jak nicméně doložíme v první kapitole třetí části této práce, postupný proces anglicizace nebyl zahájen do I. světové války, přičemž jeho zintenzivnění předpokládáme, až s koncem II. světové války. Již jsme uvedli, že podle zprávy uveřejněné v roce 1955 v *Jersey Evening Post* k danému roku 21 držitelů půdy z celkových 36, tj. ze všech hlav rodů s právem zasedat v Nejvyšším soudu, mluvilo plyněji sarkézsky než anglicky, tj. více než polovina členů ostrovního parlamentu.⁸⁴

Pravděpodobně vůbec první odhad ohledně celkového počtu mluvčích sarkézštiny v 2. polovině 20. století však poskytl až Patrice Brasseur v roce 1981, kdy na základě svého výzkumu na ostrově Sark z roku 1975 odhadl, že se počet normanofonních mluvčích pohyboval okolo 60 jedinců, tj. okolo 10 % tehdejší ostrovní populace.⁸⁵

Předpokládáme, že tento odhad zahrnuje výhradně aktivní mluvčí, tj. pomíjí tzv. semi-speakers, potomky rodilých mluvčích, kteří přestože nebyli aktivními mluvčími, byli schopni základního porozumění apod. Pokud bychom totiž považovali k roku 1975 pouze 10 % obyvatelstva za normanofonní, těžko bychom vysvětlovali zprávu z roku 1974, uveřejněnou v *The New York Times*, která referuje o převzetí sarkézského léna dědicem zesnulé paní ze Sarku, Sybily Hathwayové, jejím synem Michaelém Beaumontem, s následující poznámkou: „*His inability to speak French, or even muddle along in the patois that most of the islanders know, has become a minor item of controversy.*“⁸⁶

V roce 1989 A. Liddicoat na základě svého výzkumu z roku 1985 odhadl, že v dané

82 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100. č. 2, 2012. str. 152

83 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 7

84 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100. č. 2, 2012. str. 152

85 BRASSEUR, Patrice. *Les noms des champs de l'Île de Sercq*. In: L'Onomastique, témoin des langues disparues. Dijon, 1982. str. 107

86 ROBARDS, Terry. *Little Sark Faces Life Without the Dame*. In: New York Times, 20. 7. 1974. New York Times [online]. Archives. [cit. 2017-07-22]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/1974/07/20/archives/little-sark-faces-life-without-the-dame-cliffs-and-green-fields.html>

době hovořilo sarkézskou normanštinou aktivně již jen 50 jedinců,⁸⁷ přičemž ze stejné doby pochází zpráva, podle níž měla být většina aktivních mluvčích starší 50 let.⁸⁸

Martin J. Locke, obyvatel ostrova dobře znalý místních poměrů, ve své knize *Songs of Sark* uvádí, že v době vydání publikace, tj. k roku 1998, používalo jako hlavní jazyk komunikace sarkézskou normanštinu okolo 25 obyvatel ostrova, přičemž dalších 30 obyvatel, vesměs děti rodilých mluvčích,⁸⁹ bychom podle popisu M. J. Locka zahrnuli do kategorie tzv. semi-speakers, tj. jedinců schopných porozumění, ale neschopných aktivní komunikace.

Mari C. Jonesová, která v průběhu svého výzkumu 2008 spolupracovala se sedmi rodilými mluvčími,⁹⁰ bohužel odhad neposkytuje, stejně jako Julia Sallabanková, která v roce 2009 během svého výzkumu, jehož výsledky ovšem nebyly pravděpodobně doposud publikovány, spolupracovala s devíti aktivními mluvčími.⁹¹ V roce 2016, jak uvedeme dále, jsme identifikovali celkem sedm rodilých mluvčích, kteří jsou zároveň posledními rodilými mluvčími schopnými sarkézskou normanštinu aktivně používat.

Vývoj v počtu aktivních mluvčích sarkézské normanštiny v letech 1975–2016 můžeme shrnout do následujícího přehledu:

<i>roky pozorování</i>	<u>1975</u>	<u>1985</u>	<u>1998</u>	<u>2008–9</u>	<u>2016</u>
<i>odhady o počtu mluvčích</i>	60	50	25	(10?)	7

V 19. století byla absolutní většina populace ostrova Sark (600 až 700 jedinců) normanofonní, přičemž byla v daném období natolik silná, že dokázala nově příchozí anglofonní jedince a rodiny plně asimilovat do té míry, že dané rodiny opustily anglický jazyk a staly se plně normanofonními.⁹²

87 LIDDICOAT, Anthony. *A Brief Survey of the Dialect of Sark*. 1989. In: Report and Transactions 1989. svaz. 22. č. 4. Guernsey: La Société Guernesiaise, 1990, str. 689

88 APA Productions. *Channel Islands*. Singapore: Apa Press, 1988. str. 190

89 LOCKE, Martin J. *The Songs of Sark*. Guernsey: Guernsey Herald, 1998. str. 1

90 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100. č. 2, 2012. str. 152

91 SALLABANK, Julia. *Attitudes to Endangered Languages: Identities and Policies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. str. 52

92 Viz kapitola věnovaná realizaci fonému r.

S koncem I. světové války se nicméně angličtina etablovala vedle dosavadní francouzštiny jakožto jazyk církevní i správní. Přestože postrádáme písemné podklady, podle vyjádření některých našich konzultantů se někteří muži, kteří sloužili po dobu války v britské armádě, v průběhu služby identifikovali s anglofonním prostředím, přičemž někteří se měli údajně během svého pobytu mimo ostrov oženit s ženami anglického původu. Přesto se však zdá, že intenzivní proces anglicizace byl zahájen až po II. světové válce.

Zásadní vliv na anglicizaci sarkézské autochtonní populace měl především rozvoj turismu, na němž se ostrovní ekonomika stala v průběhu 2. poloviny 20. století zcela závislá, stejně jako média, nejprve rádio a později televize, vysílající výhradně v angličtině.

Na stupnici ohrožených jazyků Michaela Krause je sarkézská normanština jazykem kriticky ohroženým, tj. počet mluvčích se pohybuje pod deseti jedinci, přičemž jimi jsou víceméně příslušníci generace prarodičů a praprarodičů.⁹³

1. 6. Předchozí vědecký výzkum

Sarkézská normanština se vždy potýkala s mnohem menším zájmem vědecké obce než jerseyjská nebo guernseyská varianta normanštiny. Nepočítáme-li první skromné záznamy o sarkézštině, které v 2. polovině 19. století inicioval francouzský jazykovědec Louis Lucien Bonaparte,⁹⁴ mezi něž se řadí analýza J. Fleryho z roku 1889⁹⁵ a pojednání J. L. V. Cachemaille z roku 1875,⁹⁶ stejně jako *Atlas linguistique de la France*⁹⁷ z roku 1908, jehož data jsou v případě Normanských ostrovů s ohledem na způsob jejich zajišťování značně

93 KRAUS, Michael. *Classification and Terminology for Degrees of Language Endangerment*. In: *Language Diversity Endangered*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2007. str. 6

94 Sám L. L. Bonaparte nikdy žádnou práci věnovanou nevydal, neboť vlastní text zápisu Podobenství o rozsěvači byl publikován o mnoho let později knihovnou Guille –Allès na ostrově Guernsey. Svým zájmem, který o sarkézštinu během své návštěvy ostrova Sark v roce 1862 projevil, nepochybně vyvolal zájem obecný.

95 FLEURY, J. *Patois de la Hague*. In: *Revue de philologie française et provençale*. Paříž, Émile Bouillon, 1889. str. 286–292

96 CACHEMAILLE, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark : The Language of Sark*. In: *The Guernsey Magazine*. Svaz. 3. č. 12. prosinec 1875. Guernsey : F. Clarke, 1875

97 GUILLERON, Jules. EDMONT, Edmond. *Atlas linguistique de la France*. Svaz. 1–13., 1902 – 1910. Dostupné z: <http://cartodialect.imag.fr/cartodialect/>

problematická,⁹⁸ proběhly na ostrově do roku 2016 pouze tři souvislé a odborné výzkumné počiny, jejichž výsledky byly veřejně publikovány, s cílem tento jazyk zachytit a popsat.

Vůbec první podrobný výzkum, věnovaný zvukové stránce sarkézštiny a lexiku, uskutečnil v roce 1975 Patrice Brasseur ve spolupráci s šesti hlavními normanofonními konzultanty,⁹⁹ za účelem shromáždění dat pro kompilaci *Atlas linguistique et ethnographique normand* (ALN, či ALEN), jazykového atlasu, rozuměj mnohojazyčného slovníku, dokumentujícího lexikum všech známých variant kontinentální a ostrovní normanštiny.

První odborné pojednání ve 20. století o fonologii sarkézštiny publikoval P. Brasseur na základě svého výzkumu v roce 1978. Ve této práci porovnal základní podobnosti a odlišnosti po zvukové stránce ve třech ostrovních variantách normanštiny – guernseyštině, sarkézštině a jerseyštině, spolu s kontinentální variantou normanštiny z Magneville. Na základě tohoto srovnání P. Brasseur seznal, že sarkézská normanština se výrazně liší od svého mateřského jazyka, jerseyké normanštiny, přičemž ji označil za idiom nejvíce se odlišující po stránce zvukové od standardní francouzštiny v rámci celé této vybrané skupiny variant normanštiny, a to ve 43 bodech.¹⁰⁰

Hlavním zájmem P. Brasseura bylo nicméně dokumentování lexika. První část dat získaných na ostrově Sark v roce 1975 byla publikována v prvním díle ALEN v roce 1980, obsahující celkem 373 hesel, z nichž velká část uvádí i výrazy vlastní sarkézské normanštině.¹⁰¹ Dalších 406 hesel bylo publikováno v roce 1984,¹⁰² přičemž další následovaly v roce 1997 a 2011. Emise doposud nepublikovaných dat získaných v průběhu výzkumu z roku 1975 však nadále pokračuje, neboť P. Brasseur v roce 2016 uveřejnil další část v internetové podobě pod pracovním názvem *Atlas linguistique et ethnographique des côtes*

98 E. Edmont například na ostrově Guernsey spolupracoval s mluvčím Jerseyštiny (viz COLLAS, J. P. *A Note on a Final Consonant in the Poitevin Area*. In: *Studies in French Language and Mediaeval Literature*. Manchester: Manchester University Press, 1939. str. 71)

99 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: *Transactions of the Philological Society*. svaz. 100. č. 2, 2012, str. 151

100 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978. str. 302

101 BRASSEUR, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique normand*. vol. 1. Paříž: CNRS, 1980

102 BRASSEUR, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique normand*. vol. 2. Paříž: CNRS, 1984

de la Manche (ALCM).¹⁰³

Vedle tohoto monumentálního počínu nemajícího na poli normanské dialektologie obdoby, který má nedocenitelný význam v oblasti dokumentace sarkézského lexika, P. Brasseur v průběhu svého pobytu na ostrově Sark zachytil ve spolupráci se svými konzultanty i místní toponyma – názvy polí a tedy i feudálních držeb,¹⁰⁴ názvy skalních útvarů¹⁰⁵ a rovněž obydlí a budov.¹⁰⁶ S ohledem na naše zjištění v průběhu terénního výzkumu můžeme toto rozhodnutí označit rovněž za nedocenitelné v oblasti dokumentace sarkézské normanštiny, neboť se v průběhu našeho výzkumu potvrdila znatelná eroze v oblasti pomístních názvů u našich konzultantů, přičemž můžeme konstatovat, že by bez předchozí práce P. Brasseura byla velká část tohoto specifického lexika ve 21. století ztracena. V několika případech pak tato data umožňují pochopení etymologie těch toponym, která v důsledku pozdější anglicizace došla radikálních změn a jejich zpětná interpretace by tak dnes byla nemožná.

V roce 1985 navázal na P. Brasseura Anthony Liddicoat, který se ve spolupráci s osmi normanofonními mluvčími věnoval dokumentaci sarkézské normanštiny v oblasti fonologie, morfosyntaxe a lexika. Mimo několika článků orientačního charakteru publikovaných na základě tohoto výzkumu popsal a detailně analyzoval data získaná v průběhu konzultací v obsáhlé publikaci s názvem *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands* (1994).

A. Liddicoat v této publikaci na základě svých pozorování představil fonologický systém sarkézštiny, který zkoumal synchronně i diachronně pomocí srovnávací metody spolu s jerseyjskou normanštinou. Touto metodou dále popsal i morfosyntax sarkézské normanštiny, přičemž v rámci své práce rovněž představil zaznamenané lexikum v obou dvou variantách

103 BRASSEUR, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique des côtes de la Manche*. 2016. <hal-01396668>. In: HAL [online]. HAL. Poslední změna 20. 11. 2016. [cit. 2017-03-02]. Dostupné z: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01396668/document>

104 BRASSEUR, Patrice. *Les noms des champs de l'île de Sercq*. In: *L'Onomastique, témoin des langues disparues*. Dijon, 1982. str. 107–125

105 BRASSEUR, Patrice. *Les noms des rochers de l'île de Sercq*. In: *L'Onomastique témoin de l'activité humaine*, Fontaines-lès-Dijon: A.B.D.O, 1982. str. 31–52

106 BRASSEUR, Patrice. *Les noms des maisons de l'île de Sercq*. In: *Agronymes: Mélanges de toponymie et dialectologie en hommage à Pierrette Dubuisson*. ABDO, 1987. str. 15–27

normanštiny. Část věnovanou lexiku pak znovu vydal separátně pouze pro sarkézskou normanštinu v roce 2012 pod názvem *A Lexicon of Sark Norman French*. ve zjednodušené fonetické transkripci.

Poslední výzkum, jehož výsledky byly publikovány tiskem, uskutečnila v roce 2008 Mari C. Jonesová ve spolupráci se sedmi rodilými mluvčími. Záměrem M. C. Jonesové bylo zachytit stav sarkézské normanštiny v závěrečné fázi jejího vymírání spolu s případnými změnami v důsledku jazykového kontaktu s angličtinou. Za tímto účelem srovnávala svá data se zveřejněnými daty v pracích P. Brasseura a A. Liddicoata. Výsledky a svá zjištění, kdy konstatovala zachovalost sarkézské normanštiny, publikovala formou obsáhlého pojednání v roce 2012.¹⁰⁷ Data získaná v průběhu roku 2008 rovněž využila ve své publikaci s názvem *Variation and Change in Mainland and Insular Norman* z roku 2015,¹⁰⁸ věnované nejen jazykovým změnám a odlišnostem ve variantách kontinentální a ostrovní normanštiny, ale i důkladně jejich vývoji a současnému stavu jejich zachování.

Uvedené práce těchto tří jazykovědců představovaly do našeho výzkumu jediné odborné publikace a články vyšlé tiskem, prezentující ve své době nová zjištění v oblasti dokumentace sarkézské normanštiny. Tyto odborné práce a články tak představovaly stěžejní zdroj informací, týkajících se sarkézské normanštiny v oblasti fonologie, morfosyntaxe a lexika, pro náš preliminární výzkum a přípravu.

107 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100. č. 2, 2012

108 JONES, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman : A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill. 2015

2. Terénní výzkum prosinec 2016

V předcházející části této práce jsme představili výchozí situaci a základní kontext, v nichž byl náš výzkum, který se uskutečnil ve dnech 3.–17. 12. 2016 na ostrově Sark, realizován.

V této části práci předně představíme původní záměr naší výzkumné činnosti, jejímž zamýšleným výsledkem mělo být zahájení kodifikace ortografického zápisu sarkézské normanštiny. Dále popíšeme metodiku našeho terénního výzkumu a provedeme detailní charakterizaci zdrojů dat v případě výzkumu zaměřeného na studium archiválií, které nebyly do provedení našeho výzkumu na odborné úrovni nikdy prostudovány, a následně shrneme samotný průběh našeho terénního výzkumu na ostrově Sark.

Náš terénní výzkum na závěr této části, která mu je věnována, vyhodnotíme s ohledem na náš původní záměr, naplnění předsevzatých cílů, a především nová zjištění. Prezentaci vlastních výsledků výzkumu je věnována třetí část této práce.

2. 1. Původní záměr

Původním záměrem našeho výzkumu bylo ve spolupráci s posledními rodilými mluvčími sarkézské normanštiny v průběhu našeho pobytu na ostrově Sark, jak značí název této diplomové práce, zahájit na základě předcházejících vědeckých pozorování kodifikaci ortografického zápisu sarkézské normanštiny za účelem zpřístupnění tohoto jazyka formou psaných textů, slovníků a učebnic většinové sarkézské anglofonní populaci, která v současné době přichází do styku s původním jazykem své komunity výhradně skrze návštěvy posledních sedmi rodilých mluvčích.

Základním kamenem našeho předpokládaného výzkumu, jehož praktickým výsledkem mělo být předložení jednoho či více podob, jejichž směrem by se kodifikace ortografického zápisu sarkézštiny měla dále vyvíjet, měly být v první řadě výsledky předchozích pozorování jazykovědců P. Basseura (1975), A. Liddicoata (1985) a Mari C. Jonesové (2008) v oblasti fonologie sarkézské normanštiny, přičemž jsme předpokládali,

že zmapování fonologického systému, představující stěžejní podmínku pro vývoj ortografického zápisu,¹⁰⁹ je v případě sarkézské normanštiny dostačující.

Na základě dostupných charakteristik fonologického systému jsme proto vystavěli základní pracovní kostru pro tvorbu ortografického systému, přičemž jsme zamýšleli v úzké spolupráci s rodilými mluvčími konzultovat různé jiné již existující systémy, které by posloužily jako možný „zdrojový kód“ pro vývoj specifického ortografického systému aplikovatelného na sarkézskou normanštinu, tj. jako zdroj náplně námi sestavené základní kostry.

Pro tento přístup jsme se, kromě toho, že jsme předpokládali neexistenci písemných památek vyjma jediného historického zápisu z 19. století,^{110, 111} rozhodli především proto, že jsme považovali za nezbytné, aby komunita posledních několika málo mluvčích přijala námi vytvořený ortografický systém jako svůj vlastní a eliminovali jsme tak možnost jeho následného odmítnutí jako cizího produktu nerespektujícího jejich potřeby a nároky.¹¹²

Naším záměrem tak bylo v průběhu citlivých konzultací, respektujících vůli, potřeby a omezení našich konzultantů, představit výběr několika základních ortografických systémů, které by na základě různých opodstatnění mohly v případě souhlasu mluvčím posloužit jako primární zdroj pro vývoj ortografického zápisu sarkézštiny. Tento výběr měl být prezentován v podobě krátkých pracovních textů v sarkézské normanštině respektujících pravidla těchto systémů. Do tohoto výběru jsme před zahájením konzultací zahrnuli následující možné zdroje:

- ortografický zápis Louise Luciena Bonaparta
 - Cíl: modifikovat dle potřeby systém zápisu do našeho výzkumu jediné na vědecké úrovni známé písemné památky v sarkézštině, který měl použít filolog L. L. Bonaparte během své návštěvy ostrova Sark v roce 1862 k zápisu části textu

109 GEYER, Klaus. *Diphthongology meets language documentation: The Finish experience*. In: Documenting Endangered Languages : Achievements and Perspectives, Berlín: Mouton de Gruyter. 2012, str. 177

110 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 445

111 JONES, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman : A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill. 2015. str. 150

112 SEIFART, Frank. *Orthography development*. In: Essentials of Language Documentation. Berlín : Mouton de Gruyter, 2006, str. 275

Podobenství o rozsévači, recitovanou sarkézskými normanofonními mluvčími

- Výhody: historická návaznost
- staronormanské způsoby zápisu
 - Cíl: vystavět systém vycházející ze systémů zápisů v historických pramenech normanského původu do 13. století
- pracovní transkripce Anthonyho Liddicoata
 - Cíl: v praxi otestovat fonetickou transkripci, použitou A. Liddicoatem pro seznam sarkézského lexika, který byl vydán tiskem pod názvem *Lexicon of Sark Norman French*, a v případě potřeby ji následně modifikovat
 - Výhody: existence dostupného pramene
 - Nevýhody: ryze fonetický charakter
- guernsejská ortografická tradice
 - Cíl: zvolení buď transkripce básníka George Métiviera, nebo transkripce Marie de Garisové, autorky posledního významného slovníku guernseyštiny, a následná modifikace.
 - Výhody: geografická blízkost ostrovů
 - Nevýhody: vícero systémů, zvýšené riziko guernseyizace
- jerseyjská ortografická tradice
 - Cíl: modifikování ortografického systému představeného Frankem le Maistrem v jeho slovníku jerseyštiny
 - Výhody: evoluční blízkost sarkézštiny a jerseyštiny
 - Nevýhody: riziko jerseyizace
- francizující transkripce
 - Cíl: modifikování standardizovaného francouzského ortografického zápisu pro potřeby sarkézštiny
- anglicizující transkripce
 - Cíl: modifikování standardizovaného anglického ortografického zápisu pro potřeby sarkézštiny
- (kombinace výše uvedených zdrojových systémů)

Průběh našeho kontaktního výzkumu měl být založen (a v prvních dvou dnech našeho terénního výzkumu i v této podobě tak skutečně probíhal) na prezentaci možných zdrojových

ortografických systémů a následných konzultací s rodilými mluvčími. Naším záměrem bylo posuzovat osobní preference jednotlivých mluvčích, analyzovat jejich schopnosti pracovat s jednotlivými texty a diskutovat s nimi o opodstatněnosti jednotlivých systémů jako potenciálních zdrojů pro kodifikaci ortografického zápisu sarkézské normanštiny. Naším cílem pak mělo být na základě vyhodnocení reakcí a názorů mluvčích sestavit minimálně tři možné podoby ortografického zápisu dle popularity vzorových systémů u jednotlivých mluvčích a představit je v této práci.

Vedle tohoto našeho primárního zájmu, tj. tímto způsobem zahájit proces kodifikace ortografického zápisu, jsme se rovněž rozhodli v průběhu našeho výzkumu na ostrově Sark aktivně věnovat několika dalším oblastem a problémům souvisejícím s dokumentací sarkézské normanštiny.

Po fonologické stránce, kterou jsme považovali za z velké části již dostatečně zmapovanou, jsme se rozhodli zaměřit naši pozornost výhradně na fenomén koexistence uvulární frikativy *r* a alveolární vibranty *r*, kterou poprvé zachytil A. Liddicoat (1994) a již následně potvrdila Mari C. Jonesová (2012), tj. na koexistenci dvou odlišných realizací fonému *r* u sarkézských normanofonních mluvčích. Naším cílem bylo do hloubky analyzovat tento problém, abychom mohli vyloučit koexistenci dvou dialektů s ohledem na náš zájem vytvořit jednotnou kodifikovanou ortografii.

Za stejného důvodu, tj. vyloučení existence odlišných variant sarkézské normanštiny, jsme se rozhodli rovněž blíže věnovat otázce tzv. malosarkézského dialektu, o němž se poprvé zmiňuje P. Brasseur (1978) a následně i Mari C. Jonesová (2008), tj. dialektu, jímž se v blíže neurčené minulosti mělo hovořit na poloostrově Malý Sark. Přestože měl být tento dialekt podle předchozích informací již dávno zmizelý, považovali jsme rovněž za nezbytné tento problém blíže analyzovat, abychom stejně jako v případě realizace fonému *r* vyloučili možnost existence zvláštního dialektu, který bychom v případě zavedení kodifikovaného ortografického zápisu mohli závažně ohrozit a vymýtit v důsledku zavedení odlišné normy.¹¹³

V průběhu našeho výzkumu jsme během našich konzultací s rodilými mluvčími

113 THOMASON, Sarah, G. *Endangered Languages*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. str 34

zamýšleli rovněž zaznamenávat výpovědi rodilých mluvčích za účelem prohloubení našeho poznání ohledně morfosyntaxe a lexika.

2. 2. Metodika výzkumu

Terénní výzkum založený na přímém kontaktu s posledními rodilými mluvčími v jejich domovském prostředí je stěžejním a v mnoha případech i jediným možným prostředkem k získání dat při dokumentaci ohroženého jazyka.

Pro úspěch terénního výzkumu je přitom zcela klíčová dostatečná předprojektová příprava, která zpravidla spočívá v důkladném obeznámení se s místními poměry a reáliemi z dostupných zdrojů a v zajištění kontaktu uvnitř autochtonní komunity, který musí být před zahájením vlastní výzkumné činnosti důkladně obeznámen s naším výzkumným záměrem.¹¹⁴

Právě předchozí navázání kontaktu s osobou nebo institucí, které jsou obeznámeny s životem a pravidly komunity, jíž jsou samy součástí, umožňuje výzkumníkovi vyhodnotit možnosti svého výzkumu ještě před jeho zahájením, v předstihu se připravit na možné situace a změny, případně i modifikovat podobu realizace zamýšleného výzkumu.

Kontakt přitom slouží nejenom jako základní zdroj informací v době příprav samotného výzkumu, nýbrž i jako ústřední mediátor mezi výzkumníkem-cizincem a zbytkem komunity v jeho průběhu. Z tohoto důvodu tak může mít volba hlavního kontaktu výzkumníka i svá úskalí, neboť přichází výzkumník je v první fázi výzkumu komunitou vždy spojován se svým kontaktem, který jej do komunity uvádí. Správný výběr kontaktu přitom může usnadnit nejenom přijetí činnosti výzkumníka v domácím prostředí komunity, nýbrž i proces získání svolení či povolení, ať už formálního, nebo pouze symbolického charakteru, pro vlastní realizaci výzkumu uvnitř komunity, které může být v určitých kulturách nezbytností.^{115, 116} Správně zvolený kontakt však může i tam, kde formálního

114 DWYER, Arienne M. *Ethics and practicalities of cooperative fieldwork and analysis*. In: *Essentials of Language Documentation*. Berlín: Mouton de Gruyter. 2016. str. 50

115 HOVDHAUGEN, Even, NOESS, Ashild. *Language is power: The impact of fieldwork on community politics*. In: *Documenting Endangered Languages: Achievements and Perspectives*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2011. str. 293

116 THOMASON, Sarah, G. *Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. str. 126

svolení pro výzkumnou činnost není potřeba, posloužit jako symbolická záštita celé výzkumné aktivity, má-li uvnitř komunity odpovídající postavení, jako tomu bylo v případě našeho vlastního kontaktu.

Na ostrově Sark působí od roku 1975, jak již bylo vícekrát uvedeno, po vzoru ostatních ostrovů zájmová společnost s názvem *Société Sercquaise*, jejímž posláním je podle tzv. Sarkézské charty poznávat, zachovávat a pozvedávat přírodní prostředí a kulturní dědictví ostrova Sark.¹¹⁷

Tato organizace sdružuje místní akademiky a dobrovolníky se zájmem tento smysl naplňovat, přičemž s naším zájmem a původním záměrem spojeným s kodifikací sarkézské normanštiny jsme se rozhodli obrátit právě na tuto společnost, zaštiťující většinu vědeckých a výzkumných aktivit na ostrově.

Naším kontaktem uvnitř sarkézské komunity se tak stal Dr. Richard Axton MA, PhD., vedoucí historického a jazykovědného oddělení a zároveň vedoucí muzea této společnosti. Dr. Axton, jakožto osoba pověřená dohledem nad jazykovědnou činností na ostrově, náš záměr uvítal jako vhodný a potřebný a formálně nás za účelem studia a zkoumání sarkézské normanštiny na ostrov pozval.

Získali jsme tak nejenom kontakt uvnitř sarkézské komunity, nýbrž i oficiální výzvu k vykonání výzkumu spolu s pozváním prostudovat veškeré materiály nashromážděné společností *Société Sercquaise*, tj. knihovnu, archiv a digitální archiv, týkající se sarkézské normanštiny.

Náš výzkum, který jsme zahájili v prosinci 2016, se tak sestával ze dvou základních činností – terénního kontaktního výzkumu, kdy jsme byli v přímém kontaktu s rodilými mluvčími na ostrově Sark, a dále badatelského výzkumu, založeného na studování archiválií uložených ve společnosti *Société Sercquaise*.

117 Société Sercquaise. *Charter for Sark*. Société Sercquaise [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://www.socsercq.sark.gg/charter.html>

V obou případech se náš kontakt uvnitř sarkézské společnosti prokázal jako nejideálnější možný typ pro výzkum spojený s dokumentací jazyka dle charakteristik představených Arian Dwyerovou,¹¹⁸ neboť byl jak členem dané komunity dobře znalým poměrů, tak i vzdělaným jedincem obeznámeným po všech stránkách s podstatou a potřebami vědeckého výzkumu.

Skrze náš kontakt a jeho záštitu jsme pak mohli bez jakýchkoliv problémů navázat styk se všemi posledními rodilými mluvčími uvnitř komunity, kteří na základě předchozího uvedení do problému naším kontaktem se dle svých možností zapojili do našeho výzkumu. Díky našemu ideálnímu kontaktu jsme se tak zcela vyhnuli situacím, které A. Dwyerová nazývá tzv. „cold calls“,¹¹⁹ kdy výzkumník, který rodilé mluvčí kontaktuje samostatně bez správného představení skrze místního mediátora, riskuje vznik nedůvěry a odmítnutí.

Co se vlastní realizace terénního výzkumu týče, základním zdrojem dat pro nás byly tzv. „sessions“,¹²⁰ tj. setkávání s rodilými mluvčími jednotlivě nebo ve dvojicích, během nichž byli výpovědi mluvčích zaznamenávány na nahrávací zařízení v případě vedení společné konverzace v sarkézské normanštině za účelem její dokumentace.

Vždy jsme se ujistili, že naši konzultanti vědí, že jsou nahráváni a že jejich výpovědi mají sloužit vědeckým účelům a analýzám, přičemž žádné nahrávky nebyly pořízeny bez vědomí či bez svolení našich konzultantů.¹²¹

S ohledem na věk a vytížení našich konzultantů jsme se rovněž snažili dodržovat maximální délku jednoho sezení 60 minut, nicméně tato námi stanovená hranice byla pro aktivní přístup náš i našich konzultantů pravidelně překračována. V průměru jsme provedli vždy dvě sezení denně s různými mluvčími, přičemž po zbytek našeho času na ostrově jsme se souvisle věnovali studiu archiválií uložených v archivu *Société Sercquaise* a

118 DWYER, Arienne M. *Ethics and practicalities of cooperative fieldwork and analysis*. In: *Essentials of Language Documentation*. Berlín: Mouton de Gruyter. 2016. str. 50–54

119 Tamtéž, str. 53

120 SEIFART, Frank. *Competing motivations for documenting endangered languages*. In: *Documenting Endangered Languages : Achievements and Perspectives*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2011. str. 18

121 DWYER, Arienne M. *Ethics and practicalities of cooperative fieldwork and analysis*. In: *Essentials of Language Documentation*. Berlín: Mouton de Gruyter. 2016. str. 43

analýzám nahrávek z předchozích sezení.

Co se navázaného kontaktu s našimi konzultanty a vedení jednotlivých sezení týče, snažili jsme se důsledně dodržovat zásadu, formulovanou A. Dwyerovou, ve vztahu výzkumníka a konzultantů: „*The research relationship must be consultative, continuously negotiated, and respectful.*“¹²²

Vlastní sezení byla rozdělena do dvou základních částí, které jsme pracovníčně označovali jako „*questions*“ a „*chat*“. V případě části „*questions*“ jsme konzultantům pokládali čtyři obvyklé otázky, na něž nám následně odpovídali. Obvykle jsme po konzultantech na každém sezení požadovali zopakování všeho, co dělali předchozí den, co dělali daný den do zahájení konzultace, co budou dělat po zbytek dne a co budou dělat zítra. Přestože jsme riskovali určité zevšednění, ukázalo se toto pravidelné opakování, alespoň v případě našeho výzkumu, jako velmi efektivní. Naším primárním cílem bylo především mapovat morfosyntax sarkézské normanštiny a vyhodnotit její stav v porovnání s pozorováními A. Liddicoata (1994), nicméně mluvčí si tento ritualizovaný začátek našich sezení velmi oblíbili, přičemž se jejich výpovědi postupně obohacovaly, což mělo význam i pro dokumentování lexika.

Druhá část sezení, „*chat*“, byla založena na volné konverzaci, kdy jsme v první fázi výzkumu většinou reagovali a pokládali dotazy v anglickém jazyce, jakožto základním dorozumívacím jazyce, nicméně v závěru našeho výzkumu již sezení probíhala z velké části v normanštině.

Francouzský jazyk jsme byli nuceni z našich sezení vyloučit, neboť se potvrdil náš předpoklad, že ti normanofonní mluvčí, kteří jsou zároveň frankofonní, přecházeli ve svých výpovědích do francouzštiny a docházelo tak k míšení obou systémů, což jsme v případě angličtiny nezaznamenali. Přestože jsme se rovněž v první fázi obávali používat jako dorozumívací jazyk normanštinu, tj. abychom my sami používali tento jazyk a případně ovlivnili idiolekty mluvčích skrze neúmyslné deviace norem, které by mohly proniknout

122 DWYER, Arienne M. *Ethics and practicalities of cooperative fieldwork and analysis*. In: *Essentials of Language Documentation*. Berlín: Mouton de Gruyter. 2016. str. 38

do idiolektů mluvčích, u nichž jsme museli předpokládat oslabení systému v důsledku nízké frekvence používání normanštiny, ukázalo se, že mluvčí oceňovali a vyžadovali používání normanštiny z naší strany, což mělo velmi pozitivní dopad na rozvíjení konverzace a tedy i příjem dat pro náš výzkum.

Mezi nejoblíbenější společné aktivity mluvčích v rámci našich sezení patřilo, vedle opravování chyb, kterých jsme se, ať už úmyslně, či obvykle nevědomě dopouštěli v průběhu našich konverzací v sarkézské normanštině, především memorování frází, které nás naši mluvčí na každém sezení naučili, abychom je zopakovali mluvčím, již se účastnili sezení následujících. Fráze byly cíleně humorného charakteru, a tak tato společná hra, již jsme byli mediátory, pravidelně ozvláštňovala naše sezení, což motivovalo naše konzultanty.

Naše rozhodnutí vést sezení v dokumentovaném jazyce, tj. sarkézské normanštině, poté, co jsme vyloučili riziko trvalého ovlivnění našich mluvčích, se tak ukázalo jako jednoznačně správné, neboť naše snaha o komunikaci v rodném jazyce našich konzultantů působila jako výrazný stimul.

Část našich sezení byla rovněž věnována dokumentování lexika v případě, že jsme zaznamenali u jednoho nebo více mluvčích znalost specializovaného názvosloví, například v případě mluvčího, který měl s ohledem na své povolání (rybář) hlubší znalost názvů spojených s mořskou faunou, nebo v případě konzultanta, který si pravidelně vyráběl máslo, a byl tak schopen popsat celý výrobní proces a příslušné náčiní.

Pokud bychom měli náš terénní výzkum shrnout a kategorizovat, domníváme se, že jej můžeme označit za terénní výzkum „klasického typu“, tj. kdy neautochtonní výzkumník pobývá po určitý čas na místě, kde žije komunita, jež zkoumaným jazykovým systémem hovoří a v níž za účelem jeho zkoumání výzkumník pobývá.¹²³ Nedomníváme se proto, že by náš terénní výzkum v tomto ohledu jakkoliv vybočoval.

Druhá část naší výzkumné činnosti, jak jsme již uvedli, byla věnována výzkumu

123 HOVDHAUGEN, Even, NOESS, Ashild. *Language is power: The impact of fieldwork on community politics*. In: *Documenting Endangered Languages : Achievements and Perspectives*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2011. str. 292

archiválií, uložených v archivu společnosti *Société Sercquaise*, které blíže popíšeme v následující kapitole.

2.3. Charakterizace zdrojů

V průběhu našeho výzkumu jsme v případě dokumentace fonologického systému, morfosyntaxe a lexika sarkézské normanštiny pracovali se čtyřmi základními typy zdrojů dat pro naše analýzy:

- výpovědi konzultantů (nahrávky pořízené v roce 2016)
- odborná literatura (prezentované výsledky předchozích výzkumů)
- historické prameny (písemné prameny v sarkézské normanštině)
- historické nahrávky

A. Liddicoat v roce 1994 uvedl, že oproti jerseyštině nebyly v minulosti v případě sarkézské normanštiny pořízeny žádné nahrávky ať už mluveného slova, či zpěvu,¹²⁴ přičemž Mari C. Jonesová k roku 2012 pouze zmiňuje vydání zvukového CD nosiče v roce 2009 společností *Société Sercquaise*, který obsahuje záznamy několika tradičních sarkézských písní.¹²⁵ Prozkoumáním archivu *Société Sercquaise* jsme nicméně konstatovali existenci obsáhlého souboru nahrávek spontánních výpovědí a rozhovorů více než tří desítek rodilých mluvčích spolu s desítkami záznamů zpěvů slavných sarkézských pěvců datovaných napříč 20. stoletím.

Tento rozsáhlý soubor zvukových materiálů pochází zčásti z let 1938, 1956 a 1957 a především z roku 1976, přičemž dle vyjádření vedení archivu společnosti nebyly do našeho výzkumu nikdy podrobeny odborné analýze.

Nejstaršími uloženými nahrávkami jsou záznamy hromadných i sólových zpěvů písní sarkézské orální tradice spolu s výpovědí jednoho mluvčího z roku 1938, jež byly na ostrově pořízeny britskou rozhlasovou společností *British Broadcasting Corporation* (BBC).

124 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 11

125 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: *Transactions of the Philological Society*. svaz. 100. č. 2, 2012. str. 153

K roku 1956 je datován pouze jeden krátký záznam spontánního rozhovoru několika osob, zatímco k roku 1957 opět celý jeden soubor nahrávek složený ze záznamů zpěvů sarkézských písní a jednoho rozhovoru dvou osob v sarkézské normanštině, který byl pořízen Peterem Kennedym, známým sběratelem lidových písní britských ostrovů, během jeho dvoudenního pobytu na ostrově Sark (3.–4. 5. 1957).¹²⁶

Jednoznačně nejvýznamnější a nejobjemnější soubor nahrávek pochází z března roku 1976. Na více než desítce hodin zvukového materiálu jsou zaznamenány výpovědi přibližně 32 normanofonních mluvčích, tj. poloviny tehdejší odhadované populace.¹²⁷

Tento pro vědu překvapivě námi v roce 2016 objevený a pro studium sarkézské normanštiny nejvýznamnější zdroj dat měl být podle vedení archivu uložen v *Société Sercquaise* od svého vzniku, tj. od roku 1976, přičemž v takovém případě musel pozoruhodně uniknout pozornosti všech jazykovědců, kteří po tomto roce na ostrově prováděli svůj výzkum (A. Liddicoat 1985,¹²⁸ Mari C. Jonesová 2008,¹²⁹ Julia Sallabanková 2009¹³⁰). Do našeho výzkumu přitom nebyly známy žádné bližší informace k nahrávkám vyjma data jejich vzniku (1976) a jména jejich autora (Peter Anderson).

Během našeho terénního výzkumu se nám ve spolupráci s vedením archivu nepodařilo dohledat žádné informace k okolnostem pobytu P. Andersona na ostrově Sark ani k důvodům, které vedly ke vzniku samotných nahrávek. Teprve po skončení našeho prezenčního výzkumu se nám podařilo dohledat bližší souvislosti v knize *The Songs of Sark* od Martina Johna Locka z roku 1998. V této publikaci, která představuje vůbec první obsáhlejší soubor sarkézských písní vydaných tiskem, nalézáme informaci, že Martin J. Locke v rámci svých vlastních aktivit při zaznamenávání tradičních písní sarkézské orální

126 The British Library. *Channel Islands 1957*. Peter Kennedy Archive [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://www.peterkennedyarchive.org/channel-islands-1957/3/>

127 BRASSEUR, Patrice. *Les noms des champs de l'île de Sercq*. In: *L'Onomastique, témoin des langues disparues*. Dijon, 1982. str. 107

128 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 11

129 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: *Transactions of the Philological Society*. svaz. 100. č. 2, 2012, str. 150

130 SALLABANK, Julia. *Attitudes to Endangered Languages: Identities and Policies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. str. 55

tradice sám najal jistého dialektologa, jehož jméno neuvádí, aby mu v jeho snahách pomohl: „[...] in march 1976 I engaged a professional sound-recording team, along with a dialect specialist, to try to cover discreetly the island's remaining speakers of the Sark Patois. Many hours of conversation were recorded, including many versions of old songs.“¹³¹

Bez jakýchkoliv pochyb můžeme soudit, že se jedná o nahrávky z roku 1976 pořízené Peterem Andersonem, jež jsou dnes bez bližších informací uchovávány v archivu *Société Sercquaise*. Překvapivé minimum informací k tomuto skutečně jednomu z nejvýznamnějších podniků na poli dokumentace sarkézské normanštiny lze vysvětlit několika faktory. Dlouhá doba mezi vznikem nahrávek (1976) a vydáním publikace (1998) spolu s neuvedením jména P. Andersona v knize M. Locka zřejmě vedly k tomu, že se k roku 2016 v rámci ostrovní komunity nepodařilo uchovat povědomí o souvislosti mezi nahrávkami a dlouholetou prací M. Locka. Dalšími důvody pak může být i samotný způsob a prezentace pořizování nahrávek, k čemuž M. Locke ve své knize uvádí, že cílem bylo nenápadně pokrýt zbylé mluvčí sarkézštiny na ostrově. To potvrzuje i další pozoruhodný fakt, že si pořizování nahrávek nevybavili ani doposud žijící mluvčí, kteří byli v roce 1976 zaznamenáni.

Věříme, že se nám prozkoumáním několika málo zdrojů dostupných na internetu podařilo samotného tvůrce nahrávek s velkou pravděpodobností identifikovat v osobě Petera M. Andersona, autora významné publikace na poli britské dialektologie *A Structural Atlas of the English Dialects*. Peter M. Anderson, narozený v roce 1953,¹³² představuje dnes do jisté míry záhadnou postavu nejen na ostrově Sark, ale i ve svém oboru. V letech 1977–1980 vydal minimálně čtyři odborné články věnované dialektům angličtiny a dialektologii,¹³³ přičemž svou disertační práci, kterou věnoval svému hlavnímu zájmu, tj. dialektům angličtiny, obhájil na universitě v Leedsu ve Spojeném království. Své rozsáhlé dílo následně vydal v roce 1987 knižně pod názvem *A Structural Atlas of the English Dialects*, což ovšem zároveň představuje jeho zřejmě poslední publikovanou práci.

Robert G. Shackleton ml. k osobě Dr. Petera Andersona uvádí: "*Peter M. Anderson*

131 LOCKE, Martin J. *The Songs of Sark*. Guernsey: Guernsey Herald, 1998. str. 2

132 ANDERSON, Peter. M. *A Structural Atlas of the English Dialects*. Londýn : Routledge, 2015. nepag.

133 VIERECK, Wolfgang, SCHNEIDER, Edgar. GÖRLACH, Manfred. *A Bibliography of Writings on Varieties of English*, 1965–1983, svaz. 3. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1984, str. 10

produced A Structural Atlas of the English Dialects as his dissertation under Stanley Ellis at the University of Leeds and then disappeared entirely from the dialectology community."¹³⁴

K datu odevzdání této práce se nám ani společnosti *Société Sercquaise* nepodařilo P. Andersona kontaktovat, nicméně se zdá, že po ukončení několikátýdenního projektu na ostrově Sark v březnu 1976 P. Anderson v dokumentaci sarkézské normanštiny nepokračoval. Jeho krátká spolupráce s M. J. Lockem však dala za vznik největšímu zdroji dat mluvené sarkézštiny.

V průběhu našeho výzkumu jsme aktivně za účelem porovnání předchozích vědeckých pozorování s těmi našimi z roku 2016 ohledně fonologického systému sarkézštiny analyzovali jak veškeré tyto nahrávky pořízené v roce 1976, tak i ostatní soubory z let 1938, 1956 a 1957. V průběhu našeho terénního výzkumu vzniklo více než 20 hodin nového zvukového materiálu, který jsme pro náš výzkum rovněž aktivně využili.

2. 3. 1. Dodatek

V březnu 2016 zveřejnila francouzská historička Éva Guillorelová článek,¹³⁵ který shrnuje aktivity pracovníků *Musée National des Arts et Traditions Populaires*, dnes již neexistující instituce, na ostrovech Jersey, Guernsey a Sark. Přestože É. Guillorelová nepředstavuje ve svém článku vlastní výzkum na poli jazykovědném, znovu objevuje zapomenutou vědeckou misi a upozorňuje na existenci zvukového materiálu, který má potenciál rozšířit řadu dostupných studovatelných zdrojů.

Dle tohoto článku uskutečnily v červnu 1970 Claudie Marcel-Duboisová a Marguerita "Maguy" Pichonnet-Andralová výzkum, jehož cílem bylo stejně jako na ostatních ostrovech i na ostrově Sark zaznamenat místní tradiční písně normanofonního obyvatelstva. Francouzské vědkyně pobýly v roce 1970 na ostrově Sark čtyři dny, přičemž navštívily čtyři rodilé mluvčí

134 SHACKLETON, Robert George. *Quantitative assessment of English-American speech relationships*. University of Groningen [online], 2010. str. V. [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: http://www.rug.nl/research/portal/files/2614666/00_titlecon.pdf

135 GUILLOREL, Éva. *Patrimoine oral anglo-normand*. Université de Caen [online]. březen 2016. [cit. 2017-07-12]. Dostupné z: <http://www.unicaen.fr/recherche/mrsh/sites/default/files/public/maritime/ilesAngloNormandes00-evaGuillorel.pdf>

(všichni mužského pohlaví)^{136, 137}. Jedná se o tři známé sarkézské pěvce Freda Bakera juniora, "Jacka" le Feuvera a Wintera Viberta – jméno posledního konzultanta autorka článku neuvádí.

Nahrávky jsou dodnes uchovávány pod názvem *Mission îles anglo-normandes 1970* ve francouzském Národním archivu v rámci fondu *Musée National des Arts et Traditions Populaires*. Přestože nahrávky obsahují především písně a není jisté, zda jsou mezi nimi i záznamy mluvené sarkézštiny, představují další potenciální rozšíření studovatelných zdrojů.

2. 3. 2. Shrnutí

V této prezentaci archiválií jsme představili všechny námi doposud identifikované dostupné zvukové materiály jako zdroj dat pro dokumentaci sarkézské normanštiny.

Naším cílem bylo upozornit na zásadní fakt, že i přes několik uskutečněných výzkumů na ostrově Sark nebyla na odborné úrovni do provedení našeho výzkumu archiválií ve společnosti *Société Sercquaise* v roce 2016 zaznamenána existence desítek hodin studovatelného zvukového materiálu. S ohledem na vysoký objem (cca 20 hodin) představuje tento soubor nedocenitelný zdroj dat pro dokumentaci sarkézské normanštiny a ideální základ pro budoucí jazykový korpus.

V následujících kapitolách v třetí části této práce, v nichž prezentujeme naše stěžejní zjištění ohledně sarkézské normanštiny, přitom význam souborů nahrávek, především těch z roku 1976, dokládáme na výsledcích našich pozorování v oblasti sarkézské fonologie.

Předchozí výzkumy byly vždy realizovány pouze ve spolupráci s několika málo mluvčími, kteří tak představovali pouze vzorek v rámci celé normanofonní populace ostrova, přičemž počet konzultantů zapojených do předchozích výzkumů jednotlivých vědců

136 GUILLOREL, Éva. *Patrimoine oral anglo-normand*. Université de Caen [online]. březen 2016. str. 9 [cit. 2017-07-12]. Dostupné z: <http://www.unicaen.fr/recherche/mrsh/sites/default/files/public/maritime/ilesAngloNormandes00-evaGuillorel.pdf>

137 Autorka v článku uvádí, že nahrávka zpěvu jistě Eileen Lesueurové, byla pořízena na ostrově Sark. Pravděpodobně se jedná o chybu s ohledem na uvedenou informaci o čtyřech mužských konzultantech a rovněž fakt, že žena shodného jména, Eileen le Sueurová, byla významnou obyvatelkou ostrova Jersey.

podle uváděných informací nikdy nepřekročil počet deseti jedinců. Oproti předchozím výzkumům jsme tak díky možnosti prostudovat nahrávky uložené v archivu *Société Sercquaise* mohli analyzovat rozhovory a výpovědi více než 32 normanofonních jedinců zaznamenané v rámci jednoho časového úseku (1976) a celkem téměř 40 jedinců v průběhu 20. století.

Na základě dat získaných z našich analýz historických nahrávek, které jsme posléze porovnali s daty vzešlými z předchozích výzkumů, jsme přitom konstatovali, že fonologický systém sarkézské normanštiny stále nelze považovat za dostatečně zmapovaný, čímž jsme rozhodně potvrdili význam tohoto zvukového fondu pro další dokumentaci sarkézštiny.

2. 4. Terénní výzkum a nová zjištění

Na počátku prosince roku 2016 jsme po nashromáždění a analýze většiny dostupných vědeckých prací a historických pramenů věnovaných sarkézské normanštině odcestovali na základě pozvání Dr. Richarda Axtona MA, PhD., správce historického a jazykovědného oddělení společnosti *Société Sercquaise*, na ostrov Sark s cílem vyhledat poslední aktivní rodilé mluvčí, abychom během setkávání s nimi a pravidelnými konzultacemi formou rozhovorů i analýz textů a záznamů zdokumentovali aktuální stav, ve kterém se sarkézská normanština nachází.

Naším stěžejním záměrem bylo v případě, že by po našem potvrzení daný stav nabízel minimální šance podniknout kroky k reálné záchráně tohoto jazyka a jeho částečné či plnohodnotné revitalizaci, vytvoření kodifikovaného ortografického zápisu, jenž by otevřel cestu nejenom ke snazšímu zaznamenání tohoto výhradně mluveného jazyka pro potřeby vědecké obce, nýbrž především za účelem jeho zpřístupnění nyní většinové anglofonní populaci, ať už pomocí slovníků a učebnic, či přímo skrze aktivní výuku.

V průběhu našeho pobytu ve dnech 3.–17. 12. 2016 jsme na ostrově identifikovali sedm rodilých mluvčích, kteří jsou schopni tento jazyk aktivně a bez větších potíží používat. Tři mluvčí uvedli, že sarkézskou normanštinu používají více než jednou týdně, jeden mluvčí

několikrát do měsíce a tři mluvčí výjimečně. Těchto sedm mluvčích můžeme na základě našeho terénního výzkumu a pozorování k roku 2016 považovat s největší pravděpodobností za poslední rodilé mluvčí žijící na ostrově.

V průběhu našeho pobytu na ostrově Sark jsme rovněž identifikovali tři osoby, které bychom mohli zařadit do kategorie tzv. semi-speakers, tj. mluvčí, kteří mají základní znalost jazyka, jsou schopni do jisté míry porozumění, ale nejsou schopni jej aktivně používat,¹³⁸ a přibližně pět osob spadajících do kategorie tzv. rememberers, tj. jedinců, kteří znají pouze několik slov či úsloví a frází.¹³⁹ Skutečné počty jedinců v kategoriích semi-speakers a rememberers ovšem mohou být a pravděpodobně i jsou vyšší.

S ohledem na časové omezení naší výzkumné činnosti jsme věnovali v rámci kontaktního výzkumu veškerou naši pozornost sedmi aktivním mluvčím, z nichž jsme ovšem s ohledem na vysoký věk, zdravotní indispozice a vyčerpání mohli více než v průběhu jednoho setkání aktivně spolupracovat pouze se čtyřmi z nich.

V průběhu našeho výzkumu jsme při rozhovorech se všemi našimi konzultanty zaznamenali více než 20 hodin nového zvukového materiálu, přičemž jsme rovněž získali přístup ke zvukovým nahrávkám uloženým v archivu *Société Sercquaise* o celkové délce rovněž přibližně 20 hodin. Tyto nahrávky, pořízené s různými rodilými mluvčími v průběhu celé 2. poloviny 20. století, které nebyly do roku 2016 nikdy předtím analyzovány, jsme rovněž zahrnuli do našeho výzkumu.

Na základě našeho pozorování a následné konzultace dostupných odborných a vědeckých zdrojů včetně historických nahrávek jsme konstatovali, že poslední rodilí mluvčí jsou schopni sarkézskou normanštinu aktivně používat. Přestože jsme v průběhu pozorování zaznamenali u některých z nich anglicizaci syntaxe, například v souvislosti s konstruováním vedlejších vět vztahných, dále výrazné posuny ve výslovnosti nazál nebo omezení lexika ve specifických oblastech, se zvyšováním intenzity sezení a konzultací si po několika dnech mluvčí rychle a snadno znovu osvojili většinu zapomenutých jazykových prostředků

138 THOMASON, Sarah, G. *Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. str. 54–56

139 Tamtéž, str. 57

v souladu s předpokládanou normou (A. Liddicoat, 1994).

Jako jeden z pozoruhodných příkladů deviace uveďme, že jsme u většiny subjektů zaznamenali ve výpovědích neexistenci druhé osoby plurálu ať už pro adresování skupiny jedinců, nebo v případě honorifikačního oslovení (vykání). Tento ve skutečnosti pouze dočasný fenomén byl přitom způsoben tím, že se poslední normanofonní mluvčí pro vzájemné vztahy, místa bydliště či zdravotní indispozice setkávají vždy ve dvojicích, vzácně skupinově. Z tohoto důvodů tak plurál druhé osoby z jejich běžné komunikace zcela vymizel. V průměru obvykle po dvou sezeních a navození několika účelových situací formou hry¹⁴⁰ se však schopnost používat plurál druhé osoby u všech subjektů plně reetablovala v souladu s normou (A. Liddicoat, 1994).

S ohledem na fakt, že si mluvčí bez problémů znovu osvojili všechny prostředky, které jsme na počátku výzkumu mohli považovat za ztracené, a to pouze na základě intenzivní komunikace bez našich výrazných zásahů do jejich výpovědí, jsme konstatovali, že poslední rodilí mluvčí dosahují vysoké jazykové úrovně vyžadované všeobecnou normou, platnou na konci 90. let 20. století, jak usuzujeme z dostupných záznamů a zdrojů, a že sarkézská normanština vykazuje i přes minimální počet mluvčích stále všechny znaky „živého“ jazyka nepostiženého trvalou degenerací, tj. prakticky stejný stav, jaký zaznamenala v roce 2008 Mari C. Jonesová.¹⁴¹

Dále jsme seznali, že s ohledem na velké množství a kvalitu zaznamenaného zvukového materiálu počet aktivních rodilých mluvčích i počet pasivních mluvčích, a především pak motivaci jak mluvčích, tak i anglofonní populace, tj. potenciálních mluvčích nových, zachránit původní jazyk své komunity od úplného vymření jsou podmínky pro zahájení procesu revitalizace sarkézské normanštiny více než příznivé.

Po této stránce se tak splnily veškeré námi stanovené podmínky (zachovalost idiomu, motivace obyvatelstva) pro realizaci našeho záměru, tj. kodifikaci ortografického zápisu

140 V průběhu sezení jsme za tímto účelem například navodili situaci, že na ostrov Sark dorazil člen britské královské rodiny a naši konzultanti jej měli přivítat a provést po ostrově.

141 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100. č. 2, 2012. str. 167

sarkézské normanštiny v rámci procesu její revitalizace.

Již v prvních dnech našeho terénního výzkumu založeného na konzultacích s rodilými mluvčími a studiu archiválií jsme však seznali několik zásadních skutečností, které prakticky vyloučily realizaci tohoto našeho původního záměru jakožto smysluplného podniku.

V době našeho preliminárního výzkumu jsme náš záměr zahájit kodifikaci ortografického zápisu sarkézštiny postavili na dvou základních předpokladech, že fonologie sarkézské normanštiny byla na základě předcházejících vědeckých pozorování již dostatečně zmapována a že k roku 2016 neexistují žádné písemné památky a prameny v sarkézské normanštině (vyjma zápisu Louise Luciena Bonaparta), jak uvádí odborná literatura.

Vývoj jakéhokoliv ortografického systému je komplexním procesem, který zahrnuje mnohé aspekty jazyka, od morfologie, sémantiky, gramatiky, prozodie až po aspekty mimo rámec jazykovědy.¹⁴² Primárním předpokladem pro tvorbu ortografického systému je však dostatečné zmapování fonologického systému daného jazyka, aby mohl být daný ortografický systém funkční.

V průběhu našich konzultací, a především s prvními výsledky našich rozborů historických nahrávek jsme seznali, že fonologická stránka sarkézské normanštiny nadále vyžaduje další dokumentaci, aby mohla být kodifikace jejího ortografického zápisu zahájena za výše uvedené podmínky jeho funkčnosti. Zásadní nedostatky ve vědeckém poznání jsme v tomto ohledu konstatovali především v oblasti diftongizace fonému [ɛ], palatalizace hlásek [k], [g] a rovněž realizace fonému [r], kterým se v této práci budeme dále věnovat.

Náš první předpoklad, vycházející z dostupné literatury, se tak v průběhu našeho terénního výzkumu ukázal jako lichý. Naším druhým předpokladem pak byla neexistence písemné tradice v sarkézské normanštině.

Existence písemných pramenů pochopitelně nevylučuje možnost tvorby

142 SEIFART, Frank. *Orthography development*. In: *Essentials of Language Documentation*. Berlín : Mouton de Gruyter, 2006, str. 275

ortografického zápisu, ba naopak v případě písemné tradice může být kodifikace usnadněna, neboť umožňuje vystavět ortografický systém na již existujících základech.¹⁴³

V průběhu našeho výzkumu na ostrově Sark jsme přitom doložili existenci několika významných písemných památek z 20. století stejně jako souvislou písemnou tradici ve století 21. Tyto objevy považujeme za zásadní pro budoucí proces kodifikace ortografického zápisu, přičemž v této práci představujeme jejich stručný seznam.

Objevení těchto památek však náš původní záměr, vytvoření nového ortografického zápisu tak, jak jsme jej blíže představili v jedné z předcházejících kapitol, prakticky odsunulo do pozadí, neboť jak se domníváme, s ohledem na existenci písemných pramenů by se budoucí kodifikace ortografického zápisu, umožněná předchozí kodifikací fonologického systému sarkézštiny, měla zakládat právě na těchto autentických základech.

Dva naše základní předpoklady, založené na předcházejících pozorováních a výzkumech, se tak v průběhu našeho terénního výzkumu ukázaly jako chybné, protože jsme byli nuceni se původního záměru naší výzkumné činnosti vzdát.

Na základě výše uvedených skutečností a nových zjištění jsme se proto zaměřili na dvě hlavní činnosti, dokumentaci fonologického systému sarkézské normanštiny a systematické vyhledávání písemných památek v sarkézštině.

Co se praktické realizace našeho výzkumu týče, ve dnech následujících po změně našeho záměru nedošlo k žádným změnám v oblasti výzkumu archiválií, přičemž sezení s našimi konzultanty probíhala nadále tak, jak jsme popsali v části věnované naší metodice.¹⁴⁴

143 Není to ovšem pravidlem, obzvláště v případě dlouhodobé koexistence různých nekodifikovaných zápisů, které s v určitých kruzích stanou normou. Příkladem můžeme být guernsejská normanština, kde se právě s ohledem na několik svébytných tradic zápisu dodnes nepodařilo dojít konsensu.

144 Náš záměr představit našim konzultantům možné cesty vývoje ortografického zápisu sarkézštiny tak, jak jsme uvedli v kapitole Záměr, jsme uskutečnili v prvních dnech našeho terénního výzkumu, přičemž sami naši konzultanti nás v průběhu diskuse upozorňovali na existenci písemných památek v sarkézské normanštině. Přestože se náš záměr stal pro objevení těchto památek bezpředmětný, výsledek diskuse nás utvrdil v potřebě vystavět ortografický systém s ohledem na způsoby zápisu použité v těchto památkách, neboť představa svébytného a autentického systému zápisu imponovala většině našich konzultantů.

2.5. Vyhodnocení

Naším původním záměrem bylo na základě terénního výzkumu na ostrově Sark ve spolupráci s posledními rodilými mluvčími zahájit kodifikaci ortografického zápisu sarkézské normanštiny za účelem zahájení procesu její revitalizace v případě potvrzení zachovalosti tohoto jazykového systému u posledních mluvčích a v případě vážného veřejného zájmu místní komunity o jeho záchranu.

Během našeho pobytu na ostrově Sark (prosinec 2016) jsme vyhledali a identifikovali sedm posledních rodilých mluvčích sarkézské varianty normanštiny. V průběhu našeho výzkumu a skrze společné konzultace s rodilými mluvčími jsme potvrdili jak zachovalost tohoto jazyka, tak i obecný zájem místní komunity o jeho záchranu v případě asistované odborné pomoci.

Náš původní záměr spojený se zahájením kodifikace zápisu se však na základě nových zjištění ukázal jako bezpředmětný do doby, než bude dostatečně zmapován fonologický systém sarkézštiny, a rovněž s ohledem na existenci písemných památek v sarkézské normanštině, o nichž jsme do zahájení našeho výzkumu neměli povědomí.

V průběhu našeho výzkumu jsme však potvrdili nejen písemnou tradici v sarkézské normanštině, ale především také existenci obsáhlého souboru zvukových materiálů v podobě dvou desítek hodin záznamů autentických výpovědí více než 30 normanofonních jedinců z let 1938, 1956, 1957, a především z roku 1976, které umožňují studium a dokumentaci sarkézské fonologie, morfosyntaxe a lexika na největším zaznamenaném vzorku mluvčích ve 20. století.

S ohledem na tyto skutečnosti jsme naši pozornost v průběhu výzkumu zaměřili na několik zásadních rozporů, které jsme zaznamenali při porovnávání výsledků našich pozorování s výsledky předchozích výzkumů.

V rámci našeho terénního výzkumu i studia archiválií jsme nicméně byli značně

omezení našimi časovými možnostmi, protože jsme se věnovali především těm otázkám, které jsme považovali za nejvíce problematické s ohledem na realitu, kterou jsme pozorovali v roce 2016 během našich konzultací nebo na nahrávkách z 20. století. Několik těchto vybraných problémů, kterým jsme se aktivně věnovali, například z oblasti fonologie, prezentujeme v třetí části této práce.

Výzkumnou část této práce jsme s ohledem na změnu našeho záměru pro zásadní skutečnosti, které jsme seznali v průběhu našeho terénního výzkumu, primárně pojali jako demytizaci vědeckého poznání o sarkézské normanštině.

V následující části práce se tak při řešení několika vybraných problémů postavíme mýtu spojenému s realizací *r* v sarkézské normanštině, mýtu o anglicizaci sarkézské populace v 19. století, mýtu o neexistenci složených výrazů souhlasu v sarkézštině, nebo mýtu o tzv. malosarkézském dialektu.

2. 5. 1. Dodatek ke kodifikaci ortografického zápisu

V průběhu našeho prezenčního výzkumu se nám podařilo objevit a identifikovat několik písemných památek v sarkézské normanštině, z nichž absolutní většina byla charakteru soukromého, neformálního či ryze deskriptivního. Potvrdili jsem však i existenci jedné oficiální listiny z roku 1981 v sarkézské normanštině, jež byla jménem pána ze Sarku a Nejvyššího soudu adresována členům královské rodiny.

Tato listina přitom potvrdila, že sarkézská normanština nebyla v písemné podobě vyloučena ani z nejvýznamnějších dokumentů. Především pro nedostatek času a částečně i kvůli faktu, že v době našeho pobytu nadále probíhala instalace nového pána ze Sarku, Christophera Beaumonta, po smrti jeho otce Michaela Beuamonta, jsme neměli možnost prostudovat obsáhlý Panský archiv, v němž je uložena většina písemných památek sarkézské provenience od 16. do 20. století.

Přestože jsou tyto archiválie především ve francouzštině, na základě objevení listiny

z roku 1981 nám byla správcem archivu potvrzena existence minimálně dvou zápisů v sarkézské normanštině na historických listinách. Jejich dohledání si ovšem vyžádá důkladný průzkum s ohledem na množství písemností uložených v tomto archivu.

Domníváme se proto, že právě archiv pánů ze Sarku má potenciál vydat další písemné prameny obsahující zápisy sarkézské normanštiny, jež by mohly obohatit základní materiál pro vývoj ortografického zápisu sarkézské normanštiny. Budoucí výzkum by se proto měl za tímto účelem zaměřit i na průzkum archiválií uložených v Panském archivu.

Vedle zmíněné oficiální listiny z roku 1981 jsme dále identifikovali zápis autentické sarkézské písně, který pořídila sama Sibyla Hathawayová, vládnoucí paní ze Sarku, pravděpodobně někdy kolem roku 1930.¹⁴⁵ Jedná se o sarkézskou variantu francouzské písně *Mon mari est bien malade*, která je oproti všem ostatním písním sarkézské orální tradice zpívána výhradně v sarkézštině. Právě tato píseň bývá s ohledem na svoji popularitu nejčastěji zapisovaným textem v sarkézské normanštině (např. Martin J. Locke 1998).

Přestože literatura tradičně uvádí, že jediným publikovaným sarkézským textem je úryvek *Podobenství o rozsévači*, který pořídil v roce 1862 během své návštěvy ostrova Sark princ Louis Lucien Bonaparte,¹⁴⁶ opak je pravdou. Soupisy autentického sarkézského lexika spolu s typickými frázemi byly tiskem publikovány vícekrát, poprvé pravděpodobně v roce 1875 v pojednání J. L. Cachemaille,¹⁴⁷ naposledy pak v knize *Sark* od Kena Hawkese.¹⁴⁸ První souvislý text byl vydán tiskem zřejmě v roce 1884, jímž byl již zmíněný úryvek *Podobenství o rozsévači*.¹⁴⁹

Nejdelší písemná tradice v sarkézské normanštině, kterou jsme byli schopni v průběhu našeho výzkumu dohledat, pochází z 21. století. V období let 2002 až 2006¹⁵⁰ na ostrově Sark

145 Tuto informaci ohledně datce jsme získali od ředitele muzea Société Sercquaise, Dr. Richarda Axtona, přičemž jsme měli možnost originál prostudovat.

146 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100. č. 2, 2012, str. 150

147 CACHEMAILLE, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark : The Language of Sark*. In: The Guernsey Magazine. Svaz. 3. č. 12. prosinec 1875. Guernsey : F. Clarke, 1875

148 HAWKES, Ken. *Sark*. 1993, str. 163–167

149 LINWOOD PITTS, John. *The Sermon on the Mount and Parable of the Sower*. Guernsey: Guille-Allès Library, 1884

150 La Vouair de Sercq. *La Vouair de Sercq*. Sark: La Vouair de Sercq, 2002–2006. Svaz. 1, č. 1 – Svaz. 5. č. 12

vycházel měsíčník s názvem *La Vouair de Sercq*, ve své době době stěžejní ostrovní periodikum, jenž v každém čísle obsahoval shrnutí zásadních událostí z předchozího měsíce v sarkézštině.

Výše uvedené památky, jež představují část písemných pramenů, které jsme v průběhu našeho výzkumu na ostrově Sark objevili, jsou nejenom významným zdrojem dat pro dokumentaci sarkézské normanštiny, nýbrž i doklady písemné tradice, kterou budoucí proces kodifikace ortografického zápisu sarkézské normanštiny musí brát v potaz.

Tímto prostým výčtem písemných památek, uzavírajícím druhou část této práce, zároveň můžeme jednoznačně odmítnout tvrzení o neexistenci normanofonní písemné tradice na ostrově Sark, jako jeden z několika mýtů, které zakotvily v odborné literatuře a jež se pokusíme v této práci zbořit.

3. Výsledky pozorování a zjištění

V předcházející části této práce jsme shrnuli záměr, metodiku a průběh našeho terénního výzkumu založeného na přímých konzultacích s posledními aktivními normanofonními mluvčími a na studiu archiválií, který se uskutečnil ve dnech 3.–17. 12. 2016 na ostrově Sark za účelem dokumentace sarkézské normanštiny.

V této, hlavní části naší práce prezentujeme část výsledků našich pozorování, která se při srovnání výrazně či méně liší od výsledků předchozích vědeckých podniků, přičemž zde rovněž shrneme zjištění rozcházející se se zažitými tvrzeními o sarkézské normanštině, se kterými se setkáváme v odborné či populární literatuře nebo v tzv. kolektivní paměti obyvatel ostrova. Některé kapitoly či jejich části jsme proto cíleně koncipovali za účelem zboření několika velkých mýtů o sarkézské normanštině.

K velké části z níže prezentovaných zjištění jsme mohli dojít na základě práce s daty, která jsme získali analýzami historických nahrávek. Díky přístupu k těmto nahrávkám nám bylo umožněno pozorovat jazykový systém sarkézské normanštiny na vůbec největším zkoumaném vzorku jedinců v rámci soudobé populace (1976). Při četbě následujících kapitol, kde v několika případech odmítáme předchozí vědecká pozorování, proto žádáme naše čtenáře, aby laskavě vzali na vědomí, že výzkumníci dokumentující především fonologický systém sarkézštiny v předcházejících letech takovou možnost neměli.

S ohledem na časové omezení našeho výzkumu (necelé dva týdny), které naše možnosti výrazně limitovalo, není naším cílem v žádné z následujících kapitol obecně popsat jednu vybranou rovinu námi studovaného jazykového systému, tj. např. fonologii, morfologii apod. Po obecné stránce byla v tomto ohledu sarkézština již popsána, přičemž zásadní problém představují jednotlivé prvky v rámci těchto systémů, jejichž detailní poznání je například v případě fonologie sarkézštiny s ohledem na budoucí proces kodifikace jejího ortografického zápisu zásadní.

V této části práce vedle prezentace části výsledků vzešlých z naší výzkumné činnosti z prosince 2016 nabízíme našim čtenářům rovněž možnost seznámit se na několika námi

vybraných problémech s různými rovinami výzkumu spojeného s dokumentací ohrožených jazyků, která v mnoha ohledech vyžaduje pozornost a činnost výzkumníka nejenom na poli jazykovědném.

3. 1. Realizace fonému r

Fonologii sarkézské normanštiny poprvé blíže popsal Patrice Brasseur v roce 1978 tím, že na základě nashromážděných dat z let 1975–1976 porovnal základní fonologické podobnosti a odlišnosti ve třech ostrovních variantách normanštiny – guernseyštině, sarkézštině a jerseyštině, spolu s jednou její kontinentální variantou, variantou z Magneville.¹⁵¹

V roce 1985 na něj v případě jerseyštiny a sarkézštiny navázal se svým výzkumem Anthony Liddicoat, který fonologii obou těchto dvou evolučně nejbližších variant normanštiny systematicky porovnal na základě jak synchronního, tak i diachronního přístupu.¹⁵²

Oba zmínění lingvisté přitom v případě sarkézštiny zaznamenali v porovnání s oběma dalšími ostrovními variantami, guernseyštinou a jerseyštinou, mateřským jazykem sarkézštiny, jedinečnou anomálii, jíž měla dle jejich pozorování sarkézská varianta po stránce fonologické zcela vybočovat v rámci celé ostrovní větve normanských jazyků – realizaci fonému r v podobě znělé uvulární frikativy [ʁ].

Dle předchozích pozorování obou těchto lingvistů dominovala u mluvčích sarkézské normanštiny, kteří se zapojili do jejich výzkumů, při realizaci hlásky r překvapivě francouzská uvulární frikativa [ʁ], zatímco očekávatelná alveolární vibranta [r], vlastní zbylým variantám ostrovní normanštiny, nebyla u rodilých mluvčích pozorována vůbec (P. Brasseur 1978 (výzkum 1975)), či jen u minima zapojených konzultantů (A. Liddicoat 1994 (výzkum 1985)).¹⁵³ S ohledem na výsledky těchto pozorování tak byla uvulární frikativa [ʁ] seznána i přes svůj „nenormanský charakter“ jako dominantní způsob realizace hlásky r u sarkézských normanofonních mluvčích.

151 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Première partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 1, 1978, a In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978.

152 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994

153 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994, str. 89– 92

Samotnou existenci této anomálie, tj. přítomnost uvulární frikativy [ʁ], kterou nacházíme v dnešní standardní variantě kontinentální francouzštiny, ve fonologickém systému po jiných stránkách archaické sarkézštiny namísto alveolární vibranty [r], jež je naopak typická pro zbylé ostrovní varianty, se však nikdo doposud nepokusil uspokojivě objasnit.

V rámci našeho výzkumu (prosinec 2016) jsme se proto na základě těchto předchozích pozorování rozhodli na tento fenomén, který měl sarkézštinu od ostatních ostrovních variant normanštiny po fonologické stránce výrazně odlišovat, zaměřit.

Náš výzkum, jehož zamýšleným cílem bylo v tomto případě pouze objasnit přítomnost frikativy [ʁ] ve fonologickém systému sarkézštiny, ovšem přinesl několik zásadních zjištění, která jak se domníváme, výrazně mění pohled na realizaci fonému r v sarkézské normanštině.

V průběhu našeho kontaktního výzkumu jsme seznali, že v idiolektech nejenom více než poloviny posledních rodilých mluvčích k roku 2016, nýbrž i u mírné majority zaznamenaných mluvčích na historických nahrávkách z let 1938–1976 převažuje při realizaci fonému r nikoliv literaturou uváděná uvulární frikativa [ʁ] (P. Brasseur 1978, A. Liddicoat 1994), nýbrž alveolární vibranta [r]. Dle dat získaných v průběhu našeho výzkumu, která indikují rozpor se závěry vyvozenými z pozorování předchozích, tak tzv. „normanská“ alveolární vibranta [r] představuje standardní výslovnost fonému r v sarkézštině nejen ve 21. století, nýbrž i napříč 20. stoletím, a to u nezanedbatelné části mluvčích.

V této kapitole se proto budeme za účelem zpřesnění fonologického systému sarkézské normanštiny detailně věnovat přítomnosti uvulární frikativy [ʁ] v idiolektech části rodilých mluvčích a souvisle i její koexistenci s původní normanskou alveolární vibrantou [r].

V úvodu této kapitoly představíme předchozí pozorování vědců, kteří se realizaci fonému r v sarkézštině ve svých pracích již věnovali, a shrneme jejich zjištění. Ta následně porovnáme a konfrontujeme s výsledky našeho výzkumu z roku 2016 spolu s analýzami

nahrávek z let 1938, 1957 a 1976.

Řešený problém rovněž vsadíme do širšího historicko-společenského kontextu, abychom koexistenci uvulární frikativy a alveolární vibranty mohli analyzovat s ohledem na potenciální faktory věk, pohlaví a sociální postavení, přičemž se v další části kapitoly pokusíme tento fenomén objasnit na pozadí zcela unikátního jazykového vývoje, jenž dle našich zjištění probíhal na ostrově Sark v průběhu 19. století a jenž nemá v moderní historii Normanských ostrovů srovnání.

Tímto způsobem se v závěru této kapitoly pokusíme vyvrátit první z mýtů o sarkézské normanštině, jimž je tato práce věnována, a to mýtus o zahájení procesu intenzivní anglicizace na ostrově Sark již v 19. století, a tím vyloučit jakýkoliv vliv introdukování anglického jazyka do sarkézské komunity v souvislosti se vznikem tohoto fenoménu a jeho dalšího vývoje.

Naším primárním cílem je v této kapitole jednoznačně doložit, že v sarkézské normanštině nelze uvulární frikativu [ʁ] považovat za dominantní způsob realizace fonému r vůči alveolární vibrantě nejen ve 21. století, nýbrž na základě porovnání všech dostupných a přístupných zdrojů ani ve století 20.

Podružným cílem této kapitoly je pak s ohledem na jedno z poslání této práce, pomoci zájemcům o studium ohrožených a minoritních jazyků, ilustrovat, jaký význam má pro zaznamenávání jejich fonologického systému dostatečné množství konzultantů, tj. participujících rodilých mluvčích, i v případě těch nejméně početných komunit.

3. 1. 1. Předchozí vědecká pozorování

Přestože alveolární vibranta [r], ve francouzském prostředí zvaná „*r roulé*“ či „*r apical*“, ustoupila ve variantách kontinentální normanštiny znělé uvulární frikativě [ʁ], přezdívané „*r grasseyé*“, v důsledku přímého kontaktu s francouzským jazykem, na ostrovech Jersey a Guernsey se s ohledem na výrazné geografické i politické bariéry vibranta [r], která konzervuje původní způsob realizace latinského fonému r v jazycích d'oïl, ve

většinu dialektů tamních variant normanštiny zachovala.¹⁵⁴

Výjimky pochopitelně představují případy, kde bylo v důsledku fonologických změn latinské r zcela eliminováno, například v důsledku postupné asibilace. Typickým příkladem je intervokální -r- v jerseyštině, jehož výslovnost prošla ve většině případů oproti sarkézštině a guernseyštině znatelně odlišným vývojem – přes frikativu [z] až k současné frikativě [ž].¹⁵⁵

Můžeme nicméně na základě dlouhodobých pozorování lingvistů ve 20. a 21. století konstatovat, že tam, kde byl latinský foném r zachován, je většinou mluvčích guernseyštiny a jerseyštiny shodně realizován jako vibranta [r].¹⁵⁶

Na ostrově Sark však Patrice Brasseur v průběhu svého výzkumu, který uskutečnil v roce 1975 za účelem shromažďování dat pro kompilaci ALN, upozoroval u tamních normanofonních mluvčích v tomto ohledu anomálii. P. Brasseur uvádí, že jeho konzultanti z řad sarkézských rodilých mluvčích realizovali foném r namísto alveolárního [r], obvyklého v jerseyštině a guernseyštině, překvapivě jako typicky francouzskou uvulární frikativu [ʁ]: „[...] à Sercq [...] r se prononce généralement comme en français standard.“¹⁵⁷

P. Brasseur dále zachytil existenci alofonu této frikativy, jehož výslovnost ve své práci z roku 1978 přibližuje na příkladu německého /ach/ a který definuje jako „*fricative sourde prévélaire*“, tj. jako neznělou palatální frikativu [ç].¹⁵⁸ Frikativa v německém /ach/, například ve slově [daχ] (střecha), je však realizována ve standardní variantě němčiny nikoliv jako frikativa palatální, nýbrž jako neznělá uvulární frikativa [χ].

154 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978. str. 280

155 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 83

156 A. Liddicoat zaznamenává v důsledku anglicizace u některých mluvčích jerseyštiny alveolární aproximantu pod vlivem anglického jazyka (viz LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 89)

157 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978. str. 280

158 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978. str. 280

Třebaže tak z popisu není jasné, která frikativa má představovat zachycený alofon znělé uvulární frikativy, P. Brasseur zaznamenává komplementární distribuci, kterou posléze potvrzuje a upřesňuje o několik let později Anthony Liddicoat. K této záležitosti, tj. vlastní distribuci neznělé frikativy jakožto alofonu [ʁ], již P. Brasseur pouze dodává: „[...] *il semble bien que ce phonème puisse remplacer purement et simplement un r sans qu'il soit possible de préciser dans quelles conditions, dans le cadre de cette description succin[c]te ...*“¹⁵⁹

Anthony Liddicoat na základě svého pozorování z roku 1985 nejenže potvrdil předchozí pozorování P. Brasseura, ale rovněž distribuci dvou alofonů r upřesnil: „*The phoneme /r/ may be realized as a voiced, apical trill in all the parlars [dialekty jerseyštiny], and this is the usual realization in Jèrriais. In Sercquiais the uvular fricative [ʁ] found in French is the usual realization, but this tends to be devoiced in final position to become [χ].*“¹⁶⁰ přičemž dodává: „[t]he final [-ʁ] is often devoiced to [-χ] except where it is preceded or followed by a voiced consonant.“¹⁶¹

P. Brasseur a A. Liddicoat tak nezávisle na sobě shodně uvádějí, že foném r je u mluvčích sarkézské normanštiny standardně realizován jako uvulární frikativa [ʁ], tj. obdobně, jako je tomu ve standardní variantě francouzštiny 21. století. Oba rovněž potvrzují existenci alofonu, neznělé frikativy, kterou P. Brasseur sice charakterizuje jako prevelární, nicméně A. Liddicoat jako uvulární [χ], tj. foném, jenž je alofonem k uvulárnímu [ʁ] v určitých případech i v moderní mluvené francouzštině.¹⁶²

P. Brasseur tento výjimečný úkaz oproti běžnému způsobu realizace fonému r ve variantách normanštiny dále nerozebírá, pravděpodobně pro jeho běžnost ve variantách kontinentálních. A. Liddicoat nicméně jako možný důvod, který způsobil toto odlišení se sarkézské normanštiny od jerseyštiny, zmiňuje pozdější proces anglicizace sarkézské

159 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlars normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978. str. 280

160 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 110

161 Tamtéž, str. 89

162 MEYNADIER, Yohann. *Eléments de phonétique acoustique*. In: *Méthodes et outils pour l'analyse phonétique des grands corpus oraux*. Paříž : Hermès-Lavoisier, 2013. str. 60

společnosti, k čemuž ovšem dodává „[...] *lacking diachronic data (ALF, for example does not indicate which articulation was used) it is difficult to ascertain a precise explanation.*“¹⁶³ Tím však pomíjí skutečnost, že by před jakýmkoliv procesem anglicizace musel proběhnout proces jiný, který by dal za vznik popisované anomálie v podobě etablování uvulární frikativy.

Shrneme-li prozatím výše prezentované postřehy P. Brasseur (1978) a A. Liddicoata (1994), na základě uvedených dat bychom předpokládali, že znělá uvulární frikativa [ɣ] představuje i přes svůj „nenormanský charakter“ standardní, a především dominantní normu pro výslovnost hlásky r v rámci fonologického systému sarkézštiny 2. poloviny 20. století.

A. Liddicoat nicméně již ve své práci z roku 1994 při obecném popisu výslovnosti hlásky r v jerseyštině a sarkézštině poznamenává: „*The trilled /r̄/, is still the most common in Jèrriais, but is found in few idiolects in Sercquiais where most speakers have substituted the uvular fricative [ɣ] found in Parisian French.*“¹⁶⁴ K tomuto postřehu dále uvádí, že těchto patrně několik málo mluvčích realizuje foném r namísto dvojice alofonů [ɣ]-[χ] vždy pouze jako vibrantu [r],¹⁶⁵ což ilustruje na osmi vybraných slovech.

V případě slovesa *dojit/podojit* tak sarkézský normanofonní mluvčí, který při pozorování A. Liddicoata realizoval foném r jako uvulární frikativu, vyslovoval daný tvar slovesa s ohledem na zaznamenané pravidlo distribuce alofonů [ɣ] jako [tɤɛχ], zatímco mluvčí, který r vyslovoval jako alveolární vibrantu, naopak výhradně jako [trɛr], tj. i v případě, že se foném r nacházel v koncové pozici.¹⁶⁶

Tento pozoruhodný fenomén A. Liddicoat ve vlastním textu své gramatiky dále nerozvíjí, ovšem v poznámce č. 10 (v textu uvedena pod č. 13) nacházíme k danému

163 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 445

164 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 89

165 A. Liddicoat používá pro alveolární vibrantu [r] v popisovaném případě znak /r̄/, patrně pro odlišení od znaku /r/, který je v publikaci používán pro obě realizace fonému r. Pro potřeby naší práce používáme znak /r/ v podobě [r] výhradně pro alveolární vibrantu.

166 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 89

problému následující informaci: „*Only one informant for Sercquiais used trilled /r/, but the sound was overheard in the speech of some other people who were not recorded. It is difficult to explain the co-existence of the two forms in this dialect. The use of trilled /r/ does not seem to be connected with age as none of the speakers from older generations used it, nor was it found among younger speakers.*“¹⁶⁷

Z této poznámky můžeme vyvodit několik skutečností. Z celkového počtu rodilých mluvčích žijících na ostrově v 80. letech 20. století, který A. Liddicoat odhadl na 50 jedinců,¹⁶⁸ spolupracoval pouze s 8 normanofonními mluvčími, z nichž jen jeden realizoval foném /r/ jako alveolární vibrantu. A. Liddicoat však v průběhu svého pobytu na ostrově zaznamenal vibrantu [r] alespoň u jednoho dalšího mluvčího, který se však do výzkumu nezapojil. I toto minimum zaznamenaných případů nicméně vedlo A. Liddicoata k tomu, aby o tomto fenoménu referoval jako o „koexistenci“ a nikoliv jako o „deviaci normy“. Vysvětlením pro tento postoj A. Liddicoata byla dle našeho názoru a pozdějších zjištění patrně zřejmá pravidelnost realizace r, kterou u daného mluvčího tento jazykovědec zaznamenal a již ostatně ilustroval na několika vybraných slovech.

Pokud bychom aktualizovali naše shrnutí předchozích pozorování lingvistů v případě tohoto fenoménu, mohli bychom předpokládat, že ve 2. polovině 20. století existují v sarkézské normanštině dva možné způsoby realizace fonému r. Pravděpodobně normativním a zcela jasně dominujícím je výslovnost [ʁ], uvulární frikativa, která odpovídá výslovnosti ve standardní francouzštině a již by se sarkézština výrazně odlišovala od ostatních dvou variant ostrovní normanštiny. Vedle tohoto způsobu by pak existoval druhý, výrazně minoritní způsob realizace, založený na výhradním vyslovování r ve všech pozicích v podobě alveolární vibranty [r]. Tento předpokládaný minoritní způsob by pak pro jasnou pravidelnost realizace u několika jednotlivců nebylo možné označit za pouhou deviaci normy, kterou by měla představovat frikativa [ʁ], nýbrž za alternativu, byť menšinovou.

Mari C. Jonesová ve své orientační sondáži o stavu sarkézštiny z roku 2008,

167 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 445

168 LIDDICOAT, Anthony. *A Brief Survey of the Dialect of Sark*. 1989. In. Report and Transactions 1989. svaz. 22. č. 4. Guernsey : La Société Guernesaise, 1990, str. 689

při níž spolupracovala se sedmi rodilými mluvčími, stručně zopakovala předchozí pozorování A. Liddicoata ohledně realizace fonému r sarkézskými mluvčími, ovšem s podstatným dovětkem: „*The variation that exists in the realisation of / r / on Sark may also be seen clearly in my data. Generally realised as an apical trill in insular Norman [...], it is realised by some speakers of Sercquais as a uvular fricative [...]*“.¹⁶⁹ V tomto krátkém komentáři můžeme zaznamenat výraznou změnu v hodnocení situace, přestože si jí autorka v porovnání s předchozími pozorováními P. Brasseura a A. Liddicoata patrně není vědoma. M. C. Jonesová totiž v rámci celé skupiny svých konzultantů vnímá ty, kteří vyslovují foném r jako uvulární frikativu, jako „některé“ („*some speakers*“) a nikoliv jako jasnou většinu.

Toto nepřímé zhodnocení situace, kdy původně „*few idiolects*“¹⁷⁰ u A. Liddicoata stojí vůči předpokládané majoritě, která je nyní označována jako „*some speakers*“ v roce 2008, v evidentně jiném poměru, předznamenává situaci, kterou jsme o 8 let později zaznamenali v rámci našeho výzkumu my.

3. 1. 2. Porovnání s výsledky pozorování 2016

V průběhu našeho terénního výzkumu (prosinec 2016), do něhož jsme zapojili sedm patrně posledních aktivních rodilých mluvčích žijících na ostrově Sark, jsme konstatovali, že k danému datu představuje standardní realizaci fonému r u mírné většiny mluvčích alveolární vibranta [r]. Ze sedmi konzultantů tři vyslovovali r jako vibrantu zcela výhradně, dva mluvčí prokazovali schopnost systematické alternace mezi jednotlivými realizacemi a dva mluvčí pak realizovali foném r na základě zaznamenaného pravidla P. Brasseura a A. Liddicoata [ʁ]-[χ].

Shrňme si nyní opět, pro naši lepší orientaci, doposud představená data ze všech pozorování včetně našeho pozorování. V 70. letech dle zjištění P. Brasseura (1978 (výzkum 1975)) dominovala v sarkézské normanštině realizace fonému r v podobě frikativy [ʁ]. V 80. letech pak byla vedle tohoto majoritního způsobu výslovnosti zaznamenána A. Liddicoatem

169 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100, č. 2, 2012, str. 157

170 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 89

(1994 (výzkum 1985)) u minority mluvčích alternativní realizace jako alveolární vibranty [r]. Na počátku 21. století M. C. Jonesová (2008 (výzkum 2012)) již nehovoří o dominanci jedné či druhé realizace, přičemž v roce 2016 v posledním stádiu vymírání sarkézské normanštiny, za předpokladu správnosti předchozích závěrů ohledně poměrů mluvčích vyslovujících hlásku jedním nebo druhým způsobem, ustoupilo dle našeho zjištění uvulární [ʁ] alveolárnímu [r], přičemž jsme u dvou jedinců zaznamenali jejich míšení.

V případě, že by skutečně neexistovala relevantní diachronní data, jak uvádí A. Liddicoat¹⁷¹ v roce 1994 a rovněž M. C. Jonesová¹⁷² v roce 2012, která by umožňovala zmapovat vývoj koexistence realizace [r] a [ʁ], s velkou pravděpodobností bychom na základě předchozích a našich vlastních pozorování tento fenomén chybně vyhodnotili.

Bez potřebných dat bychom logicky došli k závěru, že v minulosti minoritní způsob realizace v podobě alveolární vibranty [r] postupně nahradil na přelomu 20. a 21. století dříve výrazně dominantní uvulární frikativu [ʁ].

Pokud bychom přijali tuto presupozici, pravděpodobně bychom důvod této změny hledali v předpokládané zranitelnosti sarkézštiny vůči silicímu vlivu angličtiny v souvislosti s postupným a dlouhodobým úbytkem mluvčích ve 20. století, přičemž za možný doklad tohoto postupného přechodu mluvčích od frikativy [ʁ] k vibrantě [r] bychom považovali ty idiolekty, u nichž jsme v roce 2016 zaznamenali alternaci mezi oběma způsoby.

Tento chybný předpoklad, který zde sami účelově prezentujeme pro ilustrování možných úskalí při dokumentaci ohrožených jazyků, bychom mohli shrnout do následujícího přehledu:

<i>rok pozorování</i> ¹⁷³	1975 (P. B.)	1985 (A. L.)	2008 (M. J.)	201 (M. N.)
<i>realizace fonému r</i>	[ʁ] →	[ʁ] > [r] →	[ʁ], [r] →	[ʁ] < [r]

171 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 445

172 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100, č. 2, 2012, str. 157

173 Roky odpovídají rokům provedení výzkumu uváděnými autory (P. Brasseur 1981, A. Liddicoat 1994, Mari C. Jones 2012)

V průběhu našeho výzkumu jsme nicméně, jak jsme již představili výše, potvrdili existenci velkého množství dat v podobě dvou desítek hodin zvukového materiálu pocházejícího z let 1938, 1956, 1957 a především z let 1976, jenž je uchovávan v archivu společnosti *Société Sercquaise* na ostrově Sark.

Tyto pro výzkum sarkézštiny stěžejní materiály, zaznamenávající výpovědi rodilých normanofonních mluvčích napříč 20. stoletím, a to různých věkových kategorií, obou pohlaví i různého společenského postavení, pochopitelně dokumentují i realizaci fonému r u všech těchto zaznamenaných mluvčích a umožňují tak detailní analýzu realizace fonému r na vzorku více než 30 mluvčích v roce 1976, tj. poloviny tehdejší odhadované normanofonní populace na ostrově.^{174, 175}

3. 1. 3. Diachronní analýza realizace fonému r

Nahrávky pořízené Peterem M. Andersonem na žádost Martina Locka v březnu roku 1976 v porovnání se záznamy z let 1938, 1956 a 1957 představují v současné době data zaznamenaná na historicky největším vzorku mluvčích v jednom časovém úseku, stejně jako nejobsáhlejší studovatelný zdroj, co se objemu týče. Na nahrávkách z roku 1976 je zaznamenáno 32 normanofonních subjektů, tj. více než polovina všech v dané době aktivních rodilých mluvčích dle soudobého odhadu P. Brasseur.¹⁷⁶

Analýzou těchto dat jsme přitom dospěli k závěru, že 14 mluvčích, zaznamenaných v březnu roku 1976, realizuje hlásku r jako alveolární vibrantu [r] a 15 mluvčích, jako uvulární frikativu [ʁ], tj. obě varianty na nahrávkách z roku 1976 realizuje přibližně stejný počet mluvčích,¹⁷⁷ přičemž u tří mluvčích dochází k alternaci mezi dvěma těmito formami.

174 BRASSEUR, Patrice. *Les noms des champs de l'Île de Sercq*. In: *L'Onomastique, témoin des langues disparues*. Dijon, 1982. str. 107

175 LIDDICOAT, Anthony. *A Brief Survey of the Dialect of Sark*. 1989. In: *Report and Transactions 1989*. svaz. 22. č. 4. Guernsey : La Société Guernesaise, 1990, str. 689

176 Patrice Brasseur celkový počet aktivních rodilých mluvčích odhaduje na 60 jedinců na základě svých pozorování v roce 1975 (BRASSEUR, Patrice. *Les noms des champs de l'Île de Sercq*. In: *L'Onomastique, témoin des langues disparues*. Dijon, 1982. str. 107)

177 Na nahrávkách zaznamenávajících výpovědi vícero mluvčích se nám nepodařilo potvrdit identitu všech mluvčích, kteří vyslovují frikativu [ʁ]. Ve skutečnosti proto může být počet těchto mluvčích dokonce nižší oproti mluvčím, realizujícím r jako vibrantu [r], o dva až tři jedince.

Tyto výsledky pochopitelně vzbudí zájem, připomeneme-li, že ve stejné době, kdy byly nahrávky pořizovány, P. Brasseur ve svém vybraném vzorku konzultantů vibrantu [r] nezaznamenal ani u jednoho mluvčího, přičemž o devět let později označil A. Liddicoat na základě svého vybraného vzorku tento způsob realizace fonému r jako minoritní v porovnání s uvulární frikativou.

Podle dat z roku 1976 získaných od historicky největšího zaznamenaného vzorku 32 osob, tj. od poloviny předpokládaného celkového počtu normanofonních mluvčích, však realizovalo vibrantu přibližně 50 % těchto mluvčích, zatímco frikativu druhá polovina. Při převodu těchto dat na celkový počet normanofonních mluvčích pak v nejkrajnějším případě, pokud by měla být alveolární vibranta skutečně minoritní variantou, realizovala foném [r] dle našich dokladů nejméně jedna čtvrtina z celkové populace. Nicméně na základě stejně nepřesné metody převodu bychom mohli tvrdit, že v obdobně krajním případě by ve skutečnosti mohla být minoritní realizací naopak uvulární frikativa [ʁ].

Můžeme tak pouze konstatovat, že v současné době nelze posoudit, která z těchto dvou variant byla na přelomu 70. a 80. let dominantní a zda vůbec. Jedinou možností, která bychom byli schopni naše data upřesnit, byl-li soudobý odhad P. Brasseura o celkovém počtu mluvčích správný, by byla identifikace mluvčích zapojených do výzkumů P. Brasseura a A. Liddicoata, čehož by bylo možné docílit na základě poskytnutí a společného sdílení těchto dat. Odkrytím identit konzultantů na vědecké úrovni bychom mohli upřesnit, zda se konzultanti P. Brasseura a A. Liddicoata zapojili i do nahrávání P. M. Andersona, či zda se jednalo o mluvčí, jejichž výpovědi v roce 1976 nebyly zaznamenány. Pokud by tito konzultanti nebyli mezi osobami na nahrávkách z roku 1976 a zároveň by se jednalo v obou dvou případech o odlišné jedince, tj. bylo by podmínkou, aby se žádný mluvčí nezapojil jak do výzkumu A. Liddicoata, tak i P. Brasseura, s ohledem na odhadovaný celkový počet by se zvýšil počet známých mluvčích realizujících uvuláru [ʁ], a pokud by překročil hranici poloviny, bylo by možné věrohodně potvrdit tvrzení o dominanci uvulární frikativy v daném období.

Vedle záznamů z roku 1976 se však v archivu *Société Sercquaise* nachází rovněž

nahrávky z let 1938, 1956 a 1957. V charakterizaci dat jsme již uvedli, že tyto nahrávky zaznamenávají primárně písně sarkézské orální tradice, jež jsou převážně francouzského kontinentálního původu. Vedle francouzských lidových písní, jedné normanské modifikace, která je považována za jedinou píseň v sarkézské normanštině, obsahují tyto nahrávky i záznamy jednoho souvislého vyprávění, jednoho recitálu a jednoho spontánního rozhovoru dvou osob.

Přes vysoký počet nahrávek z roku 1938 jsou pro nás v tomto ohledu nepřínosné záznamy hromadných zpěvů, v nichž nelze identifikovat konkrétní jednotlivce a analyzovat jejich výslovnost. Na těchto nahrávkách jsme tak mohli identifikovat a analyzovat realizaci fonému r ve výpovědích pouze u jednoho mluvčího, který byl zaznamenáván samostatně. Záznam rozhovoru osob z roku 1956 je pro naši analýzu nepoužitelný, neboť nám nejsou v současné době známy identity mluvčích. Na nahrávkách z let 1957 již však můžeme analyzovat výpovědi u všech zaznamenaných jedinců sarkézského původu (tři muži a dvě ženy).

Můžeme konstatovat, že jediný samostatně zaznamenaný mluvčí v roce 1938 realizoval hlásku r zcela výhradně jako alveolární vibrantu [r]. Všech pět mluvčích zaznamenaných v roce 1957 pak rovněž realizovalo hlásku r jako vibrantu, nicméně u tří z nich (dva muži, jedna žena) se jednalo o realizaci výhradní, zatímco u dvou (jeden muž, jedna žena) pravidelně docházelo k alternaci mezi vibrantou a frikativou.

Analýzou těchto materiálů, u nichž jsme schopni identifikovat a odlišit jednotlivé mluvčí, bychom mohli dospět k prostému závěru, že na nahrávkách z roku 1957, které pořídil Peter Kennedy, a z roku 1938, pořizovaných BBC, převládá v realizacích fonému r alveolární vibranta [r]. Pokud bychom tato data analyzovali spolu se všemi ostatními daty získanými z dostupných nahrávek z 20. století, uložených v archivu *Société Sercquaise*, mohli bychom naše pozorování shrnout tak, že jedna polovina zaznamenaných mluvčích realizuje foném r jako uvulární frikativu a druhá polovina, mírně převažující, naopak jako alveolární vibrantu. Zahrneme-li ovšem do naší analýzy i krátkou nahrávku rozhovoru přibližně čtyř normanofonních mluvčích, u nichž ovšem neznáme identitu, z roku 1956, v případě, že by se jednalo o mluvčí nezaznamenané v roce 1976, byly by počty všech zaznamenaných

mluvčích, kteří realizovali r jako vibrantu, a těch, kteří naopak jako frikativu, opět vyrovnány na dvě přibližně stejné poloviny.

Bylo by ovšem chybou získaná data z let 1938 a 1957 porovnávat a společně za tímto účelem vyhodnocovat s daty z března roku 1976. Stěžejní problém totiž představují počty zaznamenaných mluvčích v rámci těchto dvou souborů nahrávek.

Jak jsme se již v této kapitole ostatně pokusili nepřímo poukázat – čím menší vzorek konzultantů v rámci komunity, kde koexistují dvě pevné alternativní formy výslovnosti, tím vyšší riziko zkresleného vyhodnocení celkové situace při aplikování dat získaných ze studovaného vzorku na celou autochtonní populaci, což se v tomto případě ostatně jasně prokázalo díky nahrávkám P. Andersona. Pouze díky vysokému počtu zaznamenaných mluvčích v roce 1976 bylo možné v kontrastu s jedinými dvěma vědeckými pozorováními z dané doby, která byla realizovaná na daleko menším počtu mluvčích, doložit, že výslovnost [r] nepředstavuje na přelomu 70. a 80. let 20. století natolik minoritní alternativu vůči frikativě [ʁ], či zda vůbec, jak by mohlo ze dvou vědeckých pozorování vyplývat.

Pokud bychom se proto i my nyní na základě analýzy výslovnosti několika málo mluvčích, zaznamenaných na nahrávkách z let 1938 a 1957, pokusili vyvozovat konkrétnější závěry ohledně výslovnosti v rámci celé normanofonní populace ostrova Sark dané doby, dopouštěli bychom se indukce a riskovali tak rovněž chybné vyhodnocení celkové situace. Existující dostupná data nám však přesto umožňují vyvodit několik obecných závěrů týkajících se fenoménu [r]/[ʁ] v sarkézštině.

Na základě naší analýzy dat získaných z historických nahrávek uložených v archivu *Société Sercquaise* můžeme jednoznačně doložit, že tzv. „normanská“ alveolární vibranta [r] byla u části idiolektů běžnou a standardní realizací fonému r v sarkézské normanštině napříč 20. stoletím. Alternativní a rovněž běžnou výslovností ovšem byla i tzv. „francouzská“ uvulární frikativa [ʁ], která mohla být v daných idiolektech realizována i jako alofon [χ]. Vibranta [r] je doložena ve výpovědích normanofonních mluvčích od roku 1938 po celé 20. století až do současnosti, zatímco frikativa [ʁ] je nezpochybnitelně doložena k roku 1956 na záznamu spontánního rozhovoru čtyř normanofonních mluvčích. Stejně jako vibranta je

doložitelná k roku 1938, ovšem nikoliv ve výpovědi jednotlivce v sarkézštině, nýbrž na záznamech hromadného zpěvu tradičních písní, které jsou však ve francouzském jazyce.

Z dostupných dat sice nelze z důvodů, které jsme uvedli výše, doložit dominanci jedné varianty vůči druhé, ovšem můžeme rozhodně potvrdit jejich koexistenci napříč 20. stoletím. Zároveň můžeme odmítnout tvrzení, že by znělá uvulární frikativa [ʁ] byla jednoznačně většinovým způsobem realizace, jako v současné době neprokazatelné.

3. 1. 4. Historicko-sociolingvistická analýza

Koexistence dvou odlišných realizací fonému r, alveolární vibranty a uvulární frikativy, je v sarkézské normanštině doložitelná, jak jsme uvedli v předcházející podkapitole, napříč 20. stoletím až do roku 2016, kdy jsme uskutečnili náš terénní výzkum na ostrově Sark.

Doposud jsme se při řešení problému koexistence těchto dvou zvláštních variant věnovali analýze dat získaných z dostupných historických zvukových záznamů za účelem upřesnění poměru dvou skupin mluvčích realizujících odlišně foném r, v prvním případě jako vibrantu [r] a v druhém případě jako frikativu [ʁ], v rámci celkového počtu všech normanofonních mluvčích ve 20. století, abychom v porovnání s předchozími vědeckými pozorováními ilustrovali reálný stav a poměr mezi jednotlivými skupinami mluvčích a prohlásili tak tvrzení o dominanci uvulární frikativy v rámci celkové populace mluvčích na přelomu 70. a 80. let 20. století vůči alveolární vibrantě za neprokazatelné.

Věnujeme-li se přitom otázce koexistence dvou odlišných variant v rámci jedné minoritní a do určité míry izolované jazykové komunity, která má vůči ostatním příbuzným vývojovým větvím vykazovat konzervativní tendence, přirozeně a nezbytně si v takovém případě položíme dvě klíčové otázky – proč a jak dlouho tyto dvě různé varianty vedle sebe existují, tj. otázky, jež se doposud nikdo nepokusil uspokojivě zodpovědět.

V následující části této kapitoly proto budeme zkoumat koexistenci [r]-varianty a [ʁ]-varianty v sarkézské normanštině s ohledem na možné sociolingvistické faktory, které by mohly uvnitř normanofonní komunity ovlivňovat příslušnost jednotlivých mluvčích k těmto

dvěma odlišným variantám. Naše data budeme analyzovat na základě pohlaví, věku a sociálního postavení jednotlivých identifikovatelných mluvčích od roku 1938 až do roku 2016.

V druhé části této kapitoly se pak koexistenci těchto dvou odlišných variant, založených na realizaci fonému *r*, pokusíme pochopit na pozadí unikátního a doposud pravděpodobně nikdy nepopsaného jazykového vývoje, jenž v 19. století probíhal na ostrově Sark a který budeme ilustrovat pomocí soudobých svědectví. Tímto způsobem se pak pokusíme vyvrátit mýtus o zahájení procesu anglicizace sarkézské společnosti již v daném období.

Pomocí těchto dvou detailních analýz se v rámci našich omezených možností, definovaných dostupností dat, pokusíme na námi položené otázky, proč a jak dlouho, odpovědět.

3.1.4.1. Sociolingvistická část analýzy

S ohledem na jednotnou úroveň vzdělání napříč sarkézskou normanofonní populací ve 20. století jsme se rozhodli vzdělání jako možný faktor ovlivňující realizaci fonému *r* vyloučit jako bezpředmětný, přičemž jsme se v rámci naší analýzy rozhodli zaměřit na tři základní faktory: pohlaví, věk a sociální postavení.

Otázka pohlaví jakožto možného faktoru ovlivňujícího volbu realizace fonému *r* byla první, která nás v průběhu našeho terénního výzkumu napadla, neboť k roku 2016 realizovali dle našich pozorování uvulární frikativu [ʁ] jeden muž a jedna žena, mezi frikativou a vibrantom [r] pravidelně alternovali jeden muž a jedna žena a tři ženy realizovaly foném *r* výhradně jako vibrantu [r], tj. vibranta u posledních sedmi rodilých mluvčích převažovala u žen, zatímco u mužů frikativa.

Tento s ohledem na nízký počet mluvčích v roce 2016 těžko vyhodnotitelný poměr se nicméně potvrdil i v průběhu analýzy dat z 2. poloviny 20. století. V roce 1957 a 1976 realizovalo frikativu přibližně patnáct mužů vůči čtyřem, kteří vyslovovali vibrantu, přičemž

deset žen, tj. většina, realizovaly foném r výhradně jako vibrantu. Tři muži a jedna žena pak alternovali mezi oběma formami.

1957/76	realizace r	Muži	ženy
	[ɸ]	15	: 0
	[r]	4	: 10
	[ɸ]/[r]	3	: 1

Pokud bychom shrnuli všechna dostupná data z let 1938, 1957, 1976 a 2016, u nichž můžeme identifikovat mluvčího a vyloučit jeho duplikaci ve společném přehledu, pak můžeme výsledky shrnout následovně.

1938/57/76 a 2016	realizace r	Muži	ženy
	[ɸ]	17	: 1
	[r]	7	: 12
	[ɸ]/[r]	4	: 2

Z dat vyplývá, že ze všech zaznamenaných a identifikovaných mužů 61 % realizovalo foném r jako uvulární frikativu [ɸ], zatímco 25 % jako vibrantu [r], a 14 % z nich alternovalo mezi oběma formami. Ze všech zaznamenaných žen pouze jedna realizovala frikativu [ɸ] systematicky na základě pravidla [ɸ]-[χ], dvě ženy pak mezi formami alternovaly, přičemž 80 % žen realizovalo foném r zásadně jako alveolární vibrantu [r].

Shrneme-li data z tohoto prostého přehledu, můžeme konstatovat, že ze všech známých případů převažuje uvulární frikativa s 61 % u mluvčích mužského pohlaví, zatímco u 80 % žen alveolární vibranta.

Ohledně natolik výrazného rozdílu jsme v prvé řadě nuceni poznamenat, že při analýze výsledků tohoto porovnání distribuce jednotlivých realizací podle pohlaví mluvčích je třeba přihlížet k poměru mezi jednotlivými pohlavími v rámci celkového počtu zaznamenaných mluvčích, tj. 28 mužů a pouze 15 žen. Rovněž musíme opět upozornit, že dle soudobého odhadu P. Brasseur představuje tento vzorek jen polovinu tehdejších aktivních

rodilých mluvčích. Oba tyto podstatné fakty musíme mít při práci s výsledky na zřeteli.

Rozdíl s ohledem na faktor pohlaví je nicméně z dostupných dat zřetelný. Pokud by tento výrazný nepoměr měl korespondovat s reálným poměrem v celé normanofonní populaci ve 20. století, která, byť feudální, byla co se rovnosti pohlaví týče v běžném životě rovnocenná, pak by odlišná artikulace na základě pohlaví představovala velmi pozoruhodný identifikátor za předpokladu, že by tuto distinktivní funkci měla skutečně nést.

Když jsme ovšem poukázali na tento nepoměr s ohledem na pohlaví během našich konzultací, mluvčí uvedli, že mezi oběma realizacemi „nevnímají rozdíl“ s tím, že někteří mluvčí vyslovují r jako vibrantu, jiní zase jako frikativu.

Pokud bychom přesto přijali předpoklad, že by odlišná výslovnost měla nést distinktivní funkci, očekávali bychom, že v případě violace této normy by docházelo ke stigmatizaci jedinců, kteří by vybočovali – obzvláště v případě jedinců mužského pohlaví. Jednoznačně přitom můžeme vyloučit, že by v rámci normanofonní populace k něčemu podobnému docházelo v případě můžu ze strany jednoho či druhého pohlaví, jak podle vyjádření našich konzultantů, tak i na základě faktu, že někteří muži realizující foném r jako vibrantu na historických nahrávkách měli v dané době významné postavení v rámci komunity, čímž se dotýkáme faktoru sociálního postavení.

Ti mužští jedinci, kteří realizovali foném r výhradně jako alveolární vibrantu, již bychom na základě výsledků mohli spojit s mluvčími ženského pohlaví, zastávali v době nahrávek (1938, 1976) nejvýznamnější postavení v rámci sarkézské společnosti (prévôt, greffier, senéchal). Stejně tak dva nejznámější sarkézští pěvci ve 20. století, Fred Baker senior, zvaný le Gros Fred, a John le Feuvre, zvaný Jack le Feuvre, tj. nositelé starých sarkézských orálních tradic, vyslovovali zásadně, ať už během spontánních výpovědí, či při zpěvu francouzských písní, hlásku r vždy jako alveolární vibrantu.

Přestože tak uvulární frikativa u zaznamenaných jedinců mužského pohlaví podle našich zjištění skutečně převažuje, zároveň z dostupných dat vyplývá, že mezi těmi muži, kteří realizují uvulární frikativu, a těmi, kteří realizují alveolární vibrantu, nenacházíme

rozdíly ve věku či v sociálním postavení a jsme tak nuceni odmítnout možnost, že by odlišná výslovnost fonému r měla mít distinktivní funkci. V případě žen s ohledem na fakt, že je nám znám pouze jediný mluvčí, který vyslovoval foném r výhradně jako uvulární frikativu, nemáme srovnání, nicméně se přikláníme ke stejnému závěru jako v případě mluvčích pohlaví mužského, tj. že odlišná realizace nenese žádnou odlišovací funkci.

A. Liddicoat v rámci svého krátkého komentáře ohledně koexistence vibranty a uvulární frikativy ve fonologickém systému sarkézštiny poznamenal: „*The use of trilled /r/ does not seem to be connected with age as none of the speakers from older generations used it, nor was it found among younger speakers.*“¹⁷⁸ Z dostupných dat ovšem vyplývá, že vibranta [r] byla minimálně v 2. polovině 20. století běžná jak u nejstarších, středních, tak i nejmladších normanofonních generací, čímž musíme vyvrátit druhou část tohoto tvrzení, ovšem zároveň tím potvrdit jeho první část, tj. že realizace alveolární vibranty v sarkézštině se nezdá být otázkou věku. Naopak v případě uvulární frikativy nám pro stejné potvrzení chybí potřebná data.

Valná většina mluvčích zaznamenaných na historických nahrávkách z obou skupin se narodila ve 20. století. Alveolární vibrantu k roku 1976 zaznamenáváme ve vyšší koncentraci mezi jedinci starších 60 a 70 let, zatímco uvulární frikativu v nejvyšší koncentraci u jedinců starších 40 let a mladších 70 let. Pouze čtyři mluvčí zaznamenaní na nahrávkách pořízených ve 20. století se narodili před rokem 1900, přičemž všichni tito mluvčí realizují foném r výhradně jako alveolární vibrantu [r], žádný jako uvulární frikativu [ʁ]. Do této generace spadají rovněž slavní sarkézští pěvci Fred Baker senior a „Jack“ le Feuvre.

Přestože tak je u nejstarších jedinců doložena výhradně vibranta, stejně jako v předchozích případech jsme pro příliš malé množství dat pro jednotlivé generace omezení na jejich pouhé prezentování. Nicméně i touto prostou prezentací se snažíme doložit, že se odlišné realizace fonému r nezdají být prokazatelně vázány na zřetelné sociologické faktory. S ohledem na výsledky naší analýzy na základě pohlaví ovšem nevylučujeme možnost dominance uvulární frikativy [ʁ] u mluvčích mužského pohlaví a dominance alveolární

178 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 445

frikativy [r] u žen, nicméně odmítáme diverzifikační funkci na tomto základě.

Sociologickou část naší analýzy fenoménu realizace fonému r uzavřeme jedinými třemi v současné době doložitelnými mezigeneračními rozdíly mezi rodičem a potomkem, co se výslovnosti r týče.

V průběhu naší analýzy historických nahrávek jsme u tří mluvčích zaznamenali, že se jejich výslovnost fonému r lišila od výslovnosti rodičů. Ve všech těchto případech přitom rodič mluvčího zásadně realizoval r jako alveolární vibrantu [r], zatímco jeho potomek jako uvulární frikativu [ʁ]. Ve dvou případech je však doložitelné, že potomek pravidelně alternoval mezi jednotlivými variantami, tj. mezi vibrantou, doloženou u rodiče, a frikativou.

matka [r]	→ syn [r]/[ʁ]
matka [r]	→ dcera [r]/[ʁ]
otec [r]	→ syn [ʁ]

Přestože ve všech třech případech zaznamenáváme alespoň částečný přechod od alveolární vibranty [r] na uvulární frikativu [ʁ], pokoušet se na těchto několika málo příkladech dokládat, že vždy dochází k přechodu typu [r]→ [ʁ], by bylo zavádějící, neboť nelze opomenout fakt, že ve většině případů neznáme způsob realizace fonému r u druhého z rodičů těchto tří jedinců, protože změna nemusí být způsobena vnějším faktorem (společensví mužů), nýbrž konfliktem v době akvizice jazyka od rodičů, z nichž každý realizoval foném r odlišně.

Co se jedinců alternujících mezi oběma formami obecně týče, sám fakt, že jsme zaznamenali pouze šest takových jedinců, svědčí o tom, že v absolutní většině zaznamenaných případů k alternaci mezi jednotlivými formami u normanofonních jedinců nedocházelo, přestože například současný poměr je dnes vyšší (30 %) než celkový průměr (14 %), tj. že osvojení si konkrétního způsobu realizace bylo u absolutní většiny mluvčích vždy úplné. Tento předpoklad potvrzují sami mluvčí, kteří byli zaznamenáni jak v roce 1976, tak i v roce 2016, kdy jsme potvrdili, že v jejich způsobu výslovnosti nedošlo ke změnám.

Pozoruhodně i ten mluvčí, který alternoval mezi formami již v roce 1976, tak systematicky činil i v roce 2016.

Bez ohledu na problematiku přenosu a akvizice je pro nás nicméně zásadní zjištění, že ve všech třech zaznamenaných případech mezigeneračních rozdílů u daných mluvčích, přestože alespoň jeden z jejich rodičů realizoval foném r jako „normanskou“ alveolární vibrantu, zaznamenáváme výhradně nebo spolu s vibrantou „francouzskou“ uvulární frikativu. Můžeme tak doložit, že ve 20. století u těch jedinců, u nichž bychom mohli předpokládat preferenci alveolární vibranty, došlo k osvojení uvulární frikativy, ať už úplnému, nebo částečnému.

Zcela pozoruhodným případem je mluvčí, který systematicky alternoval mezi oběma realizacemi jak v roce 1976, tak i 2016. Rodiči tohoto rodilého mluvčího byli totiž anglofonní otec a normanofonní matka, jež r realizovala výhradně jako alveolární vibrantu, tj. do idiolektu mluvčího pronikla uvulární frikativa na základě externího vlivu.

S velkou pravděpodobností však již nebudeme schopni rekonstruovat přenosy a tím i způsob akvizice u ostatních zaznamenaných mluvčích, tj. otázkou nadále zůstává, jakým způsobem skutečně docházelo ve 20. století k osvojení si jedné ze dvou možných realizací fonému r, tj. zda tak docházelo na základě přenosu, nebo naopak vlivem prostředí, a tedy různých sociolingvistických faktorů

Musíme proto konstatovat, že veškerá nyní dostupná data jsou pro detailní sociologickou analýzu s ohledem na věk, pohlaví a sociální postavení málo průkazná. Jediný zaznamenaný rozdíl zaznamenáváme v poměru mluvčích dle pohlaví, kdy u mužů převládá uvulární frikativa a u žen zase alveolární vibranta.

Jednoznačně však můžeme doložit, že k roku 1976 stejně jako k roku 2016 byly obě varianty stabilní a že k jejich prolínání docházelo v minimu zaznamenaných idiolektů. Právě pravidelnost, s jakou se u většiny mluvčích setkáváme při realizaci fonému r, jak již bylo uvedeno na začátku této kapitoly, představuje stěžejní problém, nejsme-li schopni vysvětlit funkčnost těchto dvou odlišných variant v rámci jednoho jazykového systému.

S ohledem na fakt, že alveolární vibranta [r] je obvyklou realizací fonému r, byli zachováni, v ostatních variantách ostrovní normanštiny a jejich subdialektech, tj. i v mateřském jazyce sarkézštiny, saint-ouenské jerseyštině, je dle našeho názoru nezbytné vysvětlit nikoliv přítomnost vibranty [r] a její koexistenci s uvulární frikativou, nýbrž naopak pochopit existenci pro ostrovní normanštinu tolik atypické uvulární frikativy [ʁ] u některých mluvčích její sarkézské varianty.

3.1.4.2. Historický vývoj

Pravidelnost realizace obou popisovaných variant u jednotlivých mluvčích napříč sarkézskou populací s minimem zaznamenaných případů vzájemné alternace dle našeho názoru dokládá, že koexistence těchto dvou norem, jež byla poprvé zaznamenána v 2. polovině 20. století, byla v sarkézské normanštině touto dobou již dlouhodobě etablována.

Překvapení A. Liddicoata nad přítomností uvulární frikativy u sarkézských normanofonních mluvčích, jež můžeme vyčíst z kontextu jeho poznámek, se jeví jako pochopitelné, neboť realizace tzv. „francouzského“ [ʁ] u části mluvčích skutečně představuje v porovnání se všemi ostatními variantami ostrovní normanštiny unikátní evoluční odchylku.

Tato deviace oproti většinovému vývoji v rámci normanské jazykové větve ovšem vzbuzuje překvapení nejen pro svou výjimečnost, nýbrž i proto, že uvulární frikativa je v rámci jednoho fonologického systému alternativní variantou vůči alveolární vibrantě [r], která konzervuje, jak věříme, starší výslovnost.

Latinské r, o jehož přesné podstatě se dodnes vedou spory,¹⁷⁹ se v případě, že bylo původně alveolární verberantou, vyvinulo, či v případě, že bylo od počátku alveolární vibrantou, zachovalo v podobě [r] jako obvyklá realizace tohoto fonému i v nástupnických románských jazycích větve d'oïl.

179 PULTROVÁ, Lucie. *On the Phonetic Nature of the Latin R*. In: *Erudio Antiqua* 5, 2013. str. 21–29 [online]. [cit. 24.7.2017]. Dostupné z: <http://www.eruditio-antiqua.mom.fr/vol5/EA5c.Pultrova.pdf>

Výjimku v těchto jazycích představovaly případy, kdy došlo k pozdější asibilaci r ve znělou alveolární frikativu [z], která je v některých variantách doložena již ve 13. století,¹⁸⁰ tj. změna, kterou zaznamenáváme v pařížské francouzštině od století 15.¹⁸¹ a jež vedla například v 16. století ke změně z /chaire/ na /chaise/.¹⁸² V některých variantách pak tato změna nakonec vyústila v proměnu původně intervokálního r/[z] ve znělou dentální frikativu [ð], jako je tomu dnes v případě jerseyké normanštiny či v minulosti i v některých variantách kontinentální normanštiny na severu poloostrova Cotentin.¹⁸³

Byl-li ovšem foném r zachován, dominovala napříč dialekty výslovnost v podobě alveolární vibranty [r]. Z doposud neznámých důvodů však došlo v průběhu v 17. století^{184, 185} nejprve v pařížském prostředí a následně i u francouzského královského dvora k prosazení uvulární vibranty [ʁ] jako normativní výslovnosti fonému r.

Uvulární frikativa [ʁ] začala posléze v následujícím století z francouzských měst pronikat, opět z ne zcela jasných důvodů, prostřednictvím frankofonní vyšší třídy kontinentální Evropy do dalších jazyků, přičemž tento proces, započatý pravděpodobně v 17. století v Paříži, postoupil na konci 19. století do Švédska a počínaje 20. stoletím nadále pokračuje v některých jazykových komunitách v Norsku.¹⁸⁶ Postupné nahrazení alveolární vibranty uvulární frikativou z pařížské francouzštiny v jiných jazycích však probíhalo nejen v oblastech za hranicemi francouzského království, ale pochopitelně i na vlastním území Francie.

P. Brasseur mohl na základě svých pozorování konstatovat, že na sever od Joretovy linie je v 70. letech 20. století alveolární [r] v oblasti Dolní Normandie vzácné – s výjimkou

180 POPE, Mildred K. *From Latin to Modern French with Especial Consideration of Anglo-Norman*.

Manchester : Manchester University Press, 1973. str. 84

181 POSNER, Rebecca. *Phonemic Overlapping and repulsion revisited*. In: *General and Theoretical Linguistics*. Hague : Mouton de Gruyter, 1978. str. 238

182 CLIFORD, Leonard S. The Role of */l/ in Rhotacism. In: *Italic and Romance*. Amsterdam, 1980. str. 44

183 JORET, Charles. *R bas-normand*. In: *Romania*. svaz. 12, č. 48, Paříž: F. Vieweg, 1883. str. 591-594

184 CHAMBERS, J. K., TRUDGILL, Peter. *Dialectology*. Ed. 2. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. str. 170

185 POSNER, Rebecca. *Phonemic Overlapping and repulsion revisited*. In: *General and Theoretical Linguistics*. Hague : Mouton de Gruyter, 1978. str. 290

186 CHAMBERS, J. K., TRUDGILL, Peter. *Dialectology*. Ed. 2. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. str. 170

normanských ostrovů Guernsey a Jersey.¹⁸⁷ Sám Charles Joret v 2. polovině 19. století konstatoval obdobné, ovšem v jedné ze svých korekcí s názvem *R bas-normand* z roku 1883 uvedl, že i když v jeho době Normandii dominuje „francouzské r“, na severu poloostrova Cotentin nadále přežívá normanská realizace fonému r jako alveolární vibranty [r], a dokonce i jako dentální frikativy [ð], tj. Charles Joret zaznamenal na území Normandie obdobný vývoj, jaký proběhl i v případě normanských variant na ostrově Jersey.¹⁸⁸ V průběhu následujících sto let, jak doložil P. Brasseur, se však situace v Normandii změnila.

Mari C. Jonesová pak k tomuto nezadržitelnému procesu v roce 2015 stručně podotýká: „*In many varieties of Mainland Norman, the apical trill is becoming increasingly replaced by the voiced uvular fricative [ʁ], possibly owing to contact with Standard French (...).*“^{189, 190} Právě kontakt s francouzským jazykem jakožto důvod pro přechod od alveolární vibranty k uvulární frikativě v případě kontinentálních variant normanštiny považujeme nikoliv za důvod možný, nýbrž za jediný přijatelný.

Ostrovní varianty normanštiny však s ohledem na politické i geografické odloučení od kontinentální Normandie tímto vývojem neprošly. Vyjma A. Liddicoata se však doposud nikdo z řad vědecké obce nepozastavil nad tím, že v rámci fonologického systému jediné varianty ostrovní normanštiny, sarkézštiny, k etablování uvulární frikativy došlo, přestože se tak ve všech ostatních dialektech ostrovní větve nikdy nestalo.

A. Liddicoat na základě svého důkladného porovnání jerseyštiny a sarkézštiny k tomuto problému v jedné ze svých poznámek uvádí: „*A possible explanation for the Jèrriais preference for the English articulation and a Sercquiais preference for the French articulation may, perhaps, be found in the later anglicization of the island of Sark, but lacking any diachronic data (ALF, for example does not indicate which articulation was*

187 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978. str. 280

188 JORET, Charles. *R bas-normand*. In: *Romania*. svaz. 12, č. 48, Paříž: F. Vieweg, 1883. str. 591-594

189 JONES, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman* str. 38

190 Je otázkou, zda tvrzení, že tento proces je nadále živý na území kontinentální Normandie, je relevantní, neboť Patrice Brasseur ve svých vydáních ALN a ALCM, alveolární vibrantu na tomto území nezaznamenává.

*used) it is difficult to ascertain a precise explanation.*¹⁹¹

Toto konstatování, tj. že by zachování uvulární frikativy bylo výsledkem opožděné anglicizace sarkézské společnosti, nicméně předpokládá, že uvulární frikativa, pro normanštinu nepůvodní prvek, byla přirozenou součástí fonologického systému její sarkézské varianty. Zároveň pomíjí existenci druhé alternativní normy, obvyklé normanské alveolární vibranty, kterou bychom, pokud bychom přijali tento předpoklad, považovali za důsledek anglicizace sarkézštiny. Tomuto předpokladu však odporují data, která dokládají, že uvulární frikativa [ʁ] je přejímána i mluvčími, kteří prošli vzdělávacím systémem až po roce 1945, tj. s nástupem anglicizace.

Na základě dat, které A. Liddicoat při svém výzkumu neměl k dispozici, jsme jednoznačně prokázali, že alveolární vibranta je v sarkézské normanštině přítomna v době (1938), kdy nelze považovat anglicizaci autochtonní společnosti ostrova Sark za zásadní faktor, neboť intenzivní proces anglicizace byl na ostrově započat až s koncem II. světové války.

Uvulární frikativa [ʁ] pak zcela jednoznačně nepředstavuje přirozenou realizaci původního latinského fonému r nejenom ve variantách ostrovní normanštiny, ale ani ve variantách kontinentální normanštiny, kde však již v důsledku bezprostředního kontaktu s francouzštinou plně nahradila původní normanskou alveolární vibrantu.¹⁹²

Možnost, že by se uvulární frikativa [ʁ] vyvinula v sarkézské normanštině zcela nezávisle a bez vnějšího kontaktu, čímž by fonologický systém sarkézštiny představoval výjimku nejen v rámci větve ostrovní normanštiny, nýbrž spolu s pařížskou francouzštinou i v rámci románských jazyků, nelze pochopitelně prokázat. Tento vývoj jsme však nuceni odmítnout jako velmi nepravděpodobný, přičemž se domníváme, že v případě, že by uvulární frikativa představovala přirozený vývoj v rámci této minoritní jazykové komunity, došlo by v důsledku tohoto vývoje k eliminaci alveolární vibranty.

191 LIDDICOAT, Anthony. GRAMMAER str. 445

192 P. Brasseur ALN (1980 etc.), ALCM (2016)

Přestože se A. Liddicoat tomuto problému konkrétně nevěnuje, v závěru své práce, kde shrnuje svá pozorování, stručně konstatuje: „*Elements such as the alveolar consonants which show the influence of English and the uvular /ʁ/ of Sercquiais which shows that of French are found but represent no more than minor incursions into the phonetic and phonological systems of the dialects.*“¹⁹³ Toto zamyšlení v porovnání s předchozími stručnými poznámkami ukazuje, že A. Liddicoat dospěl k nahlížení na přítomnost uvulární frikativy jako na důsledek nějakého zvláštního procesu, přičemž v závěru své práce uvažoval o možné souvislosti s francouzským jazykem, byť jen formou jednoho konstatování. Pro nedostatek dat a omezený počet konzultantů však nemohl vyvodit konkrétnější závěry.

V návaznosti na první poznámku A. Liddicoata, v níž vysvětluje přítomnost uvulární frikativy v sarkézštině opožděnou anglicizací, a zároveň na jeho závěrečný postřeh, kdy frikativu dává do souvislosti s francouzštinou bez dalšího vysvětlení, se domníváme, že neméně důležitou otázkou po otázce, proč se uvulární frikativa v sarkézské normanštině zachovala vedle alveolární vibranty, je především otázka, kdy a jak byla francouzská uvulární frikativa do fonologického systému sarkézské normanštiny introdukována.

3.1.4.3. Mýtus o anglicizaci v 19. století

Od dob, kdy měl v roce 1862 na základě svých pozorování Louis Lucien Bonaparte označit sarkézštinu za nejlepší a nejčistší podobu staré ostrovní normanštiny,¹⁹⁴ jsou pravidelně zdůrazňovány ty její vlastnosti po stránce fonologické a morfologické, díky nimž v porovnání s jerseyjskou a guernseyskou variantou vychází jako ta „nejkonzervativnější“ varianta. P. Basseur ostatně poznamenal, že ze všech variant je to právě sarkézština: „[...] *qui présente le plus grand nombre de traitements distincts du français moderne.*“¹⁹⁵

Ten prvek, který ji však naopak vůči jejím ostrovním sestrám činí nejméně

193 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 337

194 CACHEMAILLE, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark : The Language of Sark*. In: *The Guernsey Magazine*. Svaz. 3. č. 12. prosinec 1875, Guernsey : F. Clarke, 1875

195 Basseur Patrice. Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche). [Deuxième partie]. In: *Annales de Normandie*, 28^e année, n°3, 1978. str. 302

archaickou, „francouzskou“ uvulární frikativu, však charakteristiky pomíjí v důsledku nedostatečného množství dat, stejně jako fakt, že tato nejvíce konzervativní forma normanštiny byla po celou dobu své existence v blízkém kontaktu s kontinentální francouzštinou, a to od počátku 16. století až do roku 1922.

Ostrov Sark byl v polovině 16. století osídlen 40 rodinami, které většinou pocházely z farnosti Saint Ouen z ostrova Jersey, část však i z ostrova Guernsey. Přestože rodným jazykem osídlenců byla normanština, či přesněji saint-ouenská varianta jerseyštiny, jazykem nového Nejvyššího soudu a správy ostrova byla právní francouzština. Formálně je přitom francouzština od 16. století až dodnes, na rozdíl od sarkézské normanštiny, oficiálním jazykem Nejvyššího soudu ostrova Sark, tj. oficiálním jazykem sarkézského léna.

Hlavním dorozumívacím jazykem je v současné době angličtina, do poloviny 20. století však byla hlavním dorozumívacím jazykem autochtonních Sarkézanů mimo úřední styk zcela rozhodně sarkézská normanština.

A. Liddicoat (1994) a Mari C. Jonesová (2012) ve svých pracích při nastiňování jazykového kontextu a vývoje sarkézštiny oba shodně používají termín „anglicizace“ jakožto společenský proces, který měl na ostrově Sark započít v polovině 19. století. Oba zmínění jazykovědci přitom neuvádějí, o jaký konkrétní proces se má jednat, a především jaký konkrétní dopad na sarkézskou normanštinu by měl mít, nicméně předpokládáme, že termínem anglicizace míní postupný ústup sarkézské normanštiny ze společenského života obyvatel a přerušení mezigeneračního přenosu.¹⁹⁶

Jako počátek tohoto procesu „anglicizace“ na ostrově Sark oba jazykovědci shodně uvádějí polovinu 19. století.¹⁹⁷ v souvislosti s otevřením stříbrných dolů na poloostrově Sark a následným příchodem cornwallských horníků.

Těžba stříbra byla na poloostrově Malý Sark zahájena v roce 1834,¹⁹⁸

196 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 6–7

197 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. Svaz. 100. č. 2, 2012. str. 151

198 LAFFOLEY, Nicholas d'Auvergne. *A History of Mining on Sark and Herm, Channel Islands*. In: Bulletin of

přičemž společnost, která těžbu realizovala, povolala na ostrov v roce 1836 několik desítek anglofonních cornwallských horníků, z nichž si někteří na ostrov přivedli i své rodiny. Tato početná enkláva cornwallských horníků se soustředila na Malém Sarku v okolí tzv. Barracks, obytné budovy, která se dodnes dochovala. V této anglofonní enklávě na Malém Sarku žilo v době fungování dolů přibližně 250 jedinců,¹⁹⁹ nicméně do tohoto čísla musíme zahrnout i obyvatele ostrova Sark, kteří byli do těžby rovněž zapojeni. Těžba stříbra probíhala na ostrově pouhých devět let, než se v roce 1845 celý projekt ukázal jako fiasko, načež se doly uzavřely.²⁰⁰ Ernest le Peley, 16. pán ze Sarku, zemřel v dlužích roku 1849 a jeho nástupce Pierre Carey le Peley prodal sarkézské panství v roce 1852 Marii Colingsové.²⁰¹ Po uzavření dolů absolutní většina cornwallských horníků se svými rodinami Sark opustila, což potvrzuje i zpráva k roku 1854.²⁰²

Přestože tak byli Sarkézané, jejichž počet se ve 40. letech 19. století pohyboval okolo 700 obyvatel, v roce 1836 poprvé v historii skutečně vystavení intenzivnímu kontaktu s angličtinou, je dopad devítileté zvýšené přítomnosti anglofonní populace, jejíž počet se v dané době pohyboval mezi 100 až 200 jedinci podle sezóny (zahrnuti jsou ovšem jak horníci, tak i turisté a nádeníci),²⁰³ v následujících letech nepříliš zřetelný.

V roce 1845, tj. v posledním roce těžby stříbra, po němž anglofonní horníci ostrov opustili, publikuje G. W. James svého průvodce *The Sark Guide*. G. W. James již v úvodu objasňuje, že jedním z cílů jeho průvodce je především: „[...] *to save a stranger who may not speak French, the trouble of making enquiries of persons who would not understand him, and who, though residing their whole lives amid rocks, and cliffs, and water-worn caves, have but little idea of the rude grandeur which surrounds them.*“²⁰⁴ Z tohoto komentáře můžeme usuzovat, že anglofonní turista, který by v roce 1845 ostrov Sark navštívil, by se bez znalosti francouzštiny s původními obyvateli jen stěží domluvil.

the Peak District Mines Historical Society, svaz. 9. č. 4. prosinec 1985, Peak District Mines Historical Society, 1985. str. 206

199 LAFFOLEY, Nicholas d'Auvergne. *A History of Mining on Sark and Herm, Channel Islands*. In: Bulletin of the Peak District Mines Historical Society, svaz. 9. č. 4. prosinec 1985, Peak District Mines Historical Society, 1985. str. 207

200 Tamtéž, str. 215

201 Tamtéž, str. 216

202 Tamtéž, str. 215

203 JAMES, G. W. *The Sark Guide*. Guernsey : Henry Brouard, 1845. str. 79

204 Tamtéž, str. 6

G. W. James rovněž ve svém obsáhlém průvodci uvádí, že v hlavním kostele sv. Petra se k roku 1845 sloužily mše výhradně ve francouzštině, pouze v létě výjimečně v angličtině v případě, že nějaký anglofonní kněz navštívil ostrov.²⁰⁵ Stejně tak probíhaly mše a kázání ve francouzštině v metodistické kapli na hlavním ostrově, pouze v metodistické kapli na poloostrově Malý Sark byly mše, zřejmě z důvodu přítomnosti horníků, slouženy i v angličtině.²⁰⁶

Co se jazykové situace týče, G. W. James konstatuje, že vedle jazyka místních, ostrovního „patois“, je oficiálním jazykem francouzština.²⁰⁷ Neuvádí přitom žádnou informaci o tom, že by bylo možné se na ostrově dorozumět anglicky, což oproti vícero poznámkám, které věnuje popisu změn návyků a zvyků obyvatel v důsledku ovlivnění „anglickými“ způsoby, vzbuzuje dojem, že oproti kulturním změnám G. W. James nezaznamenává změny v rovině jazykové.

Shrňeme-li popis ostrova a jeho reálií v detailním průvodci G. W. Jamese, můžeme konstatovat, že po devíti letech pobytu cornwallských horníků se angličtina v životě 700 autochtonních obyvatel radikálně neprosadila. Přestože je nepopíratelné, že intenzivní kontakt probíhal, po odchodu cornwallských horníků na konci 40. let 19. století se ostrovní společnost opět uzavřela, i přes počínající rozvoj turismu, do sebe. Octavius Rook proto ve svém průvodci z roku 1857 ohledně situace znalosti angličtiny konstatuje: „*Being but little understood and rarely spoken by the Sarkois.*“²⁰⁸

Přestože v roce 1874 William Forsyth ve svém shrnutí tří denního pobytu na ostrově shledává, že vedle normanštiny rozumí všichni Sarkézané francouzsky a údajně až polovina z nich mluví anglicky,²⁰⁹ Henry Bowlesová, jež na ostrově pobývala zřejmě delší dobu, ve své knize věnované ostrovu Sark z roku 1907 anglofonní čtenáře upozorňuje, že mše jsou na ostrově stále slouženy ve francouzštině, neboť pouze málo obyvatel je schopno

205 JAMES, G. W. *The Sark Guide*. Guernsey : Henry Brouard, 1845. str. 60

206 Tamtéž, str. 60

207 JAMES, G. W. *The Sark Guide*. Guernsey : Henry Brouard, 1845. str. 82

208 ROOK, Octavius. *The Channel islands: pictorial, legendary and descriptive*. Londýn : L. Booth, 1856. str. 132

209 FORSYTH, William. *Essays Critical and Narrative*. Londýn : Longsman, Green, and Co, 1874. str. 407

porozumění v angličtině: „*Evensong, at six, is always in French, in which language the Vicar preaches, as few of the inhabitants understand English really well.*“²¹⁰

Zásadní informaci nám ovšem přináší v roce 1898 francouzská spisovatelka Noémie Dondel du Faouëdicová, která ostrov Sark navštívila v létě roku 1885: „*Sercq est la seule des îles de la Manche où l'instruction soit obligatoire au premier degré ; elle est la seule aussi, et c'est par ce côté que cette petite île mérite de nous intéresser, la seule où l'enseignement soit donné en français. Notre langue est l'idiome de tout l'archipel normand; mais tandis qu'elle tend à disparaître de Jersey, de Guernesey ou Aurigny, où les campagnards même ne lui restent pas tous fidèles, elle est demeurée à Sercq le langage du foyer, à ce point que **deux familles de pêcheurs anglais, établies dans l'île depuis quelques années, parlent aujourd'hui couramment le français ou plutôt patois normand qui rappelle de très près celui des environs de Cherbourg.***“²¹¹

Díky svědectví N. Faouëdicové zjišťujeme, že sarkézská normanština byla v 2. polovině 19. století v rámci ostrovní společnosti v natolik silné pozici, že dvě původně anglofonní rodiny přijaly normanštinu jako svůj vlastní jazyk. Dvě anglické rodiny rybářů, jak uvádí N. Faouëdicová, jsou přitom pravděpodobně rodiny těch málo cornwallských horníků, kteří se po ukončení těžby v roce 1845 rozhodli na ostrově zůstat.

Díky tomuto cennému svědectví se dovídáme, že prvek, který bychom automaticky považovali za jeden z hlavních zdrojů anglicizace v rámci sarkézské populace, a tedy zdroj pronikání anglického jazyka do života autochtonních obyvatel, byl k roku 1885, tj. po čtyřiceti letech přítomnosti na ostrově, „pohlčen“ normanofonní komunitou.

Uvažujeme-li proto o procesu anglicizace na ostrově Sark v 2. polovině 19. století, který předpokládají A. Liddicoat a M. C. Jonesová, jsme nuceni vyloučit ten aspekt tohoto procesu, který by byl spojen s pronikáním anglického jazyka do života původních obyvatel natolik, aby došlo k ohrožení pozice sarkézské normanštiny jako hlavního jazyka Sarkézanů. Jasným ukazatelem síly sarkézštiny v tomto období je přitom úspěšná normanizace dvou

210 BOWLES, Henry. *Sark: The Gem of the Channel Islands*. Londýn : A. Fairbairns, 1907. str. 28

211 FAOUËDIC, Noémie Dondel du. *Voyages loin de ma chambre*. Redon : A. Bouteloup, 1898 str. 192

původně anglofonních rodin, které na ostrov dorazily zřejmě v polovině 19. století.

Ačkoliv i sama Mari C. Jonesová v závěru své práce poukazuje na zachovalost sarkézštiny, jako jeden z dokladů o jazykových změnách, které měly v 19. století v důsledku předpokládaného nástupu procesu anglicizace proběhnout, cituje článek uveřejněný v *The Guernsey Magazine* v roce 1875, jehož autorství přisuzuje spisovatelce spojené s ostrovem Sark, Louise Lane Clarkové: „*the Sark patois is undergoing changes and gradually becoming extinct. The children do not now pronounce it so well nor so clippingly, nor with that seemingly-careful and sharp sounding of every vowel and consonant, to be noticed in the speech of the older generation.*“²¹²

Přestože článek skutečně popisuje probíhající změny v sarkézské normanštině, Mari C. Jonesová v tomto případě chybně identifikuje jak autora tohoto článku, tak především faktor vyvolávající změny v sarkézské fonologii, o němž skutečný autor, švýcarský pastor Jacques Louis Victor Cachemaille, dlouholetý ministr ostrova Sark, pojednává.

Když Hellier de Carteret, 1. pán ze Sarku, získal od královny Alžběty I. své ostrovní léno, jmenoval k roku 1565 jako prvního sarkézského ministra, neboli pastora na ostrově Sark, Cosmého Brevinta, francouzského hugenota, jenž v době náboženských válek uprchl z Francie na Normanské ostrovy.²¹³ Noví obyvatelé ostrova Sark tak od samého počátku jeho znovu-osídlení vyznávali křesťanskou víru nikoliv v její anglikánské podobě, nýbrž, skrze kázání Cosmého Brevinta, v podobě kalvinistické. V následujícím století i přes pokusy přiblížit ostrovany anglikánské církvi v souvislosti s pádem Commonwealthu a následnou restaurací monarchie si ostrovní křesťanství nadále uchovalo spíše presbyteriánský charakter.

Specifický charakter sarkézské církve popsal Angličan F. Wearis v roce 1673, tj. v době, kdy na ostrově jako ministr sloužil potomek Cosmého Brevinta, Élie Brévint. F. Wearis ve svém popisu ostrova Sark potvrdil, že É. Brévint pokračoval v náboženské tradici nastolené svým otcem a že v nedávné době dokonce založil školu, kde sarkézské děti

212 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. Svaz. 100. č. 2, 2012. str. 152

213 FALLE, Philip. *An Account of the Island of Jersey*. Jersey : Richard Giffard, 1837. str. 282–283

učil počtům, psaní a gramatice, tj. té francouzské.²¹⁴

Na základě svého hugenotského dědictví tak zůstali obyvatelé ostrova Sark věrni presbyteriánskému učení jak v 17. století, tak i ve století 18. s nástupem Pelleyů z ostrova Guernsey jako nových pánů ze Sarku, kteří na ostrov nadále povolávali konformní frankofonní pastory z kontinentu. V 50. letech 18. století sice došlo mezi tehdejší paní ze Sarku a ministrem francouzského původu, pastorem Pierrem Levrierem (1753–1756), ke konfliktu, jenž dokonce vyústil v uzavření kostela a nakonec i vypuzení ministra z ostrova, nicméně i přes pokusy anglikánské církve využít této situace nebyly vazby s kontinentem zpřetrhány a jak pání z rodu Pelleyů, tak i jejich nástupci z rodu Collingsů nadále jmenovali svými ministry pastory původem z Francie a Švýcarska.

Posledním ministrem pocházejícím z kontinentu byl reverend Louis Napoleon Seichan, pastor francouzského původu, jenž úřad ministra vykonával do roku 1922. Francouzština tak byla od vzniku sarkézského léna až do I. světové války nejenom jazykem práva a administrativy, nýbrž především jediným jazykem v oblasti víry a vzdělání.

Přestože normanofonní Sarkézané stejně jako obyvatelé ostatních ostrovů používali v rámci své komunity francouzštinu primárně v rovině právních úkonů a obchodu, přičemž se vždy jednalo spíše o pasivní využívání cizího jazyka, a to především v jeho písemné formě, oproti Guernsey a Jersey, kde francouzština tuto svou roli postupně ztrácela, představoval ostrov Sark výjimku. Díky pastorům původem z Francie a Švýcarska byli totiž Sarkézané oproti ostatním ostrovanům vždy v soustavném a přímém kontaktu s rodilými mluvčími, a tedy i se standardní formou francouzštiny dané doby, a to jak ve stoletích, kdy byl vliv angličtiny na ostrovech minimální, tak i v době, kdy na Jersey a Guernsey nastoupil reálný a intenzivní proces anglicizace s dopady na původní jazyky autochtonní populace.

Francouzský jazyk tak měl na ostrově Sark v 19. století zcela odlišné postavení, než jaké měl na ostrovech Jersey nebo Guernsey, a právě tuto realitu je třeba při studiu vývoje sarkézštiny brát v potaz. Vraťme se proto nyní k článku, který cituje Mari C. Jonesová a jenž

214 WEARIS, F. *News from the Channel, or the Discovery and perfect Description of the Isle of Serke*. Londýn: Bible and Harp, 1673. str. 5. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=P5NmAAAACAAJ&pg>

referuje o změnách v mluvě rodilých Sarkézanů v 70. letech 19. století.

Článek, zveřejněný v roce 1875 v *The Guernsey Magazine*, nenapsala, jak uvádí M. C. Jonesová, spisovatelka Louisa Lane Clarková, nýbrž tehdejší sarkézský ministr, reverend Jacques Louis Victor Cachemaille, švýcarský pastor, jenž na ostrově Sark vykonával úřad ministra přes více než 40 let v letech 1835 až 1877.

Citovaný článek z roku 1875 je pouze jedno z mnoha pojednání J. L. Cachemaille, v nichž se po několik let věnoval detailnímu popisu ostrova Sark. Svě důkladné a historicky nesmírně cenné popisy, pojednání a postřehy publikoval postupně po částech v *The Guernsey Magazine* v 70. letech 19. století pod názvem *The Agricultural Sketch of the Island of Sark*. J. L. Cachemaille nicméně podle všeho neovládal anglický jazyk, a tak rukopisné originály ve francouzštině překládal ve spolupráci s Louisou Harveyovou do angličtiny,²¹⁵ neboť *The Guernsey Magazine* byl anglické periodikum.

J. L. Cachemaille se ve svém důkladném popisu ostrova Sark pochopitelně dotkl i jazykové situace, přičemž původnímu jazyku obyvatel ostrova věnoval celou jednu kapitolu. J. L. Cachemaille mohl sarkézskou normanštinu poznávat s ohledem na datum publikování článku již dlouhých čtyřicet let, tj. od roku 1835, kdy na ostrově začal působit jako ministr. Význam tohoto článku pro studium vývoje sarkézské normanštiny je proto nesmírný. Jsou nám v něm totiž prezentovány věcné poznatky o jazyku normanofonních obyvatel ostrova Sark a jeho vývoji, jenž mohl autor poznávat a sledovat souvisle po velkou část svého života a zároveň v srdci autochtonní komunity. Autor navíc nezastává zaujatý postoj a snaží se o co nejobektivnější přístup, který je v otázkách jazyků, jež anglofonní a frankofonní mluvčí nelingvistického zaměření obvykle vnímají jako tzv. patois, výjimečný.

V případě sarkézské normanštiny se přitom jedná jak o nesmírně cenný zdroj informací, tak s ohledem na datum publikování článku i o vůbec první koherentní pojednání o sarkézské normanštině v historii. Článek rovněž obsahuje první souvislý seznam autentického sarkézského lexika, které autor na základě konzultace dostupného slovníku

215 Priaulx Library. *Cachemaille's Descriptive sketch of the island of Sark*. In: Articles. Priaulx Library [online]. [cit. 25. 7. 2017]. Dostupné z: <http://www.priaulxlibrary.co.uk/articles/article/cachemailles-descriptive-sketch-island-sark-school-girls>

normanštiny považoval za ryze typické pro sarkézskou variantu, a tedy zaznamenáníhodné. Ve svém článku se nicméně jakožto dlouholetý pozorovatel dotýká i podstatné reálie, která souvisí s naším problémem, tj. změn v tomto jazykovém systému, jež Mari C. Jonesová v roce 2012 vyhodnotila jako vliv anglického jazyka na sarkézskou normanštinu.

J. L. Cachemaille počíná své pojednání o sarkézské normanštině následovně: *„From the earliest commencement of the new colony, although the inhabitants had come principally from Jersey and were true Jerseymen with their own peculiar language of patois, the Ministers of the established church were, for the first two centuries, almost all Frenchmen. They had all received a good education at the continental universities or colleges, and their Language was that of educated men. They spoke and preached to the Sark people in what was considered good French for the times in which they lived ; and this has been continued up to the present day. One or two of the ministers have been natives of the Channel Islands, but they were well acquainted with French and always spoke it correctly. The children attending school were taught the language correctly and not to their patois.“*²¹⁶ Potvrzuje tak naše předcházející shledání ohledně jazykové situace v oblasti víry v životě Sarkézánů, přičemž tímto svým úvodem stanovuje kontext, který je nutno při následné prezentaci jeho pozorování brát v potaz; ostatně jak vzápětí dodává: *„In this way the French tongue has been perpetuated in Sark, varying slightly according to the different times or periods, and the people understand good French and speak it with tolerable exactitude.“*

Ohledně normanštiny uvádí, že samotní Sarkézané si mezi sebou předávají z generace na generaci jazyk, kterým mluvilo prvních 40 rodin a jenž po staletí uchovávají v jeho původní podobě: *„The Sarkese employ a language between themselves, which has descended from father to son and been preserved almost in its original purity. They brought it with them from Jersey, where in those early days it already was a patois.“* S ohledem na jazykovou diglosii na ostrově, kterou sám de facto způsobuje, k této věci nicméně pozorně dodává: *„No doubt since then it has undergone some modifications caused in part by the use of a better French spoken in the church, schools, and court; but they are slight, owing to Sark being out of the way of much intercourse with strangers.“*

216 CACHEMAILLE, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark : The Language of Sark*. In: *The Guernsey Magazine*. Svaz. 3. č. 12. prosinec 1875. Guernsey : F. Clarke, 1875

Přestože, jak sám uvádí, v roce 1862 prohlásil princ Louis Lucien Bonaparte, že sarkézština je nejčistší a nejlepší varianta ostrovní normanštiny, k roku 1875 zaznamenává výrazné změny ve výslovnosti u dětí. Tuto pasáž přitom citovala Mari C. Jonesová v souvislosti s procesem anglicizace, a to pravděpodobně kvůli následujícímu postřehu: „*This loss of originality is due to the strangers who visit the island, to the instructions at the schools, and to the steady introduction of the English language.*“

Přestože se zdá, že tato poznámka J. L. Cachemaille potvrzuje, že změny ve fonologickém systému v případě dětí způsobuje anglický jazyk, nelze pasáž vytrhávat z kontextu, neboť hned v další větě J. L. Cachemaille ohledně mluvy sarkézských dětí uvádí: „*It is now more interspersed with good French.*“ J. C. Cachemaille tedy shledává, že fonologický systém u normanofonních dětí je ovlivněn nikoliv angličtinou, nýbrž francouzštinou.

Průnik angličtiny do jazyka Sarkézanů ovšem Cachemaille rovněž potvrzuje, nicméně nikoliv v oblasti fonologie, nýbrž v rovině lexikální. Cachemaille přitom uvádí, že termíny, které Sarkézané přejímají, buď respektují původní anglickou výslovnost, nebo je, což vnímáme jako podstatné, přejímají v podobě adekvátní jejich fonologickému systému: „*either retaining the English pronunciation or else giving them a French sound*“.

Pokud shrneme pozorování J. L. Cachemaille, publikované v roce 1875, můžeme konstatovat, že sarkézská normanština v dané době představovala jednoznačně původní jazykový systém, který s ohledem na celospolečenské změny v Británii a větší propojenost ostrovů obohatila v rovině lexikální v několika oblastech angličtina. Na základě několika málo příkladů ovšem soudíme, že přejímání se primárně týkalo termínů, které sarkézská normanština neznala, např. /coke/ (cs. koks), /mail/ (cs. pošta), /tar/ (cs. asfalt, dehet). Cachemaille sice jako další příklady uvádí i běžná slova typu eng. /box/ (cs. krabice) či eng. /trousers/ (cs. kalhoty), nicméně sarkézská normanština ve 20. a 21. století zachovala původní ekvivalenty a mluvčí je běžně používají, tj. scq. [brɛ:] (cs. kalhoty), scq. [bwɛ:t] (cs. krabice), pročež tyto překvapivé příklady přejímání z roku 1875 nelze považovat za výrazivo, u něhož došlo k jeho etablování jakožto běžné součásti standardního lexika, ale jen jako

součástí některých idiolektů.

Angličtina tak do sarkézské normanštiny pronikala pouze v rovině lexikální, a především do těch oblastí, kde pro dané termíny neexistoval normanský ekvivalent. Tento vliv, který zaznamenáváme obecně v jazycích, jež se dostávají do kontaktu s jinými jazykovými systémy bez ohledu na počty svých mluvčích, ovšem nemůžeme považovat za natolik výrazný, že by ovlivňoval fonologický systém celého jazyka.

Naproti tomu však J. L. Cachemaille jednoznačně konstatuje, jak jsme již uvedli, že do mluvy mladé generace Sarkézanů pronikala francouzština, což se mělo projevat změnami ve výslovnosti. Tyto změny pak dává do souvislosti s prostředím kostela a obou škol.

Již jsme uvedli, že první školu pro sarkézské děti vybudoval na ostrově v 17. století sarkézský ministr, reverend Élie Brévint. O formě a konkrétní náplni výuky v následujícím období nicméně nemáme v současné době mnoho informací, ovšem předpokládáme, že výuka probíhala formou nedělních škol stejně jako na počátku 19. století do vybudování nové školy v roce 1827. V posledním období před vybudováním hlavní školy navštěvovalo nedělní školu až 60 dětí, dívky a chlapci společně.²¹⁷

Škola jako instituce s budovou určenou přímo pro tento účel byla zřízena v roce 1827,²¹⁸ přičemž byl zajištěn nový vyučující, v důsledku čehož měla být výrazně pozvednuta úroveň vlastní výuky a tím i obecného vzdělání dětí na ostrově.²¹⁹

Vzdělávání dětí v nové škole bylo zdarma a dostupné jak chlapcům, tak i děvčatům, nicméně po vystavění dívčí školy došlo k oddělení obou pohlaví.²²⁰ Na vedení obou škol dohlížel pán ze Sarku a rovněž úřadující ministr, tj. v dané době sám Cachemaille. Výuka probíhala ve francouzštině a angličtině. Docházka dětí byla u obou pohlaví ovšem liknavá,

217 JACOB, John. *Annals of Some of the British Norman Isles Constituting the Bailiwick of Guernsey*. svaz. 1. Paříž : Galignani, 1830. str. 83

218 Tamtéž, str. 83

219 CACHEMAILLE, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark*. In: *The Guernsey Magazine*. Svaz. 3. č. 1. leden 1875. Guernsey : F. Clarke, 1875

220 Tamtéž

a tak Nejvyšší soud ostrova Sark rozhodl v roce 1872 o zavedení povinné školní docházky pro všechny děti ve školním věku do 12 let.²²¹

Ostrov Sark se tak stal vůbec první komunitou v rámci všech Normanských ostrovů s touto povinností, přičemž Nejvyšší soud dokonce zavedl tresty ve formě pokut a vězení pro ty rodiče, kteří by děti do školy neposílali, čímž se skutečně docílilo razantního navýšení počtů dětí ve třídách. Nicméně můžeme na základě zprávy z roku 1893, podle níž uměli všichni obyvatelé k danému roku číst a psát,²²² soudit, že i před zavedením povinné docházky bylo ostrovní školství schopno zajistit základní gramotnost i u předcházejících generací.

Oproti Guernsey, Jersey a Alderney byly děti na ostrově Sark nejenom školou povinné, ale naopak byly v době, kdy na ostatních ostrovech stále rychleji ustupuje francouzský jazyk ve všech sférách života tamních obyvatel angličtině, soustavně vystavovány její výuce, přičemž angličtina měla prakticky status cizího jazyka.

Proces, který v tomto období skrze dobová svědectví zaznamenáváme, je tak zcela opačný, než s jakým se setkáváme na ostrovech Jersey a Guernsey. Sarkézská normanština je skrze zavedení povinné školní docházky vystavena změnám nikoliv v důsledku pronikání angličtiny, nýbrž skrze systematickou výuku francouzštiny. Proces je natolik zřetelný, že již v roce 1875 může J. L. Cachemaille konstatovat, že dochází k fonologickým změnám u nejmladších generací: „*It is now more interspersed with good French.*“

Tento v porovnání s ostatními ostrovy unikátní vývoj přitom nemohl ujít pozornosti návštěvníků ostrova v době, kdy se Normanské ostrovy dostávají do hledáčku francouzské odborné veřejnosti v souvislosti s rostoucí potřebou a vůlí šířit a upevňovat francouzský jazyk ve světě, jež vedly v roce 1883 k založení *l'Alliance française*, organizace, jejímž posláním je stejně jako v 19. století až dodnes šířit francouzský jazyk.

Frankofonní chlapecká a dívčí škola na ostrově Sark, jenž měl být podle dobových vyjádření francouzské pedagogické obce ostrovem „*la plus française de tout l'archipel*“,

221 GAUDEFROY-DEMOMBYNES, Maurice. *L'Île de Sercq*. In: Revue de géographie, svaz. 27. Paříž : Ch. Delagrave, 1890. str. 111

222 ROLAND, Henri. *Les Îles normandes*. In: Le Tour du monde. červen 1893. Paříž : Hachette. 1893 str. 212

se tak dostává do povědomí *l'Alliance française* již v roce 1887 skrze zprávu Henriho Rolanda.²²³

Ještě téhož roku, tj. v roce 1887, odeslala na základě zprávy H. Rolanda aliance školám významný finanční příspěvek a v následujícím roce svou štědrú podporu zapakovala.²²⁴ V roce 1889 jsou pak školy na ostrově Sark uváděny na seznamu předních francouzských škol v zahraničí, kdy za Spojené království je to pouze jedna škola v Londýně a pak již jen škola na ostrově Sark.²²⁵

Bližší informace o vlastní spolupráci aliance spolu s ostrovními školami nalézáme v článku Maurice Gaudefroy-Demombynese z roku 1890. Co se obecných záležitostí fungování škol týče, na základě své osobní návštěvy konstatuje: „*l'anglais et le français y sont enseignés concurremment, mais la première place y est faite au français.*“, přičemž dodává, že učebnice jsou ve francouzštině, byť velmi starého vydání. Dovídáme se přitom, že aliance podporovala školy nejenom finančně, nýbrž i materiálně: „*Grâce à l'Alliance française, qui a fait plusieurs envois aux écoles de Sercq, l'enseignement de la géographie est tout français; à côté d'un tableau à épeler en français et d'une carte française d'Europe, nous avons vu sur les murs de l'école des garçons la planisphère avec les colonies française [...].*“

M. Gaudefroy-Demombynes zakončuje shrnutí své návštěvy ostrova konstatováním, že přestože má francouzština na ostrově výsadní postavení, pro nezájem francouzských turistů se Sarkézané začínají postupně učit anglický jazyk, neboť to jsou právě Angličané, kteří představují většinu návštěvníků a tím podstatný zdroj příjmů pro většinu ostrovanů.²²⁶ Svůj článek pak uzavírá výzvou, aby se tato situace změnila, neboť v budoucnu by skutečně mohla angličtina na ostrově Sark začít nahrazovat francouzštinu.²²⁷

223 Ministère de l'instruction publique et des beaux-arts. *L'Alliance française : Quatrième partie*. Recueil des monographies pédagogiques. svaz. 6. Paříž : Imprimerie nationale 1889, str. 812

224 Ministère de l'instruction publique et des beaux-arts. *L'Alliance française : Quatrième partie*. Recueil des monographies pédagogiques. svaz. 6. Paříž : Imprimerie nationale 1889, str. 812

225 CHARTON, Édouard. *La langue française à l'étranger*. In: Le Magasin pittoresque. sér. 2. svaz. 7. Paříž, 1889. str. 92

226 GAUDEFROY-DEMOMBYNES, Maurice. *L'Île de Sercq*. In: Revue de géographie, svaz. 27. Paříž : Ch. Delagrave, 1890. str. 112

227 Tamtéž, str. 113

V roce 1893 v obdobném duchu publikoval sám iniciátor spolupráce aliance a obou škol, Henri Roland, obsáhlý článek v populárním francouzském týdeníku *Le Tour du Monde*, věnovaný Normanským ostrovům, v něm se rovněž dotkl jazykové situace na ostrově Sark po šesti letech od zahájení zvýšeného zájmu o zachování francouzského jazyka: „*A Sercq, le français est non seulement la langue officielle, comme dans les autres îles de l'archipel, mais surtout la langue usuelle, l'idiome du foyer et des relations sociales, à côté du patois. Dans les écoles publiques, les leçons se donnent en français. On ne lit que des journaux et des livres français, journaux de Guernesey et de Jersey, livres prêtés par la succursale que la bibliothèque Guille-Allès a établie dans la petite île.*“²²⁸ čímž nás mimo jiné informuje i o založení pobočky knihovny, která zdarma zajišťovala distribuci francouzské literatury na ostrov Sark, o což se zasloužil nový ministr, který nastoupil po zemřelém J. L. Cachemaillovi, francouzský pastor Charles Vermeil,²²⁹ jenž tento úřad vykonával v letech 1877–1896.

Článek H. Rolanda, stejně jako ostatní zprávy a svědectví, jednoznačně dokládá, že v době, kdy se autochtonní společnosti ostrovů Jersey a Guernsey skutečně potýkaly se stále sílícím pronikáním angličtiny do všech sfér veřejného života, ostrov Sark představoval naprosto unikátní případ procesu zcela odlišného.

Uvedli jsme, že vedle psané francouzštiny, která sloužila jako jazyk práva a správy, byla sarkézská společnost na rozdíl od ostatních Normanských ostrovů od samého počátku své existence (kolonizace ostrova v letech 1563–1565) až do roku 1922, tj. téměř po čtyři staletí, v soustavném kontaktu se standardní mluvenou francouzštinou prostřednictvím osoby pastora, který byl v absolutní většině případů vždy rodilý mluvčí původem z Francie či Švýcarska.

Již na počátku 70. let 17. století byla na ostrově zahájena výuka dětí obou pohlaví prostřednictvím nedělních škol. V roce 1827 byla výuka institucionalizována, kde sice probíhala i výuka angličtiny, nicméně primárním jazykem výuky byla francouzština. Povinná

228 ROLAND, Henri. *Les Îles normandes*. In: *Le Tour du monde*. červen 1893. Paříž : Hachette. 1893 str. 213

229 CLÉRY, Robinet de. *Les Îles normandes*. Paříž : P. Ollendorff, 1898. str. 101–102

školní docházka pak byla pro všechny děti zavedena v roce 1872. Vedle mateřského jazyka, sarkézské normanštiny, tak byla francouzština jazykem nejenom práva jako na ostatních Normanských ostrovech, ale především víry a vzdělání, a to nejen v obdobích předcházejících, ale obzvláště v 2. polovině 19. století, kdy proces anglicizace nabíral na okolních ostrovech na intenzitě.

Zprávu N. Faouëdicové, podle níž měly dvě anglofonní rodiny, jež se měly v minulosti na ostrově usídlit, být k roku 1885 plně frankofonní a normanofonní v důsledku asimilace s místním obyvatelstvem, bychom tak bez bližšího kontextu s ohledem na soudobé situace na Jersey a Guernsey považovali za spíše zbožné přání frankofonní autorky než realitu. Při bližším seznámení se s jazykovým vývojem na ostrově Sark skrze dobová svědectví však zjišťujeme, že i možnost asimilace anglofonních jedinců s normanofonní společností nemusela být vzdálená skutečnosti. Dodejme, že informaci N. Faouëdicové v roce 1893 potvrdil H. Roland: „ils [angličtí rybáři] *avaient appris le patois, et leurs enfants, fréquentant l'école, parlaient le français et le sercquais*, stejně jako v roce 1898 G. A. Robinet de Cléry.²³⁰

Přestože úspěšná normanizace anglofonních rodin v průběhu 2. poloviny 19. století v daném případě představuje unikátní doklad o silné a výhradní pozici sarkézské normanštiny v rámci ostrovní komunity jakožto hlavního dorozumívacího jazyka, poznámka H. Rolanda ohledně faktu, že původně anglofonní děti, školou povinné, mluvily jak sarkézsky, tak i francouzsky svědčí o tom, že prostředí školy bylo místem, kde docházelo k daleko intenzivnějšímu jazykovému kontaktu s francouzštinou než například v prostředí kostela.

J. L. V. Cachemaille, sarkézský pastor švýcarského původu a autor prvního pojednání o sarkézské normanštině, po čtyřiceti letech života na ostrově ostatně již v roce 1875 konstatoval pronikání francouzské výslovnosti do fonologického systému idiolektů normanofonních dětí na ostrově Sark, tj. po 48 letech existence institucionalizované školní výuky ve francouzštině, po 3 letech od zavedení povinné školní docházky a zároveň 12 let před tím, než sarkézské školy získaly aktivní podporu *l'Alliance française*, která bezpochyby vedla k dalšímu posílení výuky ve francouzštině.

230 CLÉRY, Robinet de. *Les Îles normandes*. Paříž : P. Ollendorff, 1898. str. 102

Domníváme se, že na základě výše citovaných dobových svědectví nemůžeme proces, který probíhal v době 2. poloviny 19. století na ostrově Sark, nazývat procesem „anglicizace“, nýbrž naopak intenzivním procesem francizace, jehož výsledkem bylo etablování francouzštiny jako druhého jazyka původních obyvatel vedle sarkézské normanštiny prostřednictvím výuky v místních školách a za podpory frankofonních pastorů.

Díky tomuto procesu byla většina normanofonních mluvčích na konci 19. století bilingvní a později, po skutečném a definitivním průniku angličtiny do života ostrovní komunity po II. světové válce, trilingvní. Přestože tak byla po staletí francouzština oficiálním jazykem Normanských ostrovů, pouze na ostrově Sark v závěru 19. století, tj. v době, kdy i administrativní francouzština zahájila na okolních ostrovech svůj ústup, se podařilo skrze specifický vývoj ovlivněný několika faktory docílit prosazení francouzštiny i jakožto skutečně mluveného dorozumivacího jazyka vedle tamní varianty normanštiny, a to nikoliv v případě jedné společenské vrstvy, nýbrž skrze povinnou školní docházku pro všechny děti žijící na ostrově v rámci celé sarkézské společnosti.

Věříme, že pozůstatkem této výjimečné koexistence francouzštiny a normanštiny uvnitř autochtonní populace ostrova Sark v 19. století, kterou ve stejném období a ve stejné míře na okolních ostrovech nezaznamenáváme, je koexistence francouzského uvulárního [ʁ] a normanského alveolárního [r] ve fonologickém systému sarkézské normanštiny ve 20. a 21. století.

3.1.4.4. Vyhodnocení

Na počátku naší sociolingvistické analýzy v předchozí části této kapitoly jsme z námi posuzovaných faktorů vyloučili jako možný faktor vzdělání, neboť jak jsme konstatovali v části následující, absolutní většina normanofonních mluvčích prošla stejným vzdělávacím systémem o shodné úrovni. Zároveň jsme v případě realizace fonému r konstatovali výrazný nepoměr na základě pohlaví, kdy jsme u mužů zaznamenali jako převažující uvulární frikativu [ʁ], zatímco u žen alveolární vibrantu [r].

V následující části analýzy jsme sledovali unikátní proces francizace sarkézské

společnosti skrze zintenzivnění výuky dětí ve francouzštině rokem 1827, kdy byla založena instituce moderní školy, dále rokem 1872 se zavedením povinné školní docházky a konečně rokem 1887 získáním podpory od *l'Alliance française*. Z dobových zpráv, které jsme v této práci citovali, přitom dle našeho názoru vyplývá, že sarkézské děti byly v 19. století skutečně bilingvní, přičemž nejpozději v 2. polovině 19. století u nich byly zaznamenány změny výslovnosti v sarkézské normanštině pod vlivem francouzského jazyka, v důsledku čehož, jak se domníváme, se v některých idiolektech dětí prosadila znělá uvulární frikativa na úkor původní normanské alveolární vibranty.

Vrátíme-li se k našemu zjištění nepoměru mezi pohlavími při realizaci fonému *r*, připomeňme, že sarkézská společná škola byla v 19. století rozdělena na školu chlapeckou a školu dívčí. Přestože nám pro následující hypotézu chybí jakékoliv důkazy vyjma určitých náznaků z několika poznámek, které pomíjí existenci dívčí školy a podporu od *l'Alliance française* spojují s chlapeckou školou, domníváme se, že tento rozdíl na základě pohlaví bychom mohli vysvětlit právě v systému odděleného školství, kdy by mužská populace mohla být vystavena z nám doposud neznámých důvodů v průběhu školní docházky intenzivnějším kontaktu s francouzským jazykem, který mohl vést k prosazení uvulárního *r* především u mužů, zatímco by se normanská alveolární vibranta naopak ve větší míře zachovala u ženské populace, která by v takovém případě měla být vystavena francouzskému jazyku v míře menší.

Tato hypotéza se ovšem zakládá na předpokladu, že námi zkoumaný vzorek mluvčích představuje vzorek ideální a poměrem odpovídá realitě v rámci celé normanofonní populace ve 20. století, což jak jsme upozornili, v současné době nelze doložit. Zároveň i za předpokladu, že by tato hypotéza byla správná, u dvou nejstarších zaznamenaných mluvčích mužského pohlaví, narozených před rokem 1900, jsme jednoznačně doložili alveolární vibrantu, přestože tito dva mluvčí prošli sarkézským školstvím, protože ani v takovém případě by nešlo [ʀ]-variantu jednoznačně spojovat s mužskou populací a [r]-variantu výhradně z ženskou populací.

Můžeme tedy konstatovat, že podle dostupných dat patří větší část zaznamenaných mluvčích mužského pohlaví k [ʀ]-variantě, zatímco mluvčí ženského pohlaví k [r]-variantě.

S ohledem na existenci vícero jedinců, kteří z tohoto paradigmatu vybočují, však můžeme rozhodně konstatovat, že příslušnost k mužskému pohlaví jednoznačně nepředurčuje mluvčího sarkézské normanštiny k příslušnosti k [r]-variantě, stejně jako příslušnost k ženskému pohlaví nedefinuje příslušnost mluvčího k [r]-variantě.

3. 1. 5. Shrnutí

V této kapitole jsme se obsáhle věnovali problému koexistence dvou variant realizace fonému r v sarkézské normanštině v podobě znělé uvulární friktativy [ʁ] a alveolární vibranty [r].

Naším cílem bylo v první řadě odmítnout tvrzení uváděné v dostupné literatuře, že by uvulární frikativa představovala dominantní způsob realizace fonému r vůči normanské alveolární vibrantě, což jsme doložili prezentací dat získaných v průběhu našeho terénního výzkumu z prosince 2016, a především analýzou historických nahrávek uložených v archivu *Société Sercquaise* z let 1938, 1957 a 1976.

Prohlásili jsme, že v současné době nelze za pomoci dostupných dat rozhodnout, která z těchto dvou variant a zda vůbec byla v 2. polovině 20. století dominantní, přičemž jsme naopak potvrdili jejich rovnocenné zastoupení v rámci doposud největšího zkoumaného vzorku rodilých mluvčích z roku 1976.

Konstatovali jsme, že obě varianty výslovnosti jsou u normanofonních mluvčích přítomné napříč 20. století až do 21. století, stejně jako fakt, že absolutní většina mluvčích náleží vždy k jedné z těchto dvou variant a pouze u minima mluvčích dochází k systematické alternaci mezi oběma realizacemi.

Koexistenci dvou variant, [ʁ]-varianty a [r]-varianty, odlišujících se realizací fonému r, jsme dále zkoumali s ohledem na potenciální sociolingvistické faktory stejně jako na pozadí dlouhodobého intenzivního kontaktu sarkézské normanofonní společnosti s francouzským jazykem skrze církevní a školské prostředí v 19. století, jenž jsme ilustrovali pomocí dobových svědectví.

Odmítli jsme přitom mýtus o zahájení anglicizace sarkézské společnosti v 19. století, se kterým se setkáváme v odborné literatuře, a naopak jsme spojili proniknutí francouzského uvulárního r do idiolektů části normanofonních mluvčích s procesem francizace dětské populace v souvislosti se zavedením školní docházky a zintenzivněním výuky francouzštiny.

Naše shledání výrazného nepoměru mezi pohlavími na základě příslušnosti k jedné z variant, kdy jsme konstatovali, že většina mluvčích mužského pohlaví zaznamenaných na historických nahrávkách přísluší k [ʁ]-variantě, zatímco většina mluvčích ženského pohlaví k [r]-variantě, jsme se pokusili vysvětlit s ohledem na oddělený charakter sarkézského vzdělávacího systému, kdy jsme uvažovali o možnosti většího kontaktu dětí s francouzštinou v chlapecké škole v průběhu 2. poloviny 19. století a naopak menšího kontaktu ve škole dívčí. Pro nedostatek důkazů v současné době se však jedná pouze o hypotézu, která stojí na předpokladu, že zaznamenaní mluvčí v roce 1976 představují ideální vzorek v rámci celé normanofonní populace, o čemž lze pochybovat.

S ohledem na několik zaznamenaných případů mluvčích mužského pohlaví, kteří patřili k [r]-variantě, stejně jako případů žen patřících k [ʁ]-variantě, nicméně odmítáme, že by příslušnost mluvčích k jednomu pohlaví jednoznačně a bez výjimky determinovala příslušnost i k jedné z existujících variant.

V této kapitole bylo naším cílem detailním rozbořem realizace fonému r, jehož výsledky jsme konfrontovali s předchozími pozorováními, upozornit na nutnost dalšího zkoumání fonologického systému sarkézštiny za účelem jeho upřesnění a kodifikace. Rovněž jsme se v souvislosti s tímto pozoruhodným fenoménem koexistence dvou odlišných variant pokusili blíže popsat unikátní a doposud nepopsaný celospolečenský proces související s jazykovým kontaktem, který neměl na Normanských ostrovech v 19. století srovnání, a jenž jak se domníváme, způsobil vznik [ʁ]-varianty v sarkézské normanštině.

S ohledem na jedno z poslání této práce, ilustrovat úskalí spojená se studiem a dokumentací ohrožených a vymírajících jazyků, jsme chtěli v této kapitole především upozornit na problematiku výběru mluvčích do konzultací. Jak se totiž v případě otázky realizace r v sarkézské normanštině ukázalo, i v případě dokumentace jazyka, jehož původní

základna mluvčích se pohybuje okolo pěti až šesti desítek jedinců, může při výběru malého vzorku jedinců dojít k chybnému vyhodnocení při aplikaci výsledků na celou autochtonní populaci.

3. 2. Diftongizace fonému e

Koexistence [ɛ]-varianty a [r]-varianty v sarkézštině, kterou jsme v předcházející kapitole detailně popsali, představuje v porovnání s ostatními variantami ostrovní normanštiny po fonologické stránce výjimečný jev. Pro budoucí kodifikaci ortografického zápisu sarkézštiny nicméně ze své podstaty nepředstavuje takový zásadní problém, jakým je například vysoká míra diftongizace fonému e v koncových pozicích, kterou zaznamenáváme u většiny roditelých mluvčích sarkézské normanštiny.

Diftongizaci koncového e pozorovali u sarkézských mluvčích všichni výzkumníci, kteří fonologický systém sarkézštiny doposud blíže analyzovali ve 20. a 21. století včetně nás. Porovnáme-li ovšem jednotlivé práce (P. Brasseur 1978, 2016, A. Liddicoat 1994, Mari C. Jones 2012), zaujme nás poměrně vysoká variabilita ve způsobu zápisu, který má zvukovou podobu popisovaného diftongu zachycovat.

V této kapitole se proto budeme detailně věnovat problému diftongizace e v sarkézské normanštině, jenž se nám jeví jako klíčový pro úspěšnou kodifikaci ortografického zápisu, přičemž v první řadě shrneme předchozí vědecká pozorování a následně se jejich srovnáním s našimi pozorováními pokusíme upřesnit jednotlivé podoby koncového diftongu a jejich distribuci na několika vybraných případech, které jsme zaznamenali v průběhu našeho terénního výzkumu a během analýzy historických nahrávek z 20. století (1938, 1956, 1957, 1976).

Naše zjištění konfrontujeme a porovnáme s výsledky předchozích výzkumů, přičemž se pokusíme fenomén diftongizace koncového e v sarkézské normanštině vysvětlit na pozadí doposud opomíjeného jazykového kontaktu s gurnseyskou normanštinou, jenž probíhal v průběhu 18. a 19. století a na jehož vliv na fonologii sarkézské normanštiny nebyl doposud brán zřetel.

3. 2. 1. Základní problém

Polozavřená přední nezaokrouhlená samohláska [e], kterou nacházíme ve většině

variant ostrovní normanštiny stejně jako ve standardní francouzštině, splynula v sarkézské normanštině s polootevřenou přední nezaokrouhlenou samohláskou [ɛ], jež dnes představuje základní realizaci fonému e v sarkézské normanštině.²³¹

Již v roce 1975 nicméně Patrice Brasseur zpozoroval vysokou míru variability v případě realizace této hlásky v koncové pozici a zároveň na finální pozici v rámci větné konstrukce: „*En finale absolue, dans l'île de Sercq, /è/ (qui est localement particulièrement ouvert) aboutit à /œ/ ou /â/ ou /âi/.*“²³² Tuto výraznou variabilitu hlásky [ɛ] následně potvrdil a zmapoval Anthony Liddicoat v roce 1985,²³³ přičemž oba tyto vědci shodně zaznamenali velmi častý případ změny dlouhého [ɛ:] ve zvláštní diftong.

P. Brasseur tento diftong v roce 1975 zaznamenává jako /âi/, přičemž /â/ má dle jeho klíče k použité transkripci představovat: „*a entre /a/ et /o/.*“²³⁴ Z daného popisu nelze jednoznačně určit, kterou hlásku má tak daný symbol zastupovat, ovšem očekávali bychom, že se jedná spíše o zadní samohlásku [ɑ] či [ɔ], což sám P. Brasseur ostatně nepřímo potvrdil použitím nové transkripce v ALCM.²³⁵

A. Liddicoat svá vlastní pozorování ohledně sarkézské fonologie důkladně shrnuje ve své gramatice, přičemž dle jeho pozorování se dlouhé [ɛ:] mění v diftong v koncových pozicích v závislosti na hlavním a sekundárním přízvuku. Tento pozorovaný diftong, který P. Brasseur zapsal v roce 1975 jako /âi/, sám zapisuje jako [ɔi], tj. jako diftong tvořený otevřenou zadní zaokrouhlenou samohláskou [ɔ], viz následující příklady uváděné A. Liddicoatem:²³⁶

231 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 114

232 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Première partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 1, 1978. str. 57

233 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 28–30

234 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Première partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 1, 1978. str. 50

235 BRASSEUR, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique des côtes de la Manche*. 2016. <hal-01396668>. In: HAL [online]. HAL. Poslední změna 20. 11. 2016. [cit. 14.7.2017]. Dostupné z: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01396668/document>

236 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 20–30

[fwɔi]	cs. -krát	[ʒ m ɔ̃ vɔi a la pwɛk]
[i kɔi]	cs. věří	cs. jdu rybařit

Během našich pozorování a v průběhu analýzy nahrávek z roku 1976 jsme ovšem došli k závěru, že diftong realizovaný mluvčími zaznamenanými námi v roce 2016, stejně jako na historických nahrávkách z 20. století, je sice tvořen otevřenou zadní samohláskou, avšak dominantně samohláskou nezaokrouhlenou, tj. hláskou [ɑ].

3. 2. 2. Výsledky pozorování 2016

V současné době zaznamenáváme obecně v zápisech diftongů velkou volnost, přičemž například diftong v anglickém slově /like/ bychom mohli zaznamenat hned několika způsoby, [ai], [aⁱ], [a_i], [aj]^{237, 238, 239}. V případě námi zaznamenaného diftongu volíme pro potřeby naší práce a s ohledem na způsoby zápisu předchozích výzkumníků (Brasseur 2016 [ɔ̃i], Liddicoat 1994 [ɔ̃i], Jones 2012 [ɔ̃j], Simmonds [ɔ̃ⁱ]) formu [aj], nicméně s ohledem na počátek intenzivního zájmu o tento problém nepovažujeme tento způsob za definitivní a nevyklučujeme tak jeho možný zápis například i jako [aj], neboť IPA obě dvě tyto možnosti připouští.²⁴⁰

Zásadní problém nicméně při porovnání našich pozorování s pozorováními A. Liddicoata představuje odlišná charakterizace hlásky představující jeho dominantní část. A. Liddicoat uvádí zaokrouhlené [ɔ̃], my jsme však v absolutní většině případů zaznamenali nezaokrouhlené [ɑ].

Ilustrujme si naše pozorování na typické sarkézské frázi ve významu „Jak se máš?“, jež je součástí běžného pozdravu sarkézských normanofonních mluvčích a na níž můžeme diftongizaci pozorovat díky přítomnosti tvaru slovesa být 2. osoby jednotného čísla [tv ɛ:],

237 FINEGAN, Edward. *Language: Its Structure and Use*. Ed. 7. Wadsworth Publishing, 2014. str. 94

238 YULE, George. *The Study of Language*. Ed. 4. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. str. 35

239 DAVENPORT, Mike HANNAHS, J. S. *Introducing Phonetics and Phonology*. Ed. 3. New York : Routledge, 2013 str. 42–43

240 GEYER, Klaus. *Diphthongology meets language documentation: The Finish experience*. In: *Documenting Endangered Languages : Achievements and Perspectives*. Berlín : Mouton De Gruyter 2012, str. 183

jenž se nachází v úplné koncové pozici.

Fráze „Jak se máš?“ je sestavena z tázacího příslovce [kum], konstrukce [cik] a dále kontrakce tvarů [ty] a [ε:]. Výsledná fráze [kum cik tai] je atestována již v roce 1976, přičemž jak v roce 1976, tak i v roce 2016 byla mluvčími realizována shodně v uvedené podobě, tj. koncový tvar slovesa být 2. osoby jednotného čísla v podobě dlouhé hlásky [ε:] byl realizován jako diftong [ai] založený zřetelně na nezaokrouhlené zadní samohlásce [a].

Realizaci koncového diftongu v podobě [ai] lze přitom, dle našich pozorování, doložit i na případech, kdy dochází k jeho zpětné monoftongizaci v důsledku neúplné finální pozice. Typickým příkladem je fráze [kijeka: fun:a] ve významu „Co je to?“.

Otázku [kijeka: fun:a] můžeme analyzovat podle jednotlivých segmentů na tázací zájmenou konstrukci [kijek], sloveso být v indikativu 3. osoby jednotného čísla [ε:], jež může být v jiných případech realizováno jako [ε:t], a konečně zájmeno [fun:a].

Při formování otázky slovesný tvar [ε:], následující zájmenou konstrukci, prochází diftongizací do podoby [ai], nicméně v důsledku kontaktu se zájmenem [fun:a] dochází k jeho zpětné změně v dlouhý monoftong [a:]. Tuto změnu si přiblížme v následujícím přehledu:

táz. zájm. kons.		sloveso být	+	zájm.
[kijε:k]		[ε:]/[ε:t]		
[kijε:k]	+	[ai]		
[kijε:k]	+	[a:]	+	[fun:a]

Tímto způsobem lze přitom jednoznačně demonstrovat nezaokrouhlenost počátečního fonému v rámci tohoto diftongu. Pokud by se totiž výslovnost fonému [ε:] v koncové pozici blížila [ɔi], analogicky bychom v uvedeném případě očekávali monoftong [ɔ:], nicméně takový případ jsme na historických nahrávkách doposud nezaznamenali, přičemž naši konzultanti z roku 2016 tvar ?[kijekɔ: fun:a] označili za nestandardní. Pro přehlednost uvádíme následující porovnání:

[kʲjɛ kaɪ̯] + [ʃun:a] → [kʲjɛ ka: ʃun:a] aɪ̯ → a:

?[kʲjɛ kɔɪ̯] + [ʃun:a] → ?[kʲjɛ kɔ: ʃun:a] ?ɔɪ̯ → ɔ:

Přestože jsme tak shledali, že hláska [ɛ] je v koncové pozici ve většině případů u většiny mluvčích realizována jako diftong [aɪ̯] a nikoliv jako diftong [ɔɪ̯], jak uvádí A. Liddicoat, změnu [ɛ] v diftong [ɔɪ̯] jsme přesto zaznamenali, ovšem výhradně ve spojení s jedním konkrétním výrazem.

V případě všech zaznamenaných přídavných jmen odvozených od toponym jsme v koncových pozicích zachytili vždy očekávaný diftong [aɪ̯], například ve tvaru [ʝɛrnəzjaɪ̯] ve významu Guernseyský(ští)/obyvatel(é) Guernsey, odvozeném od názvu ostrova Guernsey [ʝɛrnəzi]/[gʲɛrnəzi] (obdobně [ɔɾɲaɪ̯] od Alderney [ɔɾɲɪ], [dʒɛɾiaɪ̯] od Jersey [dʒɛɾɪ],²⁴¹ [ãgʎaɪ̯] od Anglie [ãgʎætɛɾ] apod.).

Pokud bychom shrnuli všechny tvary, v nichž jsme zaznamenali koncový diftong [aɪ̯], analogicky bychom předpokládali tvar ?[sɛrkjaɪ̯] odvozený od názvu ostrova Sark [sɛɾ].

Na nahrávkách z roku 1976, stejně jako v průběhu našich konzultací, však mluvčí, kteří běžně vyslovovali koncový diftong výhradně ve formě [aɪ̯], v případě daného výrazu realizovali koncový diftong systematicky jako [ɔɪ̯], tj. [sɛrkjɔɪ̯] či [sɛɾɔɪ̯]. Viz následující přehled:

	[aɪ̯]	[ɔɪ̯]
deriv. od Guernsey	[ʝɛrnəzjaɪ̯]	? [ʝɛrnəzjɔɪ̯]
deriv. od Alderney	[ɔɾɲaɪ̯]	? [ɔɾɲɔɪ̯]
deriv. od Jersey	[dʒɛɾiaɪ̯]	? [dʒɛɾɔɪ̯]
deriv. od Anglie	[ãgʎaɪ̯]	? [ãgʎɔɪ̯]
deriv. od Francie	[frãnsaɪ̯]	? [frãnsɔɪ̯]
Sark	* [sɛrkjaɪ̯]	[sɛrkjɔɪ̯]

241 A. Liddicoat v případě přídavných jmen odvozených od názvu Jersey uvádí tvar [dʒɛɾjɔɪ̯], tj. tvar, kde hláska [ɪ] z tvaru [dʒɛɾɪ] prošla změnou v palatálu [j]. Takový tvar jsme však během našeho výzkumu nezaznamenali.

Pro ilustraci dvou odlišných realizací fonému e v koncových pozicích modifikujeme otázku „Co je tohle?“ [kʲe **ka:** ʃun:a] na „Jak se tohle řekne sarkézsky?“:

[kʲjɛk **a:** ʃun:a ɔ̃ sɛrkʲjɔ̃]

V tomto případě všichni naši konzultanti, kteří vyslovovali koncový diftong jako [ɑ̃], což je evidentní v případě monoftongu [ɑ:], ve slově „sarkézština“, jak jsme již představili výše, realizovali diftong jako [ɔ̃].

Pouze ve dvou případech jsme během kontaktního výzkumu v případě odvozeného přídavného jména od názvu ostrova Sark zaznamenali realizaci i v analogickém tvaru ?[sɛrkʲjɑ̃], nicméně se domníváme, že mluvčí v rozhovoru s námi, který se konal v normanštině, zopakovali výslovnost, kterou jsme na základě našeho předpokladu realizovali nejprve my. S ohledem na jejich reakce, kdy se sami mluvčí po realizaci tvaru ?[sɛrkʲjɑ̃] v obou případech zamysleli, předpokládáme, že se nejednalo o případy běžné realizace, nýbrž o případy ovlivněné naší předchozí výslovností.

Pozoruhodně ovšem mluvčí při dotazu, proč je koncový foném ve slovech [ʃɛrnɔ̃zjɑ̃] a [sɛrkʲjɔ̃] odlišný, shodně tvrdili, že se jedná o „stejný zvuk“.

Tento problém, stejně jako distribuci diftongů [ɑ̃] a [ɔ̃], nejsme v současné době schopni uspokojivě vysvětlit. Z našeho pozorování momentálně vyplývá, že diftong [ɔ̃] je v idiolektech většiny mluvčích vázán na minimálně jeden konkrétní výraz, přičemž v ostatních případech je koncový foném e realizován jednoznačně jako [ɑ̃]. Nicméně ve spontánních výpovědích především u některých mluvčích mužského pohlaví alternovala realizace dominantní části diftongu mezi [ɑ] a [ɔ]. Minimálně u jednoho mluvčího pak v roce 1976 převažoval tvar [ɔ̃], přičemž jsme ve dvou případech dokonce zachytili realizaci koncového diftongu v podobě [ɔ̃].

Doplňme, že vedle těchto zaznamenaných variant zachytil P. Brasseur i u minimálně jednoho mluvčího pravidelnou výslovnost koncového diftongu v podobě [œ] (P. Brasseur

1978, 2016), kterou jsme na historických nahrávkách potvrdili i my u několika mluvčích.

Na základě těchto pozorování můžeme v první řadě potvrdit vysokou míru variability realizace fonému *e* v koncových pozicích v sarkézské normanštině. Přes tuto evidentní variabilitu jsme však rozhodně nuceni vyloučit tu možnost, že by tvar [ɔ̃] představoval dominantní realizaci fonému [ɛ] a [ɛ:] u většiny mluvčích. Jako dominantní naopak v současné době stejně jako u mluvčích zaznamenaných na nahrávkách z roku 1976 označujeme diftong [ɑ̃]. Zároveň jsme však u několika mluvčích zpozorovali jistou alternaci mezi těmito dvěma variantami při nepečlivé výslovnosti. U několika málo jedinců jsme nicméně potvrdili i systematickou realizaci koncové hlásky v podobě diftongu [ɔ̃], a dokonce i ve formě [ɔ̃].

Přestože mluvčí označují oba diftongy [ɑ̃] a [ɔ̃] za jeden zvuk, jejich distribuce se zdá být ve většině idiolektů vymezena pravidly, jejichž podstata nám ovšem uniká, například v případě slova [serkɔ̃]. Právě pochopení těchto pravidel a vymezení distribuce těchto dvou diftongů přitom představuje jeden z hlavních úkolů kodifikace fonologie sarkézské normanštiny v nadcházejícím období, neboť v tomto směru jednoznačně podmiňuje zahájení kodifikace funkčního ortografického zápisu sarkézštiny

3. 2. 3. Otázka kontaktu

Třebaže vyřešení problému distribuce diftongů [ɑ̃] a [ɔ̃] s ohledem na limity našeho terénního výzkumu jsme nezahrnuli mezi cíle této práce, pokusíme se v této podkapitole alespoň představit jeden z možných faktorů ovlivňujících tento fenomén v sarkézské normanštině, který by budoucí analýzy a výzkum měly brát v potaz.

Patrice Brasseur ve své poslední emisi výsledků svých pozorování z roku 1975, ALCM (2016), vnesl světlo do svého zápisu /ã/ pro koncový diftong z roku 1978, jehož hlavního konstituenta původně charakterizoval jako „*a entre /a/ et /o/*“. V ALCM, zveřejněném v internetové podobě v roce 2016, totiž můžeme vedle sarkézských tvarů

s koncovým fonémem e typu [bwɛkjaj]²⁴² či [ty t ăkwaj]²⁴³ zaznamenat i tvary [bɔj]²⁴⁴ či [vɑɔj].²⁴⁵ P. Brasseur tak ve výpovědích svých konzultantů zachytil realizaci obou těchto diftongů [aj] a [ɔj], pročež v roce 1978 pravděpodobně zvolil obecnou charakteristiku tohoto diftongu.

Velkou předností celoživotního díla P. Brasseura, uveřejňovaného formou atlasů, je jeho přehlednost. Díky tomu lze u každého hesla poměrně snadno zaznamenat odlišnosti a podobnosti ve fonologických systémech jednotlivých variant normanštiny podle vybraných výrazů. Porovnáme-li například výrazy ve variantách ostrovní normanštiny zaznamenané P. Brasseurem v roce 1975 pro termín „moře“, s ohledem na námi předložený problém nás ihned zaujme guernseyský termín [mɔjɾ] pro sarkézský ekvivalent [mwɛʁ] a jerseyjský [me],²⁴⁶ tj. tvar obsahující diftong [ɔj].

V literatuře se při popisu vývoje sarkézské normanštiny vždy zdůrazňuje především její původ, tj. saint-ouenská varianta jerseyštiny 16. století. Sarkézština totiž po fonologické a morfosyntaktické stránce zachovala některé prvky, jež svým pozdějším vývojem jerseyjské dialekty ztratily, přičemž při potřebě charakterizovat sarkézskou normanštinu je právě porovnání s její blízkou variantou nasnadě, stejně jako naopak v případě jerseyštiny zase její „archaičtější“ příbuzná na ostrově Sark. Není nám ovšem známo, že by byla k dnešnímu dni vyjma obecného porovnání čtyř variant normanštiny P. Brasseura (1978) provedena systematická analýza sarkézské normanštiny po stránce fonologické, morfolgické či lexikální s ohledem na potenciální vliv jiné varianty normanštiny, s níž byla sarkézština oproti jerseyštině v daleko bližším kontaktu poslední čtyři století, tj. guernseyštiny.

Poprvé na tento problém upozornil Frank le Maistre v roce 1982 ve své stručné charakterizaci variant normanštiny: „*The parler of Sark can be said to be a dialect in its own right, since it stemmed from the Jèrriais of the parish of St. Ouën whence it was imported*

242 BRASSEUR, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique des côtes de la Manche*. 2016. <hal-01396668>.

In: HAL [online]. HAL. heslo 10. Poslední změna 20. 11. 2016. [cit. 20.7.2017]. Dostupné z: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01396668/document>

243 Tamtéž, heslo 13

244 Tamtéž, heslo 4

245 Tamtéž, heslo 8

246 Tamtéž, heslo 1

upon colonisation of over four centuries ago. It can thus be assumed that much of the pronunciation as well as many terms of the Sercquiais have been retained to the present day as being old St. Ouonnais. But it will also have been influenced to some extent by Guernesiais because of proximity and some inter-marriage.²⁴⁷ Na základě geografické polohy ostrovů a rovněž existence vzájemných příbuzenských vztahů tak Frank le Maistre vliv guernseyštiny předpokládal, ovšem prozatím jsme nedohledali důkazy o snaze vliv tohoto jazykového kontaktu skutečně doložit.

Patrně fakt, že odborná literatura vždy zdůrazňovala původ sarkézštiny, tj. že si je vývojově bližší s jerseyštinou než s guernseyštinou, aby došlo k jasnému vymezení mezi jazykovými systémy ostrova Guernsey a Sark, mezi nimiž by s ohledem na geografickou blízkost mohlo bez tohoto vyjasnění u laické veřejnosti docházet ke směšování těchto dvou odlišných variant, vedl naopak k tomu, že došlo k pomnutí evidentního, tj. právě geografické blízkosti ostrovů, a tedy i jazykového kontaktu jako jednoho z předních faktorů majících možný vliv na vývoj sarkézštiny. Jak již přitom pravděpodobně vyplynulo z doposud uvedeného, domníváme se, že právě diftongizace koncového e může být jedním z produktů tohoto kontaktu.

Ačkoliv jerseyjská normanština, tj. žádný z jejích dialektů, diftongy typu [aj] a [vj] nezná,²⁴⁸ oba zaznamenáváme shodně jak v sarkézské, tak i v guernseyské variantě normanštiny. Ve své obsáhlé práci, věnované fonologickému systému guernseyštiny a jejích dialektů, poukazuje H. M. Simmondsová na to, že již v 19. století byl námi řešený diftong v guernseyské normanštině charakterizován některými jazykovědci jako [ai], druhými jako [vj],²⁴⁹ což spolu s nerozhodností vědecké obce indikuje očekávanou variabilitu, kterou již známe ze sarkézštiny.

Stejně jako je sarkézština studována bez ohledu na guernseyštinu, není ani v případě studií věnovaných guernseyské normanštině brána v potaz její sarkézská příbuzná:

247 MAISTRE, Frank le. *The Language of Auregny*. Alderney : The Alderney Society and Museum, 1982. str. 6

248 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994.

249 SIMMONDS, Helen S. Channelling Change: Evolution in Guernsey Norman French Phonology. University of Exeter [online], 2012 [15. 7. 2017]. str. 69 Dostupné z:

https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/9246/SimmondsA_TPC.pdf?sequence=3

„The [aj/aj] diphthong is said to be particularly characteristic of Guernesiais, distinguishing it from the other Norman varieties as well as from Standard French. This diphthong (which has been observed as [ɔj] in south-western Guernesiais) is found in many items in Guernesiais, and is often employed word-finally in items containing the equivalent of the Standard French suffixes *-er*, *-ez*, *-é* and *-ée*.“²⁵⁰ Jak jsme však doložili v předcházející části této kapitoly, zcela stejný jev jednoznačně zaznamenáváme i v sarkézské normanštině.

H. M. Simmondsová sledovala realizaci tohoto diftongu [aj/aj] u normanofonních mluvčích na ostrově Guernsey, například na guernseyském slově /fumaie/, „kouř“, francouzsky /fumée/, kterému v sarkézštině odpovídá výraz [fymaj]. Simmondsová zaznamenala u 25 guernseyských mluvčích diftong [a¹], u 11 z nich diftong [ɔ¹], v jednom případě [ɛ¹] a u 9 mluvčích monoftong [a].²⁵¹ Z jejích pozorování tak vyplývá, že v guernseyské normanštině jednoznačně dominuje při realizaci v koncových pozicích diftong [a¹], přičemž u části mluvčích, přibližně třetiny, bereme-li v potaz i ostatní testované příklady, pak zaznamenala diftong [ɔ¹].

Porovnáme-li naše pozorování s výsledky výzkumu H. S. Simmondsové, pak můžeme prohlásit, že jsme shodně pozorovali jev, přítomný v těchto dvou variantách ostrovní normanštiny. V průběhu našich pozorování jsme přitom došli k závěru, že diftong [aj] je i v sarkézské normanštině v koncových pozicích výrazně častější než diftong [ɔj]. Stejně jako v sarkézštině, například ve větě [kɛk a: ʃun:a], jsme pak stejně jako Simmondsová, byť zřejmě v jiných souvislostech, rozuměj v jiné větné pozici, zaznamenali monoftong [a] namísto diftongu [aj]. Simmondsová přitom uvádí, že zpětná monoftongizace představuje, stejně jako v sarkézštině, běžný jev i v guernseyské variantě.²⁵²

Dodejme, že u pěti mluvčích, u nichž běžně převládá diftong [aj], jsme v několika vybraných případech (vždy s výrazy pro ekvivalenty spojek /a/ [ɛ] a /ale/ [mwe:]) zaznamenali diftong [ɛj] ([ɛj], [mwej]). Simmondsová nicméně uvádí, že v tomto případě by

250 SIMMONDS, Helen S. Channelling Change: Evolution in Guernsey Norman French Phonology. University of Exeter [online], 2012 [15. 7. 2017]. str. 222 Dostupné z:

https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/9246/SimmondsA_TPC.pdf?sequence=3

251 Tamtéž, str. 223

252 Tamtéž, str. 224

se v případě guernseyštiny mohlo jednat o anglicizmus,²⁵³ zatímco my v případě sarkézštiny hledáme souvislost s jerseyjským diftongem [eɪ].

Ačkoliv ve slově /fumaï/ žádný z informátorů H. S. Simmondsově nevyslovoval koncové e jako diftong [ɔi], u jiných slov tento diftong vzácně zaznamenala (např. /oïmaïz/, /milujte/). Připomeňme, že i my jsme v sarkézské normanštině tento vzácný způsob realizace koncového fonému e rovněž potvrdili ve dvou případech.

Přestože na základě našich dosavadních pozorování nejsme schopni vyvodit konkrétní závěry, porovnáme-li naše zjištění, pozorování P. Brasseur a výzkum H. S. Simmondsově, je zcela evidentní, že je zcela nezbytné provést systematické srovnání fonologického systému sarkézštiny a guernseyské normanštiny, neboť diftongizace fonému e v obou těchto variantách vykazuje shodné kvality.

S ohledem na fakt, že mateřský jazyk sarkézštiny, jerseyština, tento typ diftongizace nezná, domníváme se, že diftongizace koncového e by mohla být ovlivněna kontaktem mezi ostrovem Guernsey a ostrovem Sark s ohledem na politické, obchodní a společenské vazby mezi těmito dvěma ostrovy od vzniku sarkézského léna v 16. století až do současnosti.

Jako jedno z možných období, kdy mohlo docházet k blízkému jazykovému kontaktu, můžeme považovat vládu le Pelleyů jako pánů ze Sarku v 18. a 19. století. Le Pelleyové byli bohatým guernseyským rodem, který vlastnil majetky na obou ostrovech. Pánové ze Sarku tak podle potřeby a sezóny pobývali v dané době na obou dvou ostrovech spolu se svým stálým služebnictvem, které s nimi putovalo mezi ostrovy. Je známo, že někteří le Pelleyové byli normanofonní,²⁵⁴ nicméně nemůžeme doložit, zda byli mluvčími guernseyské, či sarkézské varianty. Víme však, že mezi jejich sloužícími, kteří na ostrově dlouhodobě pobývali s rodinou le Pelleyů, byli mluvčí guernseyské varianty.

Domníváme se, že vedle mnoha dalších možných kontaktů a vazeb mohlo i skrze tyto

253 SIMMONDS, Helen S. Channelling Change: Evolution in Guernsey Norman French Phonology. University of Exeter [online], 2012 [15. 7. 2017]. str. 223 Dostupné z:

https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/9246/SimmondsA_TPC.pdf?sequence=3

254 MACCULLOCH, Edgar. CAREY, Edith. The Guernsey Folk-lore. Londýn : Elliot Stock, 1903. 284 – 296

guernseyské normanfonní mluvčí, kteří se v době vlády le Pelleyů pohybovali po desítky let v 18. a 19. století na ostrově Sark, docházet k ovlivňování mluvčích sarkézské normanštiny natolik, aby výrazná diftongizace fonému e, kterou zaznamenáváme běžně v guernseyštině, pronikla do sarkézské normanštiny v podobě diftongizace hlásky e v koncových pozicích.

3. 2. 4. Shrnutí

V této kapitole jsme prezentovali dosavadní výsledky našeho výzkumu ohledně problému diftongizace fonému e v sarkézské normanštině. Stejně jako předchozí výzkumníci jsme i my potvrdili vysokou variabilitu, co se finálních podob koncového diftongu týče, nicméně jsme na základě našich výsledků konstatovali, že jednoznačně dominantní podobou je diftong [aĩ], a nikoliv diftong [pĩ]. Rovněž jsme zaznamenali menšinové realizace v podobách [ɔĩ] a [ɛĩ].

Přestože jsme diftong [pĩ] označili za menšinový způsob realizace, zaznamenali jsme jeho systematickou realizaci u většiny mluvčích v případě jednoho konkrétního výrazu, [serkʲpĩ]. Podstatu distribuce [aĩ]/[pĩ] s ohledem na toto naše zjištění se nám však prozatím nepodařilo objasnit.

V průběhu našeho výzkumu jsme nicméně zaznamenali obdobné případy diftongizace fonému e v guernseyské normanštině, odlišné variantě ostrovní normanštiny mluvené na blízkém ostrově Guernsey. Porovnáním našich pozorování diftongizace v případě sarkézštiny spolu s výsledky výzkumu H. Simmondsové věnovaného guernseyštině jsme přitom konstatovali, že v obou těchto odlišných variantách vykazuje diftongizace velmi podobné rysy.

Tento fakt si vysvětlujeme tím, že sarkézská normanština byla v minulosti soustavně vystavena kontaktu s guernseyskou normanštinou s ohledem na velmi blízké vztahy mezi těmito dvěma ostrovy, které byly od 18. století daleko intenzivnějšího rázu než s ostrovem Jersey.

O vlivu guernseyštiny na sarkézštinu s ohledem na geografickou a rodovou blízkost

uvažoval již Frank le Maistre, ovšem nikdo se doposud nepokusil tento jazykový kontakt na ostrově Sark doložit. Domníváme se, že právě diftongizace hlásky e do podoby [ai̯]/[ɔi̯], kterou nacházíme v obou těchto dvou odlišných variantách normanštiny, je pravděpodobným dokladem tohoto kontaktu, přičemž jsme v tomto ohledu poukázali na období vlády guernseyského rodu le Pelleyů jako pánů ze Sarku v 18. a 19. století a na pohyby guernseyských normanofonních mluvčích na ostrově Sark, kteří mohli svou variantou normanštiny ovlivnit jazyk autochtonních obyvatel ostrova Sark.

S ohledem na naše výše uvedená zjištění považujeme detailní zmapování procesu diftongizace fonému e v sarkézské normanštině, které si vyžádá další pozorování, za jeden z našich hlavních úkolů v rámci procesu kodifikace jejího fonologického systému, nezbytného předstupně úspěšné kodifikace jejího ortografického zápisu.

3.3. Lexikum

V předcházející kapitole jsme se mimo jiné obsáhle věnovali problematice realizace fonému r v sarkézské normanštině, přičemž jsme srovnáním výsledků vědeckých pozorování, do nichž se zapojil pouze malý vzorek normanofonních mluvčích, se záznamy výpovědi téměř poloviny všech tehdejších rodilých mluvčích na ostrově z roku 1976 poukázali na úskalí výběru konzultantů při dokumentování ohroženého jazyka i v případě velmi nízkého počtu celkové autochtonní populace, jakou byla v daném období například normanofonní populace na ostrově Sark.

V této kapitole přitom potvrdíme význam dostatečně velkého vzorku mluvčích zapojených do pozorování i s ohledem na odlišné komunikační situace, které mohou ovlivňovat dokumentování lexika. Tento problém budeme ilustrovat na jednom vybraném příkladu, tzv. složených výrazech souhlasu, které pravděpodobně nebyly v průběhu předchozích vědeckých pozorování doposud zaznamenány.

3.3.1. Složené výrazy souhlasu

Naším zájmem není v této kapitole rozhodnout vědeckou diskusi, zda se výrazy souhlasu a nesouhlasu, tj. v češtině /ano/, /ne/, ve francouzštině /oui/, /non/ a v angličtině /yes/, /no/, řadí spíše mezi částice, citoslovce, anebo příslovce. Vzhledem k nadále probíhající diskusi mezi odborníky se proto v této kapitole spokojíme s termíny „výraz souhlasu“ a „výraz nesouhlasu“.

Anthony Liddicoat v roce 1985 na základě svých konzultací s osmi rodilými mluvčími shledal, že v sarkézské normanštině je základním výrazem souhlasu [wi] ve významu /ano/ a výrazem nesouhlasu [nãñ] pro /ne/, /nikoliv/, jež P. Basseur zachytil jako [nãññ]²⁵⁵ a jeho krátkou formu [nã] ve stejném významu.²⁵⁶ Mimoto A. Liddicoat rovněž zaznamenal i velmi častý výraz souhlasu [vwer] ve významu /vskutku/, /opravdu/.

255 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 3, 1978. str. 296

256 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 221

Ve francouzštině 1. poloviny 21. století jsou takovými standardními výrazy /oui/ pro vyjádření souhlasy, odpovídající sarkézskému [wi], a /non/ pro vyjádření nesouhlasy, jehož ekvivalentem jsou v sarkézštině [nãñ] a [nã]. Pomineme-li tvary typické pro mluvenou francouzštinu, /ouais/ apod., které jsou známé i ze sarkézštiny,²⁵⁷ stejně jako výrazy /vraiment/ a /effectivement/, které po významové stránce odpovídají sarkézskému [vwer], jsme ve francouzštině, přesněji její archaické podobě, schopni díky častému výskytu bez problému identifikovat odpovídající ekvivalenty stejného původu i v případě sarkézských výrazů [vwer] a [nãñ].

Ve francouzských gramatikách a slovnících do 17. století běžně nacházíme mezi, podle dobového soudu, příslovci přednostně hesla /voire/ ve významu ovšem a /nenni/ ve významu nikoliv. Přestože tyto tvary, /voire/ v daném významu a /nenni/, již netvoří běžnou součást standardního francouzského lexika, můžeme konstatovat, že doposud zaznamenané tvary souhlasy a nesouhlasy v sarkézštině víceméně odpovídají obdobným výrazům, které jsou známy i ve francouzském jazyce, tj. /oui/ pro [wi], /non/ a /nenni/ pro [nãñ] a [nã] a /voire/ pro [vwer].

Pokud však tento výčet nejčastějších výrazů souhlasy v sarkézské normanštině a moderní standardní francouzštině porovnáme se všemi základními formami ve variantách normanštiny ostrova Guernsey a ostrova Jersey stejně jako s archaickou variantou francouzštiny, moderní francouzština a sarkézština, co se do bohatosti tvarů týče, poměrně zaostávají.

V guernseyštině a jerseyštině totiž zaznamenáváme nejen uvedené základní formy, které byly doposud identifikovány v sarkézské normanštině, nýbrž i tvary od nich odvozené pomocí gallorománské partikule /dea/. Ve svém slovníku guernseyské normanštiny tak Marie de Garisová vedle základních tvarů /oui/, /oué/, /ouai/ a /vère/ uvádí i složené tvary /oui dja/, /oué dja/ a /ouai dja/ včetně /vère dja/,²⁵⁸ přičemž A. Liddicoat v případě jerseyštiny potvrzuje vedle tvarů [wi:] a [veð] tvary [wi:dza] a [veðdza], tj. tvary identické, co se

257 V průběhu našeho výzkumu (prosinec 2016) a během analýz historických nahrávek jsme zaznamenali širokou škálu výrazů typu [wɛ], [wɛi] apod.

258 GARIS, Marie de. *Dictiounnaire Angllais-Guernesiais*. 4. vyd. Andover : Phillimore & Co. Ltd, 2012. str. 217

etymologie a významu týče, které Marie de Garisová zaznamenala v případě guernseyštiny, ovšem pochopitelně ve formách odpovídajících jerseyké fonologii.

Obě tyto varianty normanštiny tak znají dva základní výrazy stejného původu. První tvar, grn. /oui/ [wi]²⁵⁹ a jrs. [wi:], odpovídající fr. /oui/ a sarkézskému [wi], je odvozen od gallorománského výrazu souhlasy /oïl/. Druhý tvar, grn. /vère/ a jrs. [vεð], ekvivalent francouzského /voire/ ve významu /vskutku/, /skutečně/ a sarkézského [vwεr], je pravděpodobně odvozen od latinského /vere/.²⁶⁰

Tyto dva základní tvary na sebe přitom mohou vázat a velmi často vážou intenzifikační partikuli, která má v guernseyštině formu /dja/, např. v kombinaci /vère dja/, a v případě jerseyštiny [dʒa], např. ve [wi:dʒa].

Přestože tuto partikuli standardní francouzština 21. století nezná, konzultujeme-li slovníky ze 17. století, v nichž jsme dohledali tvary /voire/ či /nenni/, ve výčtech výrazů souhlasy a nesouhlasy v absolutní většině případů zaznamenáme přítomnost nápadné partikule, mající obvykle tvar /da/, či ve starší slovnících /dea/, jež tvoří s tvary /oui/ a /voire/, ba dokonce /nenni/ analogické tvary, které jsou zdokumentovány v jerseyké a guernseyské variantě ostrovní normanštiny, tj. /oui da/, /ouy dea/ a /voire da/ či /voire dea/.²⁶¹

Co se etymologie této partikule týče, kterou známe jak z francouzštiny, tak i ostrovní normanštiny na Jersey a Guernsey, Émile Littré přijímá²⁶² jednu z teorií Friedricha Dieze,²⁶³ podle níž je partikule /da/ kontrakcí tvaru /diva/, jenž měl sám být kontrakcí dvou rozkazovacích tvarů sloves /dire/ a /aller/, /dis/ a /vas/. Dle Dieze pak tato kontrakce /diva/ později splynula v /dea/ a nakonec ve formu /da/.²⁶⁴

259 SIMMONDS, Helen S. Channelling Change: Evolution in Guernsey Norman French Phonology. University of Exeter [online], 2012 [15. 7. 2017]. str. 177 Dostupné z:

https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/9246/SimmondsA_TPC.pdf?sequence=3

260 NOËL, F. C. J. CARPENTIER, L. J. *Dictionnaire étymologique, critique, historique, anecdotique et littéraire*, Paříž : Librairie le Normant, 1852. str. 925

261 MONET, Philibert. *Inuantaire des deus langues, françoise, et latine*. Lyon : C, Obert. 1635 str. 978. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k50799t>

262 LITTRÉ, Émile. *Dictionnaire de la langue française*. svaz. 2. D-H. Paříž : L. Hachette, 1874. str. 8

263 DIEZ, Friedrich. *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*. Ed. 5. Bonn : Adolph Marcus. 1887 str. 558

264 Tamtéz, str. 558

Shrňme si nyní všechny zmíněné tvary v uvedených třech jazycích, abychom si ilustrovali toto jednoduché schéma tvorby odvozených tvarů, do následujícího přehledu:

<i>afr.</i>	<i>gr</i>	<i>jr.</i>
/oui/	/oui/	[wi:]
/oui-da/	/oui-dja/	[wi:dʒa]
/voire/	/vère/	[vɛð]
/voire-da/	/vère-dja/	[vɛðdʒa]

Z našeho přehledu vyplývá poměrně jednoduché schéma, které bychom s ohledem na existenci intenzifikační partikule jak v jerseyštině, guernseyštině, tak i historické variantě francouzštiny přirozeně očekávali i v případě sarkézské normanštiny. A. Liddicoat však na základě svých pozorování z roku 1985 ohledně výrazů souhlasy v sarkézštině uvádí: „*In Sercquiais only the forms wi: and vwer are found.*“,²⁶⁵ přičemž dodává, že u sarkézských mluvčích nezaznamenal jediný případ použití intenzifikační partikule, odpovídající jerseyšské partikuli [-dʒa],²⁶⁶ a tedy i guernseyské /dja/ a archaické /da/ ve francouzštině.

V takovém případě by sarkézská normanština byla oproti ostatním dvěma variantám ostrovní normanštiny překvapivě skoupá na jinak velmi časté výrazy souhlasy, podobně jako moderní francouzština. V průběhu našich konzultací v roce 2016 stejně jako analýzou nahrávek z roku 1976 jsme však jednoznačně potvrdili nejen existenci odpovídajících forem v sarkézštině, nýbrž i jejich vysokou četnost ve výpovědích mluvčích ve 20. století a rovněž širokou škálu modifikací jednotlivých tvarů.

Existenci složeného tvaru s intenzifikační partikulí přitom v sarkézské normanštině poprvé potvrdil již J. L. V. Cachemaille v roce 1875, neboť v jeho seznamu typického sarkézského lexika, publikovaného spolu s jeho pojednáním o sarkézštině v *The Guernsey Magazine*, zaznamenáváme heslo /vé da/, jehož ekvivalentem má být podle J. L. V.

265 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 221

266 Tamtéž, str. 221

Cachemaille francouzský výraz /oui/.²⁶⁷ Druhý písemný doklad pochází od Kena Hawkese díky jeho vlastnímu seznamu autentických sarkézských slov, uveřejněném v knize *Sark*, v němž uvádí tvar /vied'a/ ve významu anglického /yes/ a francouzského /oui/.²⁶⁸

Tyto dva písemné záznamy z 19. a 20. století jsou pozoruhodně uváděny v prostém významu /ano/, tj. nikoliv ve smyslu /jistě/ či /rozhodně/ nebo /Ano, je to tak./, což jak se domníváme na základě našich vlastních analýz nahrávek z let 1976, značí, že jak J. L. Cachemaille, tak i Ken Hawkes tyto výrazy zaznamenali stejně jako my jako velmi frekventované, tj. že i přes přítomnost identifikační partikule ztratily v důsledku nadměrného užívání svůj původní význam a staly se ekvivalentem základního výrazu pro /ano/, tedy [wi]. Obdobným vývojem, který v daném případě předpokládáme, přitom prošel i intenzifikovaný výraz [nãñẽ], jenž se ze stejného důvodu nadužívání stal v sarkézštině běžným ekvivalentem prostého [nã] bez toho, aniž by v tomto případě použití daný tvar nadále nesl znak důrazu.

Používání výrazu souhlasu obsahujícího intenzifikační partikuli v sarkézské normanštině však vyžaduje, jak prozatím z našeho pozorování vyplývá, zvláštní výpovědní situace, které ztěžují jeho zaznamenání v průběhu běžných konzultací s rodilými mluvčími. Na obranu A. Liddicoata, který tento velmi častý způsob vyjádření souhlasu nezaznamenal, ba dokonce jej z lexika sarkézské normanštiny vyloučil, proto musíme uvést, že v první fázi našeho výzkumu jsme ani my u participujících mluvčích nezaznamenali v průběhu rozhovorů jediný případ použití tvaru obsahujícího intenzifikační partikuli, přičemž na dotazy, zda jsou si vědomi existence tvarů typu jerseyjského [wi:dʒa], se vyjadřovali zamítavě.

Teprve díky souběžným analýzám historických nahrávek z roku 1976, na nichž jsme jejich existenci jednoznačně prokázali, jsme byli schopni doložit jejich používání i u našich konzultantů.

V sarkézské normanštině má intenzifikační partikule, již známe z ostatních variant a staré francouzštiny, dva základní tvary, [ja] a [da]. Tvar [ja] je ve většině případů vázán

267 CACHEMAILLE, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark : The Language of Sark*. In: *The Guernsey Magazine*. Svaz. 3. č. 12. prosinec 1875. Guernsey : F. Clarke, 1875

268 HAWKES, Ken. *Sark*. 1993. str. 167

na výraz souhlasy [wɪ] v podobě [wɪja], zatímco tvar [da] spíše na specifickou kontrakci, kterou pro potřeby této práce zaznamenáváme jako [ʷwə], tj. [ʷwəda], častěji [ʷwəd:a].

Tyto dva základní složené tvary pak podstupují nejrůznější modifikace, kdy nejčastěji dochází ke zdvojení/prodloužení počáteční souhlásky [ɟ], [d] nebo k prodloužení hlásky [a], např. [wɪj:a], nebo [wɪja:], nicméně nejčastěji k těmto změnám dochází v případě druhého tvaru [ʷwəda], který je realizován dominantně ve tvaru [ʷwəd:a] nebo [ʷwəd:a:]. Dále jsme zaznamenali i kombinaci [wid:a] a v jednom případě i tvar [vwərda].

Přestože si nejsme prozatím jistí původem tvaru [ʷwə], tj. zda se jedná o prosté oslabení hlásky [ɪ] ve slově [wɪ], nebo naopak výrazné oslabení koncového [ɛr] ve slově [vwər], klaníme se v současné době s ohledem na náznaky přítomnosti labiály [v] k druhé variantě, tj. že původním tvarem, od něhož byly odvozeny tvary typu [ʷwəd:a] a [ʷwəd:a:], byl právě vzácný tvar [vwərda]. Třebaže pro toto tvrzení zatím postrádáme více dokladů, ve své fonologické charakteristice sarkézštiny A. Liddicoat popisuje velmi častý případ oslabení labiálních souhlásek předcházejících fonému e, jenž prošel diftongizací do podoby [wɛ] například ve slově [ʷwɛry].²⁶⁹ Stejně tak i způsob zápisu J. L. Cachemaille /vé da/ z roku 1875 a Kena Hawkese /vied'a/ z 20. století značí skrz grafém /v-/ přítomnost spíše labiodentály [v] nežli obyčejné palatály [w], kterou by frankofonní Cachemaille mohl jednoduše zapsat jako /ou/ a anglofonní Hawkes jako /w/.

Poté, co jsme tyto výše uvedené formy identifikovali na nahrávkách z let 1976, jsme je předložili v závěru našeho kontaktního výzkumu s ohledem na omezený čas již pouze čtyřem našim konzultantům. Tito naši konzultanti však shodně potvrdili, že dané výrazy a jejich různé tvary znají. Na náš dotaz, proč tito naši konzultanti nereagovali na námi použitý tvar [wi:dʒa], kdy jsme ověřovali pozorování A. Liddicoata během prvních sezení, uvedli, že si nebyli schopni spojit jerseyjské [wi:dʒa] se sarkézskou výslovností [wɪja]. V tomto případě tak mimo jiné částečně narážíme na již řešený problém ohledně fonému [dʒ] v sarkézštině, kdy jsme již upozornili, že ve většině idiolektů nelze „jerseyské“ [dʒ] považovat za alofon ryze sarkézského [ɟ]. Je proto možné, že A. Liddicoat při dotazování se svých konzultantů,

269 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 74

zda znají ekvivalent jerseykého [wi:dʒa] při použití jerseyké výslovnosti, obdržel stejně zamítavé reakce jako my, dokud jsme nepoužili autentickou výslovnost [wɪja].

Stále jsme však nevysvětlili, jak je možné, že jsme ve výpovědích mluvčích ani my, ani A. Liddicoat výrazy [wɪja] či [ˈwəd:a:] a jejich modifikované tvary vedle jednoduchého [wɪ] nezachytili, pakliže na nahrávkách z let 1976 představují vysoce používané výrazy souhlasu.

Na náš následný dotaz, proč mluvčí výrazy s partikulemi před doložením jejich existence na historických nahrávkách v průběhu našich sezení nepoužívali, nebyli schopni odpovědět, ovšem někteří uvedli, že je sami málokdy používají. Z jejich reakcí přitom usuzujeme, že tvary [wɪj:a] a [ˈwəd:a:] dnes netvoří součást jejich běžného výraziva.

Na historických nahrávkách jsme si ovšem povšimli jedné podstatné okolnosti v případě, kdy k používání uvedených tvarů v minulosti docházelo. Výrazy souhlasu [wɪj:a] a [ˈwəd:a:] totiž mluvčí pravidelně používali v případě, že bylo do rozhovoru zapojeno vícero dalších mluvčích. Nedomníváme se pochopitelně, že by používání bylo vázáno na konkrétní počet osob, ovšem zdá se nám, že k použití je zapotřebí specifická situace, při níž mluvčí oznamuje svůj souhlas nejen právě vypovídajícímu mluvčímu, nýbrž i svému okolí, což přirozeně vyžaduje více než jednoho partnera v komunikaci.

K této úvaze nás vede fakt, že na nahrávkách jsou výrazy souhlasu obsahující intenzifikační partikuli pravidelně používány v případě, že společně hovoří tři a více rodilých mluvčích mezi sebou, nebo pokud jeden mluvčí vyjadřuje souhlas s výpovědí druhého mluvčího, který hovoří s dotazovatelem, jímž je na nahrávkách z roku 1976 Peter M. Anderson. Mluví-li však dva mluvčí mezi sebou, ať už ve dvojici, nebo v rámci skupiny, nebo jeden mluvčí přímo s dotazovatelem, rozhodně převažují výrazy [wɪ] a [vwɛr], tj. v těch případech, kdy mluvčí považuje ze příjemce své výpovědi pouze jednu osobu bez ohledu na své okolí.

Uznáváme, že se jedná o poměrně složitý komunikační konstrukt, pro který bude potřeba dalších pozorování, abychom si i my sami dovolili rozhodně prohlásit, že jsou tyto

podmínky pro používání výrazů [ˈwəd:a] a [wɪja] relevantní. Vysvětloval by se tím ovšem fakt, proč A. Liddicoat tyto výrazy během svých pozorování za předpokladu, že jeho konzultace probíhaly s jednotlivci, nezaznamenal stejně jako my během první fáze našich konzultací, které se z více než dvou třetin zakládaly na spolupráci s jednotlivci. V průběhu konzultací totiž v případě správnosti této teorie nebyly zajištěny takové podmínky, aby mluvčí výrazy souhlasu s intenzifikační partikulí použili.

Rovněž bychom tím byli schopni vysvětlit, proč tyto výrazy poslední rodilí mluvčí v době našeho výzkumu dle vlastních vyjádření málokdy používali, či jak se na základě jejich reakcí domníváme, již zcela přestali používat, neboť v absolutní většině případů probíhá jejich komunikace v sarkézské normanštině s ohledem na celkový počet mluvčích a vzájemné sociální vazby téměř vždy jen s jedním příjemcem výpovědi a nikoliv ve skupině, která je podle této teorie podmínkou pro normativní užití těchto tvarů.

Naše poslední poznámka k tomuto problému se týká jedné podstatné sebeidentifikační realie, která může mít na eliminaci složených tvarů souhlasu ve výpovědi mluvčího v případě kontaktu s neautochtonním cizincem rovněž jistý vliv, a to vnímání pozice sarkézštiny ze strany Sarkézanů vůči standardní francouzštině, jež byla po dlouhou dobu v jejich povědomí ukotvena jako tzv. [lbwðfrãsaɪ], tedy „ta správná francouzština“, vůči níž byla sarkézština v postavení obyčejného [patwɛ].

Valná většina sarkézských mluvčích byla v době, kdy probíhala pozorování A. Liddicoata, stále alespoň částečně frankofonní, stejně jako část našich konzultantů. Sarkézští mluvčí si tak museli být vždy dobře vědomi toho, že výrazy [wɪja], či dokonce [ˈwəd:a] nemají ve standardní francouzštině v dané podobě ekvivalent a jsou tak velmi vzdálené francouzskému /oui/ či /oui, certainement/ apod.

Při studiu sarkézštiny bychom proto měli brát v potaz i specifické komunikační strategie normanofonních mluvčích v případě komunikace s cizinci, kteří jsou frankofonní. V průběhu našeho výzkumu jsme totiž mnohokrát zaznamenali, že někteří mluvčí v případě, že jsme neuváženě použili francouzský výraz nebo francouzskou syntax, po nás daný termín či frázi zopakovali.

Stejně tak jeden z našich konzultujících mluvčích vždy poté, co jsme po něm požadovali nový výraz v normanštině, uváděl nejprve ekvivalent ve francouzštině a až teprve na základě našeho pravidelného zdůraznění, které se v průběhu našeho pobytu již stalo pravidlem a budilo u nás i našeho konzultanta pobavení, že požadujeme termín normanský, tak učinil. Dva mluvčí pak v průběhu našich sezení několikrát na základě stejného dotazu a poté, co uvedli požadovaný normanský termín, po nás často vyžadovali termín ve francouzštině, kterou označovali jako [lbwōfrãsq] nebo /good French/.

Přestože se domníváme, že Sarkézané svůj jazyk nikdy nepovažovali za natolik méněcenný, jak by se z termínu „lbwō frãsq“ či „good Frech“ mohlo zdát, bylo vždy potřeba jak v průběhu našich sezení, tak i během analýz nahrávek z let 1976 vypořádat přechod mluvčích z normanštiny do jazykového systému, který považovali za tzv. správnou/dobrou francouzštinu při hovoru s neautochtonním dotazovatelem.

Stejně jako my i předchozí výzkumníci byli vždy alespoň částečně frankofonní. Jedním z dalších možných faktorů, který způsobil, proč A. Liddicoat v průběhu svého výzkumu nezaznamenal výraz souhlasu s intenzifikační partikulí ani jednou, proto mohla být sebeidentifikace mluvčích na základě vztahu „my, mluvčí patois“ a „on, mluvčí dobré francouzštiny“. V tomto případě by tak mluvčí automaticky preferoval [wɪ] na úkor [wɪjɑ] či [vʷəd:a] s ohledem na svého příjemce, u něhož by automaticky předpokládal nepochopení danému výrazu.

Shrnutí

V této kapitole jsme shrnuli naše dosavadní zjištění ohledně podoby a používání složených tvarů výrazů souhlasu odvozených od tvarů [wɪ] a [vʷər] v sarkézské normanštině. Oproti A. Liddicoatovi (1985) jsme byli schopni analýzou historických nahrávek výpovědi mluvčích z roku 1976 a během následných konzultací s rodilými mluvčími (prosinec 2016) jednoznačně prokázat jejich existenci jakožto součásti výraziva normanofonních mluvčích ve 20. a 21. století, přičemž jsme rovněž doložili vysokou míru variability, co se jejich forem týče, např. [wɪj:a], [wɪj:a:], [vʷəd:a], [vʷəd:a:] apod.

Intenzifikační gallorománskou partikuli, dodnes přítomnou v jerseyké a guernseyské normanštině stejně jako v historické francouzštině, jsme doložili ve dvou základních podobách [ja] a [da]. Za složené tvary s nejčastější frekvencí jsme označili formy [wɪja] a [ˈwəd:a:], přičemž se domníváme, že tvar [ˈwəd:a:] není modifikací tvaru [wɪja], nýbrž jinak vzácné kombinace [vwerda]. K této naší presupozici nás vede náznak labiály [v] v idiolektech některých mluvčích, nicméně nemůžeme vyloučit možný vývoj typu [wida:]→? [wɛda:]→[wəd:a:], pročež si tento problém vyžádá bližší pozorování.

S ohledem na námi prokázanou vysokou četnost používání složených výrazů souhlasu v sarkézské normanštině díky analýze nahrávek z roku 1976 jsme v této kapitole chtěli mimo jiné upozornit na přetrvávající mezery, co se vědeckého poznání o sarkézštině týče, i v případě natolik základního lexika, jakými jsou běžná slova typu /ano/ a /ne/, stejně jako jsme v předcházející kapitole upozornili na nedostatky v poznání v oblasti fonologické.

Jedním z cílů této kapitoly v rámci našeho obecného zájmu pomoci touto prací dalším zájemcům o dokumentování ohrožených jazyků pak bylo poukázat na problémy spojené s organizací konzultací v případě vymírajících jazyků na případu používání složených výrazů souhlasu v sarkézštině.

Skupinová sezení se mohou jevit jako nezbytnost především při dokumentování ohrožených jazyků, jejichž morfosyntaktická stránka není doposud zmapována a u nichž nelze hledat srovnání, pročež pouze právě skrze skupinová sezení může výzkumník poznávat, jak funguje jejich syntax apod.

V případě dokumentování sarkézské normanštiny, s ohledem na její původ a románskou podstatu takový problém jistě nemáme, nicméně nebýt nahrávek skupinových rozhovorů z roku 1976, během nichž se mluvčí ocitli v ideální situaci, jež umožnila aplikaci specifického lexika, nebyli bychom ve 21. století s ohledem na nízký počet mluvčích a jejich indispozice, které znemožňují uskutečnění hromadného setkání o vícero mluvčích najednou, schopni zachytit výrazy typu [ˈwəd:a:] či [wɪja] v jejich výpovědích, čímž by bylo vědecké poznání o sarkézské normanštině navždy ochuzeno o natolik běžné výrazivo, jakými jsou složené výrazy souhlasu.

3. 4. Otázka dialektu

S ohledem na původní záměr naší práce, jímž byla kodifikace zápisu sarkézštiny, jsme se rozhodli v průběhu našeho výzkumu zaměřit na vyloučení či potvrzení existence jakékoliv odlišné varianty či dialektu v rámci sarkézské normanofonní populace. Z hlediska kodifikace ortografického zápisu vernakulárních jazyků, která je pro proces jejich záchrany či revitalizace nezbytná, totiž v případě existence více než jedné varianty hrozí, že zavedení normy znevýhodní variantu nenormativní, což může vést, a mnohdy také vede, až k jejímu zániku.²⁷⁰

V předchozí podkapitole jsme konstatovali, že sarkézská normanština na počátku 21. století představuje dle našich dosavadních pozorování prakticky jednotný jazykový systém. V rámci normanofonní populace se však mluvčí zřetelně rozdělují do dvou skupin podle příslušnosti k tzv. [ʁ]-variantě nebo [r]-variantě, tj. na základě odlišné výslovnosti fonému r. Přes evidentní stabilitu a kontinuitu ovšem nenesou tyto dvě odlišné realizace fonému r žádnou funkční sociolingvistickou diverzifikační funkci, přičemž nejsou podle dosavadních pozorování spojeny s dalšími odlišnostmi po stránce fonologické či morfologické a ani jedna ze dvou skupin mluvčích nevnímá idiolekty těch, kteří realizují foném r odlišně, jako dialekt, ale pouze jako volbu ze dvou možností (viz předcházející kapitola).

Přestože se tak mluvčí [r]-varianty a [ʁ]-varianty nevnímají jako mluvčí dvou odlišných idiomů, nýbrž jako mluvčí jednoho jazykového systému, v kolektivní paměti obyvatel ostrova zaznamenáváme povědomí o někdejší koexistenci jejich jazyka spolu s dalším jazykovým systémem, jímž měla v minulosti konkrétní skupina obyvatel ostrova hovořit.

Mýtus o malosarkézském dialektu

P. Brasseur při popisu své metodiky při výběru dialektů v rámci jednotlivých variant normanštiny uvádí v souvislosti se svým výzkumem na ostrově Sark: „*Pour Sercq, le choix ne fait aucune difficulté, étant donné que l'île connaît un parler homogène, même si,*”
270 THOMASON, Sarah, G. *Endangered Languages*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. str. 34

*autrefois, le parler du « petit Sercq » variait dans quelques détails par rapport au parler de l'île principale, aux dires des plus anciens.*²⁷¹ V průběhu našeho pobytu na ostrově Sark jsme se i my dotazovali jak aktivních rodilých mluvčích, zapojených do našich konzultací, tak i tzv. rememberers, zda si jsou vědomi existence jakýchkoliv odlišností u ostatních normanofonních obyvatel ostrova, co se výslovnosti, lexika nebo syntaxe týče, a to jak v současnosti, tak i v minulosti.

Zjistili jsme, jak již bylo uvedeno výše, že mluvčí [r]-varianty a [ʁ]-varianty se nepovažují za mluvčí dvou variant a sarkézštinu vnímají jako jednotný jazykový systém. Většina mluvčích, včetně několika tzv. rememberers, však shodně uvedla, že v minulosti, kterou nebyli schopni blíže definovat, existoval vedle běžné dominantní varianty sarkézštiny i zvláštní dialekt, jímž údajně mluvili obyvatelé Malého Sarku, tj. poloostrova, jenž je se zbytkem ostrova spojen pouze úzkým a vysokým skalním hřebenem, zvaným „la Coupée“.

V roce 2016 nám tak v současné době poslední rodilí mluvčí potvrdili informaci, kterou obdržel jak P. Basseur v roce 1975, tak i Mari C. Jones v roce 2008.²⁷² Na náš dotaz, zda ti, co tuto informaci v roce 2016 uvedli, sami někdy tento dialekt slyšeli nebo znali někoho, kdo by tento dialekt byl slyšel či pocházel z rodiny, která měla tímto dialektem v minulosti hovořit, shodně vypověděli, že povědomí o existenci malosarkézské varianty je součástí kolektivní paměti a nikoliv jejich osobní zkušeností.

V idiolektech posledního rodilého mluvčího sarkézštiny žijícího na Malém Sarku v roce 2016, stejně jako u ostatních zaznamenaných mluvčích pocházejících z Malého Sarku v roce 1976, jsme nicméně nezaznamenali výrazné odlišnosti oproti mluvčím na Velkém Sarku. P. Basseur navíc získal informaci o někdejší malosarkézské variantě, jak sám uvádí, od těch nejstarších mluvčích,²⁷³ z čehož usuzujeme, že pokud kdy daná varianta existovala, měla být v 70. letech 20. století již po nějakou dobu zmizelá, neboť podstatu její odlišnosti

271 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Première partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 1, 1978. str. 52

272 JONES, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: *Transactions of the Philological Society*. svaz. 100, č. 2, 2012, str. 157

273 BRASSEUR Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Première partie]*. In: *Annales de Normandie*, roč. 28, č. 1, 1978. str. 52

patrně nebyli schopni ani ti nejstarší mluvčí v dané době již blíže charakterizovat. Postrádáme však upřesnění, zda konzultanti P. Brasseur při uvádění této informace čerpali z vlastní zkušenosti, či pouze, stejně jako dnešní mluvčí, z kolektivní paměti.

V průběhu našeho výzkumu, kdy jsme potvrdili koexistenci dvou forem realizace [ʁ]-[r], jsme se pochopitelně pokusili v souvislosti s informacemi o existenci malosarkézského idiomu analyzovat data, získaná z historických materiálů a nahrávek, vysvětlit i na základě paradigmatu Velký Sark vs. Malý Sark, kdy jsme zohledňovali i příbuzenské vztahy a migraci rodinných příslušníků mezi jednotlivými državami. Tento vztah se však prokázat nepodařilo, přičemž v otázce koexistence [ʁ]-[r] se přikláníme k vysvětlení, jež jsme představili v předcházející kapitole, tj. zesílenému vlivu francouzského jazyka v sarkézské škole v 2. polovině 19. století.

Vůbec první zmínku o existenci „malosarkézského dialektu“ se nám podařilo dohledat k roku 1906. V tomto roce Henry Bowlesová, jež jako turistka pobývala po neznámou dobu na ostrově Sark, publikovala knihu s názvem *Sark the Gem of the Channel Islands*. Tato publikace z roku 1906 obsahuje grafiky a krátké texty popisující ostrov Sark, jeho obyvatele a jejich život na počátku 20. století. Jeden z popisů reálií ostrova je přitom věnován i jazyku jeho obyvatel. Henry Bowlesová v této věci uvádí: „*The patois of Sark, Guernsey, and Jersey are the same, though the patois of Little Sark is said to differ from that of Great Sark. The men of Sark find the patois of Alderney difficult. A sark man and a French Canadian easily understand each other's tongue: indeed, the patois is said to be almost identical.*“²⁷⁴

Předpokládáme, že H. Bowlesová nebyla odborníkem na problematiku dialektů ani obecné jazykovědy nebo normanofonním obyvatelem ostrovů. Usuzujeme proto, že autorka čerpala informace, nejen v tomto případě, nikoliv na základě svých znalostí, nýbrž z výpovědí, kterých se jí dostalo od samotných obyvatel ostrova během jejího pobytu.

Shrnutí, že sarkézština, guernseyština a jerseyština jsou identické varianty jednoho „patois“, prozatím pomíjíme, stejně jako tvrzení, že toto „patois“ je identické s jazykem

274 BOWLES, Henry. *Sark: The Gem of the Channel Islands*. Londýn : A. Fairbairns, 1907. str. 60

frankofonních Kanadčanů. Naši pozornost ovšem v první řadě zaujme informace, že jakýsi odlišný idiom na Malém Sarku v době autorčina pobytu na Sarku skutečně existoval a že se toto malosarkézské „patois“ lišilo od „patois“ na hlavním ostrově. S ohledem na předchozí informaci pak z tohoto tvrzení vyplývá, že se malosarkézské „patois“ odlišuje jak od „patois“ na Velkém Sarku, tak i od „patois“ Guernsey a Jersey, neboť idiomy těchto tří ostrovů mají být dle zdroje H. Bowlesové v podstatě „jedním patois“.

Přestože zdroj či informátora, jenž předal H. Bowlesové informaci o existenci zvláštního „patois“ na Malém Sarku, je nemožné identifikovat, podstatné je, že informátor, s největší pravděpodobností sám obyvatel ostrova, vnímal jazyk obyvatel Malého Sarku jako odlišný od všech zmíněných variant normanštiny na Sarku, Jersey a Guernsey, které s ohledem na realitu života na normanských ostrovech a běžné kontakty musel znát.

Informace H. Bowlesové o existenci zvláštního idiomu na poloostrově Malý Sark se tak shoduje s informacemi rodilých mluvčích zaznamenaných P. Brasseurem i v průběhu našeho výzkumu. Díky H. Bowlesové ovšem zjišťujeme, že na Malém Sarku žili mluvčí tohoto odlišného idiomu nejpozději na přelomu 19. a 20. století a že dle jejího zdroje je tento idiom odlišný od sarkézské normanštiny a tím tedy i od té guernseyské a jerseyké. H. Bowlesová však k této pozoruhodné jazykové situaci na ostrově dále dodává: „*The men of Sark find the patois of Alderney difficult.*”²⁷⁵ Právě tato poznámka je dle našeho názoru zásadní pro pochopení předcházejícího popisu stejně jako celého mýtu o malosarkézském dialektu.

V průběhu našeho pobytu jsme se v rámci omezených možností dotazovali na nejbližší příbuzenské vztahy našich konzultantů, abychom v situaci, kdy je k dispozici pouze posledních sedm rodilých mluvčích, při zaznamenávání sarkézské normanštiny a jejího stavu ve 21. století správně vyhodnotili možné vlivy příbuzných jazykových systémů v rámci naší analýzy v případě, že by měl konzultant například jednoho z rodičů původem z jiného ostrova, čímž by mohl být ovlivněn jeho idiolekt. Zjistili jsme, že poslední žijící mluvčí pochází ze starých místních rodů, a i přes kontakty na jiných ostrovech jsme nezaznamenali deviace vůči normě v porovnání s ostatními mluvčími ze současnosti nebo mluvčími

275 BOWLES, Henry. *Sark: The Gem of the Channel Islands*. Londýn : A. Fairbairns, 1907. str. 60

zaznamenanými na historických nahrávkách ve 20. století.²⁷⁶

Náš preventivní postup sice neprokázal přítomnost jiných variant normanštiny v idiolektech jednotlivých sarkézských mluvčích (naopak po porovnání s historickými záznamy z 20. století můžeme k roku 2016 potvrdit zachovalost sarkézské varianty), nicméně přinesl zásadní informaci v otázce malosarkézského idiomu.

Rod posledního rodilého malosarkézského mluvčího, jenž po několik generací až dodnes vlastní držby na Malém Sarku, měl v minulosti dlouhodobé kontakty s ostrovem Alderney a minimálně jeden příbuzenský vztah v osobě prarodiče dnes posledního normanofonního mluvčího na Malém Sarku.

Ze zprávy H. Bowlesové vyplývají, jak jsme již uvedli, minimálně tři důležité informace: za první informátor či informátoři H. Bowlesové, patrně sarkézského původu, vnímali sarkézštinu, jerseyštinu a guernseyštinu přes jejich výrazné odlišnosti jako jeden jazyk; za druhé mluvku, kterou bylo možné zaslechnout na Malém Sarku, tito informátoři vnímali jako výrazně odlišnou, tj. odlišnou jak od idiomu Sarku, tak i Jersey a Guernsey, a za třetí stejně tak vnímali jako odlišnou či špatně srozumitelnou normanštinu z Alderney.

Bylo by skutečně pozoruhodné, kdyby se na Malém Sarku přes vzájemnou provázanost rodin na ostrově Sark samostatně vyvinul natolik odlišný dialekt, že by normanofonní mluvčí vnímali jeho mateřskou variantu, sarkézštinu, jako bližší jerseyké a guernseyké variantě, než svému vlastnímu dialektu. Dle vyjádření posledního malosarkézského mluvčího ovšem nyní můžeme potvrdit, že v době, kdy H. Bowlesová zaznamenala, že lidé na Malém Sarku mluvili idiomem odlišným od zbytku ostrova, žila na tomto poloostrově osoba původem z Alderney.

276 Diftongizace koncového e, jemuž jsme se věnovali v předcházející kapitole a kterou v současné době považujeme za výsledek kontaktu s guernseyštinou, sice představuje v tomto ohledu případ vnějšího ovlivnění jinou variantou normanštiny, nicméně tento jev představuje ve 20. a 21. století dle našich dosavadních pozorování standardní součást fonologického systému sarkézštiny. V průběhu našich analýz jsme přesto zaznamenali, že v jednom jediném idiolektu zaznamenaném v roce 1976 diftongizace hlásky e v koncové pozici prokazatelně nikdy neprobíhala. Pro jediný známý případ nicméně nemůžeme považovat diftongizaci e za diverzifikační prvek mezi dvěma odlišnými variantami, tj. mezi variantou většiny mluvčích a v současné době jediným známým idiolektem.

Přestože sarkézská společnost působila a působí velmi uzavřeným dojmem, Sarkézané měli vždy úzké kontakty jak s ostrovem Guernsey, který je jim geograficky nejbližší, tak i s ostrovem Jersey, se kterým je s ohledem na feudální podstatu jejich společnosti po dlouhou dobu spojovaly rodové vazby z dob kolonizace ostrova v 16. století. Sarkézané vždy přicházeli do neustálého kontaktu s obyvateli Guernsey a Jersey, a to nejen v rovině obchodu, neboť ostrov Sark byl až do 20. století pověstný svou nadprodukcí a sarkézští rybáři a farmáři vyváželi úrodu a úlovky na okolní ostrovy, ale i skrze manželské svazky. V tomto ohledu však v porovnání s ostatními ostrovy výrazně zaostávaly kontakty ostrova Sark s ostrovem Alderney.

K alderneyské normanštině, dnes vymřelé variantě normanštiny ostrova Alderney, pravděpodobně neexistuje s výjimkou jediného záznamu výpovědi jednoho mluvčího a doprovodného komentáře Franka le Maistra z roku 1982 jediná relevantní publikace či pojednání. Alderneyská normanština, jež se potýkala s drastickým úbytkem mluvčích již ve 30. letech 20. století, totiž v důsledku úplné evakuace obyvatelstva do Anglie v předvečer německé invaze a následného dosídlení ostrova anglickými imigranty po roce 1945²⁷⁷ vymřela ještě před počátkem zájmu jazykovědců o ostrovní normanštinu v 70. letech 20. století.

Zmíněný jediný známý záznam alderneyštiny jsme doposud neměli možnost analyzovat, nicméně autor záznamu a odborník na jerseyickou normanštinu Frank le Maistre uvádí, že alderneyština se po fonologické stránce výrazně blížila kontinentální variantě normanštiny z la Hague, tzv. „le Haguais“, což dává do souvislosti s geografickou blízkostí ostrova s poloostrovem Cotentin.²⁷⁸ Jediný relevantní zdroj informací v podobě pojednání Franka le Maistra tak poukazuje na blízkost této varianty normanštiny nikoli s idiomy ostatních ostrovů, nýbrž s kontinentální normanštinou.

Co se komentáře H. Bowlesové ohledně blízkosti jerseyštiny, guernseyštiny a sarkézštiny týče, na základě výpovědí mluvčích z let 1976 a 2016 usuzujeme, že i přes obecné povědomí o vzájemné blízkosti většina rodilých mluvčích sarkézštiny ve skutečnosti

277 MAISTRE, Frank le. *The Language of Auregny*. Alderney : The Alderney Society and Museum, 1982. str. 6
278 Tamtéž, str. 6

ostatní dvě nejbližší varianty nepovažovala a ani dnes nepovažuje za snadno srozumitelné, či snad za jednotný jazykový systém. Toto vnímání ostatně nepřimo potvrzují cenné výpovědi konzultantů P. Brasseur, kteří na jeho dotazy, týkající se jejich sebeuvědomění po jazykové stránce, automaticky hledali příbuznost sarkézštiny nikoliv s jinými variantami ostrovními, nýbrž mimo ně, například s jazyky romanofonních oblastí Bretaně.²⁷⁹ Jeví se nám ovšem jako nesporné, že skrze přímý a soustavný kontakt s mluvčími guernseyštiny a jerseyštiny vždy považovali, byť ne výslovně, tyto dvě varianty spolu se svou za součást jednoho, byť vágního celku – nikoliv však alderneyštinu, jak dokládá H. Bowlesová.

Pokud se tak v odlehle části ostrova usadila na konci 19. století osoba, jež mluvila variantou normanštiny, na niž autochtonní normanofonní obyvatelé Sarku pro výše uvedené důvody a reálie nebyli uvyklí a jen s potížemi jí rozuměli, pochopitelně tento odlišný idiolekt dané osoby přitahoval pozornost domorodé komunity.

Díky svědectví posledního malosarkézského mluvčího víme, že osoba alderneyského původu na poloostrově Malý Sark skutečně po desetiletí žila, a to v době, kdy je doložena první zmínka o přítomnosti odlišného idiomu v dané oblasti. Vezmeme-li v potaz fakt, že se tato osoba z Alderney stala partnerem držitele půdy, nelze vyloučit, že se odlišnost jedné osoby v očích komunity přirozeně vztáhla na celý rod a s ohledem na feudální zřízení sarkézské společnosti i na jím vlastněnou půdu, jež z části představovala poloostrov Malý Sark.

Poslední malosarkézský mluvčí sice odmítl tvrzení ostatních mluvčích, že by vyjma dané osoby obyvatelé poloostrova Malý Sark mluvili jiným jazykovým systémem než na hlavním ostrově, čehož je ostatně dokladem jeho vlastní idiolekt, nicméně souvisle potvrdil, že v rámci rodu mluvčího byla často používána odlišná slova, která ostatní obyvatelé ostrova neznali, přičemž sám mluvčí prohlásil, že tato slova pocházela z idiolektu jeho prarodiče původem z Alderney. Přestože malosarkézský mluvčí nebyl schopen v průběhu sezení taková slova či spojení na naši výzvu uvést, konstatoval, že si ze svého dětství vybavuje velké množství případů, kdy byli sám tento mluvčí nebo členové jeho rodu

279 BRASSEUR, Patrice. *Dialecte et français et dans les îles anglo-normandes : remarques sociolinguistiques*. In: Actas do I simposio internacional sobre o bilinguismo. 961–962 [online]. [cit. 18.7.2017]. Dostupné z: <http://ssl.webs.uvigo.es/actas1997/06/Brasseur.pdf>

upozornění na to, že používají alderneyské lexikum, jeho vlastní slovy: „*Alderney words*“.

Stěžejním důkazem pro naši teorii ohledně vzniku mýtu o malosarkézském dialektu, který v této analýze předkládáme a jímž ji uzavíráme, je pojednání J. L. V. Cachemaille z roku 1875, věnované sarkézštině a jazykové situaci na ostrově Sark v 2. polovině 19. století.

280

Pokud bychom měli přijmout tvrzení o existenci malosarkézského dialektu k roku 1906 na základě jediné známé dobové zprávy referující o výrazně odlišném „patois“ na poloostrově Malý Sark jako pravdivé, museli bychom předpokládat, že se takový jazykový systém vyvíjel v rámci komunity dlouhodobě. Přestože se nám tato možnost s ohledem na propojenost rodů z hlavního ostrova a poloostrova již tak jeví jako nereálná, věříme, že v případě, že by obyvatelé poloostrova Malý Sark k roku 1875 skutečně hovořili odlišným dialektem či zcela jiným jazykem než obyvatelé hlavního ostrova, J. L. V. Cachemaille by tuto realitu po 40 letech života na ostrově zpozoroval a zcela jistě by o této skutečnosti ve svém detailním pojednání o sarkézštině referoval.

Právě tento fakt, že se J. L. V. Cachemaille v roce 1875 slovem nezmiňuje o existenci jakéhokoliv odlišného dialektu vedle sarkézské normanštiny na ostrově, dle našeho názoru téměř vylučuje možnost, že by několik osob žijících na poloostrově Malý Sark dlouhodobě hovořilo jinou variantou normanštiny než zbytek obyvatelstva. Konečně časové rozmezí mezi jeho pojednáním (1875) a zprávou H. Bowlesové (1906) o přítomnosti odlišného patois na poloostrově Malý Sark koresponduje s příchodem osoby alderneyského původu na tento poloostrov.

3. 4. 2. Shrnutí

V této kapitole jsme se postavili jednomu z několika mýtů, které se pravidelně objevují v populární i odborné literatuře věnované sarkézštině a obecně ostrovní normanštině, mýtu o malosarkézském dialektu. Naším cílem bylo prokázat, že tzv. malosarkézský dialekt nikdy nebyl zvláštním dialektem sarkézštiny či svébytným idiomem v rámci ostrovní větve

280 CACHEMAILLE, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark : The Language of Sark*. In: *The Guernsey Magazine*. Svaz. 3. č. 12. prosinec 1875, Guernsey : F. Clarke, 1875

normanštiny, nýbrž idiolektem jediné osoby původem z ostrova Alderney, jež na ostrov Sark dorazila v závěru 19. století.

Přítomnost mluvčího pro Sarkézany málo známé varianty normanštiny, stejně jako fakt, že se tato osoba stala členem významného malosarkézského rodu, do něhož dle svědectví žijícího pamětníka introdukovala autentické alderneyské lexikum, způsobily spojení prostoru poloostrova Malý Sark a jeho obyvatel s tímto odlišným idiolektem jediné osoby v očích většinové autochtonní sarkézské populace.

Přestože se povědomí o spojitosti této „odlišnosti“ spolu s alderneyskou normanštinou uchovalo v rámci dotčeného malosarkézského rodu, v rámci kolektivní většinové populace již nikoliv, protože snad již v roce 1906, přestože zde prezentované informace naznačují určitou spojitost, ale nejpozději v roce 1975 pokládají sarkézští informátoři základy mýtu o existenci malosarkézského dialektu i v odborné literatuře tím, že P. Brasseurovi předávají danou informaci bez uvedení spojitosti s osobou z Alderney. V roce 1982 informaci o někdejší existenci dialektu na Malém Sarku uvedl i Frank le Maistre a tento mýtus byl stvořen. Věříme však, že na základě naší analýzy byl tento mýtus o zvláštním malosarkézském idiomu definitivně zbořen.

3. 5. Komentář k /pieuvre/

Victor Hugo, jeden z nejvýznamnějších francouzských romanopisců 19. století, pobýval v době svého devatenáctiletého exilu, pro nějž se rozhodl po pádu republiky v důsledku nástupu Napoleona III. k moci ve Francii,²⁸¹ v letech 1855–1870 na ostrově Guernsey.²⁸²

Během patnácti let vyhnanství, které V. Hugo prožil na tomto ostrově, sepsal a publikoval několik svých bezesporu nejvýznamnějších děl (*Les Misérables*, *La Légende des siècles*, etc.), mezi něž se řadí i populární román s názvem *Travailleurs de la mer*, situovaný do prostředí Normanských ostrovů.

Příběh tohoto románu, jenž V. Hugo dedikoval ostrovu Guernsey a jeho obyvatelům, pojednává o rybáři Gilliatovi a jeho lásce k dívce jménem Déruchette. Aby získal její ruku, musí podniknout nebezpečnou výpravu, během níž čelí strastem a nebezpečstvím, včetně strašné chobotnice, s níž se utká v boji na život a na smrt.

Román byl publikován v roce 1866 a ve Francii zaznamenal fenomenální úspěch, jenž dle některých soudobých výpovědí dokonce předčil předchozí úspěch románu *Les Misérables*.²⁸³ O úspěchu tohoto Hugova díla zasazeného do prostředí Normanských ostrovů přitom svědčí i fakt, že právě skrze tento román došlo prokazatelně k obohacení francouzského lexika o zcela nový výraz, /pieuvre/ čili chobotnice, jenž měl V. Hugo podle některých zdrojů převzít z guernseyské normanštiny.

Původním a standardním francouzským označením pro chobotnici, tvora příslušejícího k řádu hlavonožců, bylo až do publikování románu *Travailleurs de la mer* slovo /poulpe/. Ve svém románu z prostředí Normanských ostrovů se však Victor Hugo rozhodl použít autentický normanský výraz pro tohoto hlavonožce, jenž zapsal jako /pieuvre/ a pod nímž se v románu představuje i strašlivá chobotnice ze slavné kapitoly „*Le monstre*“,

281 Victor Hugo se na Guernsey vrátil opět v roce 1872.

282 PORTER, Laurence, M. Victor Hugo, New York : Twayne Publishers, 1999. str. XV

283 CHENET, Françoise. *Pourquoi et comment Victor Hugo a inventé la pieuvre*. Communication au Groupe Hugo du 14 décembre 2013. In: Groupe Hugo / Université Paris 7 [online]. [cit. 20.7.2017]. Dostupné z: http://groupugo.div.jussieu.fr/Groupugo/13-12-14chenet.htm#_ednref30

v níž se Gilliat, hrdina románu, utká v dramatickém souboji s ní.

Françoise Chenetová, jež ve svém článku pojednává o původu tohoto slova a jeho proniknutí do francouzštiny, dokládá úspěch tohoto románu, jenž jak ve svém článku uvádí, údajně Émile Zola či Charles Baudelaire „zhltil“ během jednoho dne, pomocí dobových svědectví a výpovědí, mezi nimiž figuruje i citace článku z deníku L'Événement: „*La pieuvre, la pieuvre ! s'écrit M. Jules Richard, Tout Paris, toute la France, toute l'Europe, tout l'univers, depuis que les Travailleurs de la mer sont en lecture se demandent si la pieuvre existe. La pieuvre – les gens pratiques disent le poulpe – est un mollusque suceur...*“²⁸⁴

F. Chenetová hledá úspěch románu, a především strašlivé pieuvre, v dokonalém vykreslení tohoto tvora, jeho povahy a vzezření, včetně symboliky, s níž jej podle F. Chenetové V. Hugo spojil. Autorka článku důkladně analyzuje vlastní scénu souboje mezi Gilliattem a chobotnicí i jednotlivé pasáže motivu chobotnice v románu obecně. Interpretuje jejich význam, symboliku a dokládá kvalitu popisu i využití motivu chobotnice na pozadí hlubšího autorského poselství.

F. Chenetová přitom odmítá zažité tvrzení, že by Victor Hugo jednoduše přejal původní výraz, který postřehl v guernseyské normanštině, jak uvádí tradice²⁸⁵ a především internetové slovníky.²⁸⁶ Přichází naopak s teorií, podle níž se V. Hugo sice inspiroval guernseyským výrazem pro chobotnici, nicméně změnil jeho formu tak, aby mu dodal hlubší význam: „*Pieuvre, nom commun et nom propre, est choisi pour figurer le monstre et lui donner cette visibilité nécessaire. C'est pourquoi, contrairement à ce qui est admis dans les dictionnaires, il ne se contente pas d'emprunter un mot à la langue patoisante de Guernesey et de l'introduire en français. Il le recrée et l'invente. Le mot originel est pievre qui peut se dire aussi peurve. Hugo les a fondus et a déformé légèrement le mot source en y ajoutant*

284 CHENET, Françoise. *Pourquoi et comment Victor Hugo a inventé la pieuvre*. Communication au Groupe Hugo du 14 décembre 2013. In: Groupe Hugo / Université Paris 7 [online]. [cit. 20.7.2017]. Dostupné z: http://groupugo.div.jussieu.fr/Groupugo/13-12-14chenet.htm#_ednref30

285 BRACHET, Auguste. *Dictionnaire des doublets*, Paříž : F. Vieweg, 1971. str. 10. In: Collection philologique, svaz. 1868–1871 [online]. [cit. 20.7.2017]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?hl=cs&id=FJA7AAAAcAAJ&dq>

286 Wikipedia. *Pieuvre*. Wiktionnaire: le dictionnaire libre [online] Wikipedia. Poslední změna 03. 05. 2017 [cit. 20. 7. 2017]. Dostupné z: <https://fr.wiktionary.org/wiki/pieuvre>

ce /u/ qui pour être euphonique est aussi sa propre marque, le U étant un V en latin. La première syllabe ainsi modifiée joue avec « pieu » et « pieux » et, grâce au yod, bifurque vers leur paronomase, Dieu, tandis que le mot décomposé suggère que faire la pi-euvre, c'est faire œuvre-pie en mettant un nom sur le « monstre » créé par Dieu.“

Prezentaci své teorie zakončuje F. Chenetová vlastními slovy Victora Huga: „*Dieu a fait la Pieuvre. Quand Dieu veut, il excelle dans l'exécrable [...]. Tous les idéals étant admis, si l'épouvante est un but, la pieuvre est un Chef-d'œuvre.*“, přičemž sama konstatuje: „*Le mot, lui, est assurément un chef-d'œuvre.*“²⁸⁷

Tuto teorii F. Chenetové o původu slova /pieuvre/ a skryté intenci Victora Huga jsme však nuceni odmítnout, stejně jako odmítáme teorii o jeho guernseyském původu.

Základem obou těchto teorií je totiž chybný předpoklad, že se Victor Hugo pro pojmenování strašlivé chobotnice /pieuvre/ inspiroval výrazem vlastním guernseyské normanštině. Vzhledem k faktu, že se román odehrává na ostrově Guernsey, jemuž tímto autor vzdává svůj hold, je tento automatický předpoklad pochopitelný. Doposud však nikdo slovo /pieuvre/ v románu V. Huga neanalyzoval, bera v potaz existenci dalších variant ostrovní normanštiny stejně jako pozadí vzniku románu, a především skutečný předobraz slavné scény souboje s chobotnicí.

3. 5. 1. Chobotnice v ostrovní normanštině

Již F. Chenetová postřehla a ve svém článku doložila, že tvar /pieuvre/ v guernseyské normanštině, pakliže předpokládáme respektování současné francouzské výslovnosti, jednoduše nenacházíme.

Konzultujeme-li dvě základní lexikografická díla věnovaná guernseyštině, pak ve slovníku Georgese Métiviera nalézáme tvary /peurve/ a /pièvre/²⁸⁸, zatímco u Marie

287 CHENET, Françoise. *Pourquoi et comment Victor Hugo a inventé la pieuvre*. Communication au Groupe Hugo du 14 décembre 2013. In: Groupe Hugo / Université Paris 7 [online]. [cit. 20.7.2017]. Dostupné z: http://groupugo.div.jussieu.fr/Groupugo/13-12-14chenet.htm#_ednref30

288 MÉTIVIER, Georges. *Dictionnaire franco-normand*. Londýn : Williams and Norgate, 1870. str. 382

de Garisové tvary /pievre/ a /peuvre/.²⁸⁹ V obou těchto stěžejních slovnících guernsejské normanštiny tak zaznamenáváme hned tři výrazy pro chobotnici, /pièvre/, /peuvre/ a /peurve/, z nichž ovšem ani jeden není v přesné shodě s hugovským /pieuvre/, neboť s ohledem na použitý zápis postrádáme kombinaci palatály [j] a přední zaokrouhlené samohlásky [œ].

Pochopitelně bychom mohli namítnout, že se V. Hugo nepokusil zaznamenat jeden konkrétní výraz, tj. jeden způsob realizace, ale mohl zkombinovat všechny dohromady tak, aby se novotvar blížil části z nich (/peuvre+/pièvre/→/pieuvre/). Pokud však porovnáme všechna zaznamenaná označení pro chobotnici ve všech třech zdokumentovaných variantách ostrovní normanštiny, zjistíme, že něčeho podobného neměl V. Hugo zapotřebí, jelikož tvary, které respektují jeho francouzský zápis /pieuvre/, v idiomech obyvatel Normanských ostrovů ve skutečnosti zaznamenáváme – nikoliv však v normanštině ostrova Guernsey.

V nástupci ALN, zvaném ALCM, pokračuje Patrice Brasseur ve zveřejňování lexika jím zaznamenaného v 70. letech 20. století v rámci terénního výzkumu v Normandii a na Normanských ostrovech. V tomto nejnovějším pokračování svého monumentálního díla představuje P. Brasseur zaznamenané lexikum primárně související s mořem, tj. rybnářstvím, plavením, mořskou a přímořskou faunou a flórou apod. Pochopitelně v tomto souboru nechybí heslo chobotnice, pro nějž P. Brasseur důkladně zmapoval výrazy ve všech třech živých variantách normanštiny.

V případě Guernsey P. Brasseur zaznamenal tvary [pjeʝr], [pøʝr], [pøʝf], [pœʝf] a [pørv],²⁹⁰ tj. tvary, které se více méně shodují s tvary známými již ze slovníků M. De Garisové a G. Métiviera, z nichž však ani jeden neodpovídá francouzskému [pjœvr̥].

V jerseyjské variantě P. Brasseur uvádí formy [pœvr], [pjevr] a [pjœvr], přičemž tvary [pœvr] a [pjevr] potvrdil oba ve farnosti Saint Ouen, zatímco výraz [pjœvr], odpovídající dnešní standardní francouzské výslovnosti, zaznamenal ve farnostech Saint Brélade a Trinity.

289 GARIS, Marie de. *Dictiounnaire Angllais-Guernesiais*. 4. vyd. Andover : Phillimore & Co. Ltd, 2012. str. 119

290 BRASSEUR, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique des côtes de la Manche*. 2016. <hal-01396668>. In: HAL [online]. HAL. Poslední změna 20. 11. 2016. [cit. 20.7.2017]. Dostupné z: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01396668/document>

Během svého pobytu na ostrově Sark pak P. Brasseur pro výraz chobotnice zaznamenal tvary [pjœvɛ] a [pjœvɛ], přičemž A. Liddicoat o několik let později pouze [pœvr].²⁹¹

Shrňme si nyní všechny tyto výše uvedené tvary do následujícího přehledu:

<i>V. Hugo</i>	<i>Guernsey</i>	<i>Jersey</i>	<i>Sark</i>
pieuvre [pjœvr]	x	[pjœvr]	[pjœvɛ]/[pjœvɛ]
x	[pjœvr]	[pjœvr]	x
x	[pœvr]	[pœvr]	[pœvr]
x	[pœvɛ]	x	x
x	[pœvɛ]	x	x
x	[pœvɛ]	x	x

V první řadě můžeme konstatovat, že ve všech třech variantách normanštiny vedle sebe koexistují tvary s palatální aproximantou [j] a bez ní. Z našeho přehledu pak vyplývá, že /pieuvre/ Victora Huga z hlediska standardní francouzské výslovnosti nejméně odpovídají tvary guernseyské normanštiny, zatímco nejlépe odpovídá tvar [pjœvr], který Patrice Brasseur zaznamenal na Jersey mezi normanofonními mluvčími žijícími ve farnostech Saint Brélade a Trinity a rovněž mezi obyvateli ostrova Sark.

Díky přehledu P. Brasseura v ALCM tak můžeme odmítnout jak tvrzení, že by výraz /pieuvre/ pocházel z normanštiny na ostrově Guernsey, neboť tamním autentickým výrazům zápis, který použil V. Hugo, jednoznačně neodpovídá, tak rovněž i teorii F. Chenetové, že by byl Hugovým konstruktem s ohledem na původní normanské tvary zaznamenané na ostrovech Jersey a Sark. Sám V. Hugo ostatně uvádí, že výraz /pieuvre/ mají používat obyvatelé Normanských ostrovů, a nikoliv výslovně ti, kteří žijí na ostrově Guernsey.²⁹²

Přestože v rámci našeho přehledu jeden z dialektů jerseyjské varianty zná téměř

291 LIDDICOAT, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994. str. 414

292 HUGO, Victor. *Les travailleurs de la mer*. sv. 3. Paříž : A. Lacroix, Verboeckhoven, 1866. str. 88. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k80220s/>

identický výraz, jehož realizace obsahuje vyjma uvulární frikativy jak palatálu, tak i polootevřenou přední zaokrouhlenou samohlásku [œ], jeví se nám jako velmi nepravděpodobné, že by pro román, který autor spojuje s ostrovem Guernsey a jeho okolím, čerpal inspiraci v dialektch normanštiny vzdáleného ostrova Jersey. Vedle jerseyjské varianty však, jak vyplývá z našeho přehledu, P. Brasseur zaznamenal identický tvar tomu francouzskému i ve variantě normanštiny ostrova Sark, v sousedství ostrova Guernsey, a to tvar [pjœvʁ] spolu s jeho variantou [pjøvʁ].

V průběhu našeho výzkumu (prosinec 2016) jsme u rodilých mluvčích zaznamenali tvary [pjœvr] i [pjøvr], tj. tvary identické s tvary uváděnými P. Brasseurem. Jelikož však v sarkézské normanštině podle dosavadních pozorování nezaznamenáváme opozici [ø]-[œ], jedná se podle našeho názoru o dvě možné realizace jednoho tvaru.

Pokud bychom se přitom dnes my, či například Victor Hugo v minulosti, rozhodli zaznamenat tento sarkézský výraz pro chobotnici, při respektování pravidel francouzského ortografického zápisu bychom jej mohli zaznamenat výhradně buď jako /pieuvre/, či méně pravděpodobně jako /piœuvre/. V obou dvou případech bychom přitom nevyklučovali jednu nebo druhou podobu realizace tohoto výrazu, ať už se samohláskou [œ], či [ø].

Shrneme-li naše porovnání normanských výrazů pro chobotnici v guernseyjské, jerseyjské a sarkézské variantě, můžeme konstatovat, že zápis /pieuvre/ použitý Victorem Hugem v jeho románu o rybáři Gilliattovi odpovídá při respektování francouzské ortografie tvarům zaznamenaným v jerseyštině a sarkézštině, zatímco ani jednomu z výrazů vlastních variantě normanštiny ostrova Guernsey. Tyto konkrétní tvary, známé v jerseyjské a sarkézské variantě, jsou přitom po stránce fonetické identické se standardním tvarem ve francouzštině.

Naše dosavadní analýza slova /pieuvre/ v románu *Travailleurs de la mer* se doposud soustředila výhradně na jeho tvar a výslovnost, přičemž jsme konstatovali, že sarkézská normanština oproti guernseyštině zná tvar, který odpovídá francouzskému /pieuvre/. I přes výše předložená fakta bychom si nicméně nedovolili jednoznačně prohlásit, že /pieuvre/ Victora Huga souvisí výhradně s výrazem známým v sarkézské normanštině. V následující části našeho komentáře si však představíme souvislosti vzniku daného románu,

a především pak pozadí vzniku slavné scény souboje s chobotnicí, které jednoznačně spojují /pieuvre/ Victora Huga s ostrovem Sark.

3. 5. 2. Victor Hugo a ostrov Sark

Přestože je příběh románu *Travailleurs de la mer* situován primárně na ostrov Guernsey, procházíme-li pasáže věnované chobotnicím v tomto díle, můžeme velmi snadno postřehnout, že velké a zákeřné /pieuvre/ jsou primárně uváděny v souvislosti nikoliv s ostrovem Guernsey či Jersey, nýbrž vždy s ostrovem Sark.

Již v úvodu části věnované chobotnicím, v němž V. Hugo shrnuje hroživé názvy pro tento druh v ostatních jazycích a kde také konstatuje: „*Dans les îles de la Mache on le nomme la pieuvre.*“, uvádí podstatnou informaci k rozšíření tohoto tvora na ostrovech: „*Il est très rare à Guernesey, très petit à Jersey, très gros et assez fréquent à Serk.*“²⁹³

Po následujícím výčtu fantaskních historek o síle tohoto záhadného zvířete V. Hugo dokonce vybízí své čtenáře, aby v případě, že by chtěli přijít do kontaktu s tímto monstrem, navštívili tento ostrov: „*Allez à Serk, on vous montrera près de Brecq-Hou le creux de rocher où une pieuvre, il y a quelques années, a saisi, retenu et noyé un pêcheur de homards.*“²⁹⁴

Victor Hugo tak tohoto hlavonožce, jehož vykresluje jako tvora zákeřného, silného, inteligentního, ba dokonce i schopného nenávidět, a který v roce 1866 díky jeho románu fascinoval dle soudobých svědectví snad všechny, kdo si knihu přečetli, spojuje v rámci autorského universa, stvořeného svým románem, jednoznačně s ostrovem Sark.

Na základě tohoto spojení a s ohledem na charakter prostředí příběhu, jež se snaží být věrohodné, bychom předpokládali, že V. Hugo buď zpracovává informaci, kterou v této záležitosti obdržel, nebo staví na osobní zkušenosti. Je přitom zcela prokazatelné, že Victor Hugo ostrov Sark minimálně jednou během svého exilu na Guernsey navštívil – sám ostatně

293 HUGO, Victor. *Les travailleurs de la mer*: sv. 3. Paříž : A. Lacroix, Verboeckhoven, 1866. str. 88. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k80220s/>

294 HUGO, Victor. *Les travailleurs de la mer*: sv. 3. Paříž : A. Lacroix, Verboeckhoven, 1866. str. 88. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k80220s/>

tento fakt ve svém románu výslovně potvrzuje.

Victor Hugo na ostrově Sark pobýval na jaře roku 1859 po dobu přibližně 15 dní,²⁹⁵ a to ve společnosti své milenky Juliette Drouetové a jednoho z jeho synů.²⁹⁶ Podle Delphine Gleizesové se přitom nemělo jednat o obyčejný rekreační výlet na sousední ostrov, neboť jak ve svém článku dokládá skrze dochovanou korespondenci, smyslem patnáctidenního pobytu na ostrově Sark bylo především načerpat inspiraci pro připravovaný román, situovaný do prostředí Normanských ostrovů,²⁹⁷ tj. román, který v roce 1866 Victor Hugo publikoval pod názvem *Travailleurs de la mer*.

Stěžejní důvod, proč Victor Hugo spojuje svoji /pieuvre/ v románu výhradně s ostrovem Sark, přitom sám zmiňuje ve vlastním textu románu. V rámci popisu chobotnice, z něhož hlavonožec vychází jako tvor z jiného světa, V. Hugo předkládá svým čtenářům i své osobní svědectví, aby doložil vážnost uváděných informací o její nebezpečnosti: „*Celui qui écrit ces lignes a vu de ses yeux à Serk, dans la cave dite les Boutiques, une pieuvre poursuivre à la nage un baigneur. Tuée, on la mesura, elle avait quatre pieds anglais d'envergure et l'on put compter les quatre cents suçoirs.*“²⁹⁸

Zjišťujeme tak, že se Victor Hugo během svého pobytu na ostrově Sark, kde záměrně sbíral inspiraci pro svůj budoucí román, měl stát svědkem útoku velké chobotnice na člověka, přičemž oním člověkem, jak uvádí Paul Stapfer ve svých vzpomínkách, neměl být podle pozdějších slov Victora Huga nikdo jiný než jeho vlastní syn, Charles Hugo.²⁹⁹

Je více než zřejmé, že právě tato osobní zkušenost s agresivní chobotnicí, která během návštěvy jedné ze sarkézských jeskyní napadla jeho vlastního syna, zanechala ve V. Hugovi natolik hluboký dojem, že jej inspirovala k sepsání scény souboje Gilliatta se strašlivou

295 MEURICE, Paul. SIMON, Gustave. *Oeuvres inédites de Victor Hugo*. Paříž : Librairie P. Ollendorff, 1890. str. 493–495

296 GLISSANT, Eduard. *Victor Hugo*. In: le Courrier d l'UNESCO. Novembre 1985. roč 35. UNESCO, 1985. str. 27. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000669/066943fo.pdf>

297 GLEIZES, Delphine. *Genèse en archipel. La création à l'œuvre dans Travailleurs de la mer*. In: L'œuvre de Victor Hugo, Kodaň : Museum Tusulanum Press, 2003. str. 32

298 HUGO, Victor. *Les travailleurs de la mer*: sv. 3. Paříž : A. Lacroix, Verboeckhoven, 1866. str. 88–89. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k80220s/>

299 STAPFER, Paul. *Victor Hugo à Guernesey : souvenirs personnels*, Paříž : Société française d'imprimerie et de librairie, 1905. str. 41. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9756913g/>

„pieuvre“. Existence fragmentu původního rukopisu, jenž obsahuje pasáže týkající se chobotnice a jenž má údajně nést stručnou poznámku 'Serk',³⁰⁰ přitom svědčí o tom, že V. Hugo začal psát o své „pieuvre“ již během svého pobytu na ostrově Sark.

Je evidentní, že po zážitku z jeskyně *les Boutiques* se Victor Hugo o ekologii a charakteristiku hlavonožců žijících v okolí Sarku intenzivně zajímal, pročež můžeme předpokládat, že hlavním zdrojem informací byli sarkézští rybáři. Od nich přitom patrně obdržel i tradované příběhy, z nichž jeden, který se týká chobotnice z Brecqhou, jež měla utopit místního rybáře při lovu humrů, ve své knize cituje.

Tyto pověsti a příběhy, které V. Hugo po setkání s chobotnicí na ostrově sbíral a zapracovával do svého připraveného románu, musel od místních obyvatel bezpochyby vyslechnout i v jejich rodném jazyce, sarkézské variantě normanštiny, v němž jeden z výrazů pro chobotnici zní [pjœvr].

Přestože V. Hugo nikdy výslovně neuvedl, že by tvar /pieuvre/ převzal právě od Sarkézanů, bezpečně víme, že během svého několikadenního pobytu na ostrově Sark přišel do blízkého kontaktu se sarkézskou normanštinou natolik, aby sám v románu, jehož část na tomto ostrově sepsal, prohlásil: „*Le paysan de Serk parle la langue de Louis XIV.*“³⁰¹

S ohledem na výše uvedené skutečnosti, souvislosti i lingvistické doklady, stejně jako na fakt, že uším jednoho z nejvýznamnějších francouzských spisovatelů v dějinách zněla sarkézská normanština jako jazyk krále Slunce, nemáme jediný důvod se domnívat, že by sarkézské [pjœvr] nemělo být /pieuvre/ Hugovým, ba naopak, jak jsme se v tomto komentáři pokusili doložit, všechny dostupné indicie naznačují, že historie francouzského slova pieuvre započala na jaře roku 1859 v jeskyni zvané *les Boutiques* na ostrově Sark.

300 MILLET, Claude. *Les Travailleurs de la mer de Victor Hugo : un roman d'amour*. In: Romantisme, 2002, č. 115. De ceci à cela. str. 20–21. Dostupné z: http://www.persee.fr/doc/roman_0048-8593_2002_num_32_115_1073

301 HUGO, Victor. *Les travailleurs de la mer*: sv. 1. Paříž : A. Lacroix, Verboeckhoven, 1866. str. 81. Dostupné z: gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10751749/

3. 5. 3. Shrnutí

V tomto závěrečném komentáři naší práce jsme se věnovali původu slova /pieuvre/, jež francouzský spisovatel Victor Hugo použil ve svém románu *Travailleurs de la mer* jako autentické normanské označení pro chobotnici a které v důsledku výjimečného úspěchu tohoto románu proniklo do francouzského lexika do takové míry, že dnes představuje běžný synonymní výraz pro původní francouzské označení chobotnice, /poulpe/.

Odmítli jsme přitom tvrzení o guernseyském původu tohoto slova jakožto mýtu stojícího na pouhém předpokladu, že V. Hugo použil výraz vlastní variantě ostrova Guernsey, kam příběh svého románu situoval a jehož obyvatelům toto své dílo věnoval.

Srovnáním známých výrazů pro chobotnici ve všech třech variantách normanštiny jsme vyloučili možnost, že by slovo /pieuvre/ bylo možným zápisem některého z doložených výrazů pro chobotnici v guernseyštině, přičemž jsme rovněž odmítli tu teorii, podle níž by bylo autorským konstruktem V. Huga, neboť jsme poukázali na existenci tvarů odpovídajících po zvukové stránce francouzskému /pieuvre/ ve variantách sarkézsko-jerseykých.

Odkrytím pozadí vzniku slavného románu, jenž V. Hugo zčásti sepsal během svého pobytu přímo na ostrově Sark, stejně jako pozadí vzniku slavné scény souboje Gilliatta s chobotnicí, jejímž předobrazem byl útok tohoto hlavonožce na syna V. Huga Charlese Huga během návštěvy jeskyně *les Boutiques*, a konečně i rozborem pasáží v románu věnovaných chobotnicím, v nichž své /pieuvre/ V. Hugo jednoznačně spojuje s ostrovem Sark, jsme došli k závěru, že zápis /pieuvre/, který odpovídá dvěma známým výrazům pro chobotnici v sarkézské normanštině, jednoznačně zaznamenává slovo sarkézského původu.

Vyvrátili jsme tak, jak věříme, mýtus o tom, že slovo /pieuvre/ pochází z guernseyštiny, a naopak jsme na místo jazyka, jenž obohatil francouzštinu o tento výraz, na základě výše představených skutečností a souvislostí dosadili sarkézskou normanštinu.

Přestože se otázka původu slova /pieuvre/ může jevit jako vedlejší pro vědecké poznání a náš zájem o sarkézskou normanštinu, upozorníme na efekt, jaký potvrzení

existence „sercquismu“, jenž pronikl do jednoho ze světových jazyků, může mít nejen na sarkézské mluvčí, nýbrž především na potenciální nové mluvčí v řadách většinové anglofonní populace.

V předchozích kapitolách jsme konstatovali dlouhodobý vliv francouzského jazyka na sarkézskou normanštinu po téměř čtyři století z pozice jazyka správy, soudnictví a především církve a školství. V průběhu našeho terénního výzkumu jsme přitom seznali, že v myslích některých, především nenormanofonních a nově příchozích obyvatel ostrova Sark stojí sarkézská normanština vůči francouzštině v pozici pouhé zkomolené varianty, jež nedosahuje kvalit „správné francouzštiny“.

Vědomí, že sarkézská normanština skrze dílo Victora Huga obohatila lexikum svého odvěkého „velkého bratra“, francouzštinu, o zcela nový výraz, však může, jak věříme, v kritické fázi připravovaného projektu uvedení sarkézské normanštiny zpět do života obyvatel pomoci ji rehabilitovat v očích dnes již většinových anglofonních mluvčích žijících na ostrově Sark jako jazyk svébytný a bohatý, jenž pro svůj starobylý dojem zaujal i jednoho z největších romanopisců v dějinách francouzské literatury,

Přestože sarkézskou normanštinou v minulých staletích vždy hovořilo jen několik desítek rodin rybářů a farmářů na malém ostrově v Lamanšském průlivu a počet jejích rodilých mluvčích klesl k roku 2017 na pouhých sedm jedinců, s ohledem na odhadovaný počet frankofonních mluvčích k danému roku můžeme prohlásit, že díky Hugově návštěvě ostrova Sark v roce 1859 a jeho románu *Travailleurs de la mer* znají ve 21. století alespoň jeden autentický sarkézský výraz v podobě /pieuvre/ desítky milionů jedinců po celém světě.

Věříme, že po stránce symbolické a propagační potvrzení existence tohoto „sercquismu“ významně podpoří budoucí revitalizační projekty spojené se záchranou sarkézské normanštiny.

4. Závěr

V této magisterské diplomové práci jsme se věnovali problematice dokumentace ohrožených jazyků na příkladu původního románského jazyka ostrova Sark v Lamanšském průlivu, sarkézské normanštiny, v souvislosti s terénním výzkumem, který jsme za účelem dokumentace tohoto jazyka uskutečnili ve dnech 3.–17. 12. 2016.

Původním záměrem našeho výzkumného podniku, jak připomíná název této práce, bylo v průběhu terénního výzkumu ve spolupráci s posledními žijícími normanofonními mluvčími zahájit na základě předchozích vědeckých pozorování kodifikaci ortografického zápisu sarkézské normanštiny v případě, že bychom potvrdili jak její zachovalost jakožto funkčního jazykového systému u posledních mluvčích, tak i motivaci místní již většinově anglofonní komunity zahájit proces její revitalizace, kterou by kodifikace ortografického zápisu umožnila.

Náš původní projekt vycházel z předpokladu, že fonologický systém sarkézštiny byl prostřednictvím předchozích výzkumů, uskutečněných v 2. polovině 20. století, dostatečně poznán, aby mohl být zápis vytvořen a kodifikován. Dále jsme předpokládali, že na ostrově Sark neexistuje původní normanofonní písemná tradice, jak uvádí odborná literatura.

V průběhu našeho terénního výzkumu jsme však – konfrontování fakty v podobě dat získaných konzultacemi s rodilými mluvčími, a především rozbořením historických nahrávek zaznamenávajících výpovědi více než 30 normanofonních jedinců napříč 20. stoletím – v první řadě zjistili, že dosavadní vědecké poznání o fonologickém systému sarkézštiny vytvoření jejího funkčního ortografického systému neumožňuje. Studium archiválií uložených v archivu *Société Sercaise* a ve spolupráci s našimi konzultanty jsme přitom rovněž konstatovali existenci nejen autentických písemných památek ostrovní provenience, doposud pro vědu neznámých, nýbrž i souvislé normanofonní písemné tradice.

Přestože jsme potvrdili jak zachovalost sarkézštiny u posledních sedmi aktivních rodilých mluvčích, které jsme na ostrově Sark identifikovali a kteří se zapojili do našeho výzkumu, tak i motivaci sarkézské společnosti zahájit proces revitalizace svého původního

normanského jazyka, tj. dvě námi požadované podmínky pro realizaci našeho projektu, s ohledem na výše uvedená zjištění, a především na časové omezení našeho terénního výzkumu jsme byli nuceni opustit náš původní záměr.

V průběhu našeho terénního výzkumu jsme se rozhodli soustředit veškerou naši pozornost především na dokumentaci sarkézské normanštiny za účelem prohloubení vědeckého poznání o ní, aby mohlo být i skrze tento náš výzkum v budoucnu dosaženo takové míry poznání, jež by vytvoření kodifikovaného ortografického zápisu umožnila.

Z důvodu změny našeho původního záměru jsme si v této diplomové práci vytyčili tři hlavní cíle – shrnout průběh našeho terénního výzkumu, uskutečněného na ostrově Sark v prosinci 2016, prohloubit vědecké poznání o sarkézské normanštině nově nabytými poznatky, vzešlými z našeho výzkumu, a umožnit těm našim čtenářům, kteří se zajímají o dokumentaci ohrožených jazyků, seznámit se prostřednictvím této práce s mnoha realitami výzkumu věnovaného jazykové dokumentaci.

Za tímto účelem jsme koncipovali naši práci do tří hlavních částí, tj. úvodu do obecné i užší problematiky související s dokumentací ohrožených jazyků, detailního popisu realizace vlastního terénního výzkumu, který jsme uskutečnili na ostrově Sark, a konečně výběru několika námi řešených problémů a nových poznání v oblasti dokumentace sarkézské normanštiny.

V první části této práce jsme představili základní problém ztráty jazykového systému jakožto ztráty pro vědecké a lidské poznání, jehož dopady jsme ilustrovali na několika vybraných příkladech, abychom vymezili základní rámec našeho zájmu. Představený problém jsme následně blíže popsali v historickém, geopolitickém a jazykovém kontextu Normanských ostrovů na tamních původních románských jazycích, variantách ostrovní normanštiny, s důrazem na hlavní objekt našeho výzkumného zájmu, variantu ostrova Sark.

V této části, kterou jsme koncipovali jako základní úvod jak do problematiky jazykové dokumentace, tak i do problematiky studia normanských jazyků, jsme představili veškerou známou výzkumnou činnost spojenou s dokumentací sarkézské normanštiny

do roku 2016, jejíž výsledky představovaly do dané doby jediné dostupné zdroje informací a poznání o ní. V této části jsme tak charakterizovali základní odbornou literaturu, na níž jsme založili naši předprojektovou přípravu, přičemž stanovením výchozí situace jsme rovněž představili stěžejní důvody a motivace, které vedly k uskutečnění našeho výzkumu.

V druhé části této práce jsme blíže definovali metodiku našeho terénního výzkumu s ohledem na primární zdroj našich dat, tj. konzultace s rodilými mluvčími, kdy jsme popsali základní podobu našich společných sezení. Rovněž jsme předložili detailní charakteristiku druhého stěžejního zdroje dat pro náš výzkum, historických nahrávek výpovědí více než 30 normanofonních mluvčích, pořizovaných napříč 20. stoletím, o celkové délce přibližně 20 hodin, které nebyly do našeho výzkumu nikdy předtím podrobeny odborné analýze. V této části jsme jsme popsali i průběh našeho výzkumu a shrnuli zásadní poznání s ohledem na náš původní záměr.

Na základě srovnání dat získaných ze společných sezení a z historických nahrávek jsme již v průběhu našeho výzkumu mohli konstatovat vysokou zachovalost sarkézské normanštiny jakožto funkčního jazykového systému u posledních sedmi rodilých mluvčích. Zároveň jsme však byli nuceni prohlásit dosavadní vědecké poznání o tomto systému za nedostatečné, a to především v oblasti fonologie. Z tohoto důvodu, a zvláště pro objevení písemných památek v sarkézské normanštině se náš výzkum zaměřil oproti původnímu záměru primárně na celkovou dokumentaci tohoto jazyka.

Stěžejní poznání, která vzešla z naší výzkumné činnosti na ostrově Sark ve dnech 3.–17. 12. 2016, konkrétně rozborem a vyhodnocením dat získaných z terénního výzkumu, studiem historických nahrávek a dále výzkumem archiválií a konzultací dalších dostupných relevantních zdrojů, jsme představili ve třetí části této práce. Zaměřili jsme se přitom na prezentaci těch poznatků, které dle našeho názoru zpřesňují vědecké poznání o sarkézské normanštině, nebo naopak na ty nově pozorované problémy, které vyžadují další intenzivní výzkum za účelem prohloubení našeho poznání.

V oblasti fonologie sarkézštiny jsme se věnovali především fenoménu koexistence uvulární frikativy a alveolární vibranty, tj. koexistenci dvou odlišných způsobů realizace

fonému r, na jejichž základě se v rámci sarkézské normanofonní komunity vydělují dvě odlišné varianty, tzv. [ʁ]-varianta a [r]-varianta. Rozborem dat získaných v průběhu našich konzultací a z historických nahrávek především z roku 1976 jsme potvrdili koexistenci těchto dvou variant jak ve 20., tak i v 21. století, jak naznačovala předchozí pozorování. Na základě stejného rozboru jsme však odmítli tvrzení, že by uvulární frikativa představovala výrazně dominantní způsob realizace fonému r oproti alveolární vibrantě u většiny normanofonní populace, a to jak ve 21., tak především ve 2. polovině 20. století, jako neprokazatelné.

Koexistenci [ʁ]-varianty a [r]-varianty v sarkézské normanštině jsme se pomocí sociolingvistické analýzy pokusili objasnit na pozadí unikátního a doposud nepopsaného jazykového vývoje, který sarkézská normanofonní populace podstupovala v 2. polovině 19. století a jenž neměl v rámci Normanských ostrovů obdoby, a sice skrze dlouhodobý intenzivní kontakt s francouzským jazykem prostřednictvím církve a především školství. Zároveň jsme na základě shrnutí dobových svědectví a tohoto vývoje jednoznačně odmítli tvrzení o zahájení procesu anglicizace normanofonní populace v daném období jako mýtus vzniklý na základě předpokládané analogie se soudobými situacemi na ostatních Normanských ostrovech.

Za hlavní problematické body v oblasti vědeckého poznání o fonologickém systému sarkézské normanštiny s ohledem na předpokládaný proces kodifikace jejího ortografického zápisu jsme porovnáním námi získaných dat s výsledky předcházejících vědeckých pozorování označili diftongizaci fonému e a palatalizaci hlásek k a g, kdy jsme v prvním zmíněném případě doložili vícero podob koncových diftongů. Konfrontací dostupných materiálů věnovaných guernseyské normanštině jsme přitom poukázali na shodné, téměř identické rysy diftongizace hlásky e v této variantě, čímž jsme rovněž poukázali na pravděpodobný výsledek doposud nezmapovaného jazykového kontaktu mezi sarkézskou a guernseyskou normanštinou s ohledem na geografickou blízkost ostrovů Guernsey a Sark a tím i na nezbytnost provedení důkladného porovnání fonologických systémů guernseyské a sarkézské varianty normanštiny.

V případě dokumentace lexika jsme odmítli předchozí tvrzení, že sarkézská normanština oproti ostatním dvěma variantám ostrovní normanštiny postrádá složené výrazy

souhlasu. Naopak jsme analýzou historických nahrávek potvrdili výjimečně vysokou frekvenci jejich užívání v případě zajištění specifických realizačních podmínek, které jsme se pokusili blíže charakterizovat, a také velkou variabilitu jednotlivých podob.

V této práci jsme se rovněž zabývali otázkou dialektu, přičemž jsme se postavili tzv. mýtu o malosarkézském dialektu, který jsme stejně jako předchozí výzkumníci zaznamenali v rámci kolektivní paměti našich konzultantů. Naše analýza idiolektů mluvčích žijících na poloostrově Malý Sark, zaznamenaných v roce 1976, ani rozbor idiolektu posledního malosarkézského normanofonního mluvčího v roce 2016 nepotvrdily existenci varianty odlišné od standardní varianty sarkézštiny v 2. polovině 20. století či ve 21. století v daném prostoru.

Díky zvolené metodice, založené na základním poznání rodinného pozadí našich konzultantů jakožto možného faktoru ovlivňujícího jejich idiolekty v případě kontaktu s jinými variantami normanštiny, jsme však na základě informací obdržených od posledního normanofonního mluvčího, žijícího na poloostrově Malý Sark, a rozbořem všech dostupných zpráv referujících o existenci odlišného malosarkézského idiomu doložili počátek povědomí o jazykových odlišnostech mezi poloostrovem a ostrovem do doby, kdy se na daném území usadila osoba z ostrova Alderney, jež byla rodilým mluvčím tamní, odlišné a málo známé varianty normanštiny. Existenci tzv. malosarkézského dialektu jsme tak odmítli jako mýtus, který se v historické paměti feudální společnosti ostrova Sark, založené na držbě půdy, vyvinul na základě propojení idiomu dotyčné osoby alderneyského původu s držbou jejího rodu na poloostrově Malý Sark a následně celým tímto prostorem.

V závěrečné části této práce jsme se detailně věnovali analýze výrazů pro chobotnici ve všech třech variantách ostrovní normanštiny stejně jako pozadí vzniku románu Victora Huga *Travailleurs de la mer*, abychom určili původ slova /pieuvre/, které tento francouzský spisovatel v tomto románu použil a jež se v důsledku jeho mimořádného úspěchu stalo počínaje rokem 1866 běžnou součástí francouzského lexika a ekvivalentem původního francouzského výrazu pro chobotnici /poulpe/.

Díky lingvistické srovnávací metodě, důkladnému rozboru pasáží věnovaných

v daném románu tvorům z řádu hlavonožců a nashromáždění dostatku dostupných informací k pobytu Victora Huga na ostrově Sark v roce 1859 jsme mohli odmítnout jak tvrzení, že Victor Hugo převzal pro potřeby svého románu jeden z autentických výrazů pro chobotnici vlastní guernseyské normanštině, jak předpokládá některá literatura a slovníky, tak i teorii, že slovo /pieuvre/ je autorským konstruktem Victora Huga.

Na základě všech dokladů, uvedených v této práci, jsme naopak zjistili, že slovo /pieuvre/ je zápisem autentického sarkézského lexika, které Victor Hugo zaznamenal v průběhu své návštěvy ostrova Sark v souvislosti s napadením jeho syna chobotnicí při návštěvě jedné ze sarkézských jeskyní. Francouzské slovo /pieuvre/ jsme tak prohlásili za jednoznačně sarkézského původu, čímž jsme potvrdili existenci unikátního „sercquismu“, který pozoruhodným způsobem pronikl v roce 1866 do jednoho ze světových jazyků.

V této magisterské diplomové práci jsme tímto způsobem blíže představili dosavadní výsledky naší výzkumné činnosti spojené s dokumentací sarkézské normanštiny v průběhu našeho terénního výzkumu, který se uskutečnil ve dnech 3.–17. 12. 2016 na ostrově Sark. V této práci tak navazujeme na dílo Patrice Brasseur a Anthonyho Liddicoata, započaté v 2. polovině 20. století na poli dokumentace unikátního jazyka, jež měl Louis Lucien Bonaparte v roce 1862 označit za nejčistší a nejlepší variantu ostrovní normanštiny a Victor Hugo za jazyk doby krále Ludvíka XIV.

Náš výzkum prokázal, že dosavadní vědecké poznání o sarkézské normanštině nelze považovat za úplné, protože například zahájení procesu kodifikace ortografického zápisu si vyžádá nejen další terénní výzkum a desítky hodin analýz výpovědí rodilých mluvčích, ale i důkladný průzkum archiválií v sarkézském panském archivu za účelem dohledání dalších písemných památek v sarkézské normanštině.

Naše práce, jejímž úkolem je prohloubit vědecké poznání o tomto výjimečném jazyce, bezprostředně ohroženém vymřením v průběhu příštích dvou desítek let, za účelem zahájení jeho revitalizace nejen prostřednictvím kodifikace jeho ortografického zápisu je teprve na svém úplném začátku. S ohledem na motivaci mluvčích a především ostatních Sarkézanů nicméně věříme, že na jejím konci bude moci návštěvník ostrova Sark opět tak, jako tomu

bylo ještě v polovině minulého století, zaslechnout jazyk starých Normanů z úst sarkézských dětí běžících do školy nebo od rybářů hodnotících své úlovky nad sklenicí dobrého sarkézského piva v hospodě *U Mořské panny*.

5. Résumé

Nous avons consacré ce mémoire de master à la documentation de la langue romane de l'île de Sercq dans la Manche, appelée le sercquais ou sercquiais. Comme le titre de ce travail l'indique, l'objectif de notre étude sur le terrain a été de proposer et de codifier, en collaboration avec les derniers locuteurs normanophones de Sercq, un système orthographique pour que le processus de revitalisation de la langue sercquoise soit introduit. Notre projet a été fondé sur deux suppositions principales: que la phonologie de la langue de Sercq a été suffisamment examinée par des études précédentes et qu'il n'existe aucune tradition écrite en sercquais outre un seul extrait de *La parabole du semeur*, qui date du 19^e siècle. Néanmoins, au cours de notre recherche sur le terrain, confrontés aux réalités, nous avons été forcés de déclarer ces deux suppositions fausses et à abandonner notre intention originelle. Malgré la qualité des études dédiées à la documentation du sercquais, qui ont précédé la nôtre, nous avons constaté que le système phonologique sercquais n'avait pas été examiné à tel point pour que le système orthographique fonctionnel puisse être créé. De surcroît, nous avons confirmé l'existence de plusieurs traces de tradition écrite normande en Sercq. L'objectif de ce mémoire de master est donc, avant tout, de présenter nos observations issues de notre recherche par laquelle nous voulons poursuivre l'œuvre commencée par Patrice Brasseur et Anthony Liddicoat au 20^e siècle. Dans la première partie de ce travail, nous nous consacrons à la problématique générale de la perte de la diversité linguistique dans le monde et à la situation linguistique dans l'archipel des îles Anglo-normandes. Dans la deuxième partie, nous présentons nos objectifs et les méthodes de notre étude sur le terrain que nous avons réalisée à Sercq en novembre 2016. Nous y décrivons son déroulement et nous y présentons nos observations et découvertes principales. La troisième partie est dédiée à la confrontation des données que nous avons acquises pendant notre recherche, avec les données présentées dans la littérature. Nous nous y consacrons également à de divers problèmes sélectionnés que nous considérons être des mythes qui ont pénétré et se sont ancrés dans la littérature scientifique. En analysant ces mythes et en les réfutant, nous souhaitons contribuer par nos observations présentées dans ce travail à une meilleure connaissance scientifique de la langue normande de Sercq.

6. Použitá literatura a další prameny

Literatura

- ADAMOU**, Evangelia. *A Corpus-Driven Approach to Language Contact : Endangered Languages in a Comparative Perspective*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2016
- ANDERSON**, Peter. M. *A Structural Atlas of the English Dialects*. Londýn : Routledge, 2015
- APA Productions**. *Channel Islands*. Singapore: Apa Press, 1988
- BOWLES**, Henry. *Sark: The Gem of the Channel Islands*. Londýn : A. Fairbairns, 1907
- BRASSEUR** Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Première partie]*. In: Annales de Normandie, roč. 28, č. 1, 1978
- BRASSEUR** Patrice. *Les principales caractéristiques phonétiques des parlers normands de Jersey, Sercq, Guernesey et Magneville (canton de Bricquebec, Manche) [Deuxième partie]*. In: Annales de Normandie, roč. 28, č. 3, 1978.
- BRASSEUR**, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique normand*. vol. 1. Paříž: CNRS, 1980
- BRASSEUR**, Patrice. *Les noms des champs de l'Île de Sercq*. In: L'Onomastique, témoin des langues disparues. Dijon, 1982
- BRASSEUR**, Patrice. *Les noms des rochers de l'île de Sercq*. In: L'Onomastique témoin de l'activité humaine, Fontaines-lès-Dijon: A.B.D.O, 1982
- BRASSEUR**, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique normand*. vol. 2. Paříž: CNRS, 1984
- BRASSEUR**, Patrice. *Les noms des maisons de l'île de Sercq*. In: Agronymes: Mélanges de toponymie et dialectologie en hommage à Pierrette Dubuisson. ABDO, 1987
- BRACHET**, Auguste. *Dictionnaire des doublets*, Paříž : F. Vieweg, 1971. In: Collection philologique, svaz. 1868–1871 [online]. [cit. 20.7.2017]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?hl=cs&id=FJA7AAAACAAJ&dq>
- BREZINGER**, Matthias. *Language Endangerment Throughout the World*. In: Language Diversity Endangered. Berlín : Mouton de Gruyter, 2007
- CACHEMAILLE**, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark*. In: The Guernsey Magazine. Svaz. 3. č. 1. leden 1875, Guernsey : F. Clarke, 1875
- CACHEMAILLE**, J. L. V. *The Agricultural Sketch of the Island of Sark : The Language of Sark*. In: The Guernsey Magazine. Svaz. 3. č. 12. prosinec 1875. Guernsey : F. Clarke, 1875
- CLÉRY**, Robinet de. *Les Îles normandes*. Paříž : P. Ollendorff, 1898
- CLIFORD**, Leonard S. *The Role of */l/ in Rhotacism*. In: Italic and Romance. Amsterdam, 1980
- COLLAS**. J. P. *A Note on a Final Consonants in the Poitevin Area*. In: Studies in French Language and Mediaeval Literature. Manchester: Manchester University Press, 1939
- DAVENPORT**, Mike **HANNAHS**, J. S. *Introducing Phonetics and Phonology*. Ed. 3. New York : Routledge, 2013

- DAWES**, Gordon. *Laws of Guernsey*. Oxford: Hart Publishing, 2003. str. 5
- DIEZ**, Friedrich. *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*. Ed. 5. Bonn : Adolph Marcus. 1887
- DWYER**, Arienne M. *Ethics and practicalities of cooperative fieldwork and analysis*. In: Essentials of Language Documentation. Berlín: Mouton de Gruyter. 2016
- FAOUËDIC**, Noémie Dondel du. *Voyages loin de ma chambre*. Redon : A. Bouteloup, 1898
- FALLE**, Philip. *An Account of the Island of Jersey*. Jersey : Richard Giffard, 1837
- FINEGAN**, Edward. *Language: Its Structure and Use*. Ed. 7. Wadsworth Publishing, 2014
- FLEURY**, J. *Patois de la Hague*. In: Revue de philologie française et provençale. Paříž, Émile Bouillon, 1889
- FORSYTH**, William. *Essays Critical and Narrative*. Londýn : Longsman, Green, and Co, 1874
- GARIS**, Marie de. *Dictiounnaire Angllais-Guernesais*. 4. vyd. Andover : Phillimore & Co. Ltd, 2012
- GAUDEFROY-DEMOMBYNES**, Maurice. *L'Île de Sercq*. In: Revue de géographie, svaz. 27. Paříž : Ch. Delagrave, 1890
- GEYER**, Klaus. *Diphthongology meets language documentation: The Finish experience*. In: Documenting Endangered Languages : Achievements and Perspectives, Berlín: Mouton de Gruyter. 2012
- GLEIZES**, Delphine. *Genèse en archipel. La création à l'œuvre dans Travailleurs de la mer*. In: L'œuvre de Victor Hugo, Kodaň : Museum Tusculanum Press, 2003
- HAARMANN**, Harold. *Livonians in: Native Peoples of the World*, Abingdon: Routledge, 2013
- HALE**, Ken. *On endangered languages and the importance of linguistic diversity*. In: Endangered Languages: Language Loss and Community Response. Cambridge: Cambridge University Press, 1998
- HAWKES**, Ken. Sark. 1993
- HIRSCH**, David. *Endangered Languages, Knowledge Systems and Belief Systems*, Bern: Peter Lang AG, 2013
- HOVDHAUGEN**, Even, **NOESS**, Ashild. *Language is power: The impact of fieldwork on community politics*. In: Documenting Endangered Languages : Achievements and Perspectives. Berlín: Mouton de Gruyter, 2011
- HUGO**, Victor. *Les travailleurs de la mer*. sv. 1. Paříž : A. Lacroix, Verboeckhoven, 1866
- HUGO**, Victor. *Les travailleurs de la mer*. sv. 3. Paříž : A. Lacroix, Verboeckhoven, 1866
- CHAMBERS**, J. K., **TRUDGILL**, Peter. *Dialectology*. Ed. 2. Cambridge : Cambridge University Press, 1998
- CHARTON**, Édouard. *La langue française à l'étranger*. In: Le Magasin pittoresque. sér. 2. svaz. 7. Paříž, 1889
- JACOB**, John. *Annals of Some of the British Norman Isles Constituting the Bailiwick of Guernsey*. svaz. 1. Paříž : Galignani, 1830
- JAMES**, G. W. *The Sark Guide*. Guernsey : Henry Brouard, 1845
- JONES**, Mari. C. *Variation and Change in Sark Norman French*. In: Transactions of the Philological Society. svaz. 100. č. 2, 2012
- JONES**, Mari C. *Variation and Change in Mainland and Insular Norman : A Study of Superstrate Influence*. Leiden: Brill. 2015
- JORET**, Charles. *Des caractères et de l'extension du patois normand*. Paříž: F. Vieweg, 1883
- JORET**, Charles. *R bas-normand*. In: Romania. svaz. 12, č. 48, Paříž: F. Vieweg, 1883
- KALLIO**, Peter. *The language contact situation in prehistoric Northeastern Europe*. In: The Linguistic Roots of Europe. Kodaň: Museum Tusculanum Press. 2015

- KRAUS**, Michael. *Classification and Terminology for Degrees of Language Endangerment*. In: Language Diversity Endangered. Berlín: Mouton de Gruyter, 2007
- LAFFOLEY**, Nicholas d'Auvergne. *A History of Mining on Sark and Herm, Channel Islands*. In: Bulletin of the Peak District Mines Historical Society, svaz. 9. č. 4. prosinec 1985, Peak District Mines Historical Society, 1985
- LIDDICOAT**, Anthony. *A Brief Survey of the Dialect of Sark*. 1989. In: Report and Transactions 1989. svaz. 22. č. 4. Guernsey : La Société Guernesiaise, 1990
- LIDDICOAT**, Anthony. *A Grammar of the Norman French of the Channel Islands : The Dialects of Jersey and Sark*. Berlín : Mouton de Gruyter, 1994
- LINWOOD PITTS**, John. The Sermon on the Mount and Parable of the Sower. Guernsey: Guille-Allès Library, 1884
- LITTRÉ**, Émile. *Dictionnaire de la langue française*. svaz. 2. D-H. Paříž : L. Hachette, 1874
- LOCKE**, Martin J. *The Songs of Sark*. Guernsey: Guernsey Herald, 1998
- MACCULLOCH**, Edgar. **CAREY**, Edith. *The Guernsey Folk-lore*. Londýn : Elliot Stock
- MAISTRE**, Frank le. *Dictionnaire Jersiais-Français*. svaz. 1. Jersey: Don Ballaine Trust, 1966
- MAISTRE**, Frank le. *The Language of Aureigny*. Alderney : The Alderney Society and Museum, 1982
- MCCOLL MILLAR**, R., **BARRAS**, W., **BONNICI**, L. M. *Lexical Variation and Attrition in the Scottish Fishing Communities*. Edinburg: Edinburgh Press, 2014
- MÉTIVIER**, Georges. *Dictionnaire franco-normand*. Londýn : Williams and Norgate, 1870
- MEYNADIER**, Yohann. *Eléments de phonétique acoustique*. In: Méthodes et outils pour l'analyse phonétique des grands corpus oraux. Paříž : Hermès-Lavoisier, 2013
- MEURICE**, Paul. **SIMON**, Gustave. *Oeuvres inédites de Victor Hugo*. Paříž : Librairie P. Ollendorff, 1890
- MILLET**, Claude. *Les Travailleurs de la mer de Victor Hugo : un roman d'amour*. In: Romantisme, 2002, č. 115. De ceci à cela. 2002
- Ministère de l'instruction publique et des beaux-arts. L'Alliance française : Quatrième partie*. Recueil des monographies pédagogiques. svaz. 6. Paříž : Imprimerie nationale, 1889
- MONET**, Philibert. *Inuantaire des deux langues, française, et latine*. Lyon : C. Obert, 1635
- MOSEL**, Ulrike. *Fieldwork and community language work*. In: Essentials of Language Documentation. Berlín : Mouton de Gruyter, 2006
- MOURANT**, A. *Rimes et poésies jersiaises*. Jersey: F. T. Falle, 1865
- NOËL**, F. C. J. **CARPENTIER**, L. J. *Dictionnaire étymologique, critique, historique, anecdotique et littéraire*, Paříž : Librairie le Normant, 1852
- LEPELLEY**, René. *Le parler normand du Val-de-Saire (Manche) : phonétique, morphologie, syntaxe, vocabulaire de la vie rurale*. In: Cahier des Annales de Normandie. č. 7, 1974
- POPE**, Mildred K. *From Latin to Modern French with Especial Consideration of Anglo-Norman*. Manchester : Manchester University Press, 1973
- PORTER**, Laurence, M. Victor Hugo, New York : Twayne Publishers, 1999
- POSNER**, Rebecca. *Phonemic Overlapping and repulsion revisited*. In: General and Theoretical Linguistics. Hague : Mouton de Gruyter, 1978

- POSNER** Rebecca. *Linguistic Change in French*. Oxford: Clarendon Press, 1997
- PUPAVAC**, Vanessa. *Language Rights: From Free Speech to Linguistic Governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012
- ROLAND**, Henri. *Les Îles normandes*. In: Le Tour du monde. červen 1893. Paříž : Hachette. 1893
- ROOK**, Octavius. *The Channel islands: pictorial, legendary and descriptive*. Londýn : L. Booth, 1856
- SALLABANK**, Julia. *Attitudes to Endangered Languages: Identities and Policies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013
- SEIFART**, Frank. *Orthography development*. In: Essentials of Language Documentation. Berlín : Mouton de Gruyter, 2006
- SEIFART**, Frank. *Competing motivations for documenting endangered languages*. In: Documenting Endangered Languages : Achievements and Perspectives. Berlín: Mouton de Gruyter, 2011
- STAPFER**, Paul. *Victor Hugo à Guernesey : souvenirs personnels*, Paříž : Société française d'imprimerie et de librairie, 1905
- THOMASON**, Sarah, G. *Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015
- VIERECK**, Wolfgang, **SCHNEIDER**, Edgar. **GÖRLACH**, Manfred. *A Bibliography of Writings on Varieties of English, 1965–1983*, svaz. 3. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1984
- WEARIS**, F. *News from the Channel, or the Discovery and perfect Description of the Isle of Serke*. Londýn: Bible and Harp, 1673
- YULE**, George. *The Study of Language*. Ed. 4. Cambridge : Cambridge University Press, 2010

Archivní prameny

La Vouair de Sercq. *La Vouair de Sercq*. Sark: La Vouair de Sercq, 2002–2006. Svaz. 1, č. 1 – Svaz. 5. č. 12

Internetové zdroje

Odborné články a práce

BRASSEUR, Patrice. *Atlas linguistique et ethnographique des côtes de la Manche*. 2016. <hal-01396668>. In: HAL [online]. HAL. Poslední změna 20. 11. 2016. [cit. 2017-07-20]. Dostupné z: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01396668/document>

BRASSEUR, Patrice. *Dialecte et français et dans les îles anglo-normandes : remarques sociolinguistiques*. In: Actas do I simposio internacional sobre o bilingüismo. 961–962 [online]. [cit. 2017-07-18]. Dostupné z: <http://ssl.webs.uvigo.es/actas1997/06/Brasseur.pdf>

GUILLOREL, Éva. *Patrimoine oral anglo-normand*. Université de Caen [online]. březen 2016. [cit. 2017-07-12]. Dostupné z: <http://www.unicaen.fr/recherche/mrsh/sites/default/files/public/maritime/ilesAngloNormandes>

00-evaGuillorel.pdf

CHENET, Françoise. *Pourquoi et comment Victor Hugo a inventé la pieuvre*. Communication au Groupe Hugo du 14 décembre 2013. In: Groupe Hugo / Université Paris 7 [online]. [cit.2017-07-20]. Dostupné z: http://groupugo.div.jussieu.fr/Groupugo/13-12-14chenet.htm#_ednref30

PULTROVÁ, Lucie. *On the Phonetic Nature of the Latin R*. In: Erudio Antiqua 5, 2013. str. 21–29 [online]. [cit. 2017-07-24]. Dostupné z: <http://www.eruditio-antiqua.mom.fr/vol5/EA5c.Pultrova.pdf>

SHACKLETON, Robert George. *Quantitative assessment of English-American speech relationships*. University of Groningen [online], 2010. str. V. [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: http://www.rug.nl/research/portal/files/2614666/00_titlecon.pdf

SALLABANK, Julia: *Writing in an unwritten language: the case of Guernsey French*. In: School of Linguistics & Applied Language Studies. The University of Reading [online]. str. 242 [cit. 2017-07-25]. Dostupné z: <http://www.reading.ac.uk/internal/appling/wp6/sallabank.pdf>

SIMMONDS, Helen S. *Channelling Change: Evolution in Guernsey Norman French Phonology*. University of Exeter [online], 2012 [cit. 2017-07-15]. str. 223 Dostupné z: https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/9246/SimmondsA_TPC.pdf?sequence=3

OSTATNÍ

Am Baile. *The Cromarty Fisherfolk Dialect*. Am Baile [online] [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <https://www.scribd.com/document/108978622/The-Cromarty-Fisherfolk-Dialect>

British Library. Channel Islands 1957. Peter Kennedy Archive [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://www.peterkennedyarchive.org/channel-islands-1957/3/>

Ethnologue: Languages of the World, SIL International [online]. Dostupné z: <https://www.ethnologue.com/>

Priaulx Library. *Cachemaille's Descriptive sketch of the island of Sark*. In: Articles. Priaulx Library [online]. [cit. 25. 7. 2017]. Dostupné z: <http://www.priaulxlibrary.co.uk/articles/article/cachemailles-descriptive-sketch-island-sark-school-girls>

GLISSANT, Eduard. *Victor Hugo*. In: le Courier d l'UNESCO. Novembre 1985. roč 35. UNESCO, 1985. str. 27. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000669/066943fo.pdf>

GUILLERON, Jules. **EDMOND**, Edmont. Atlas linguistique de la France. Svaz. 1–13., 1902 – 1910. Dostupné z: <http://cartodialect.imag.fr/cartoDialect/>

Guernsey Language Commission. Atouor (About) Guernsey Language Commission [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://language.gg/article/154279/Atouor-About>

MOSELY, Christopher. Atlas of the World's Languages in Danger. Paříž 2010 [online] [cit. 2017-07-29]. . Dostupné z: <http://www.unesco.org/languages-atlas/en/atlasmap.html>

Société Jersiaise. *Preserving Sark Norman-French*. *Jersey Evening Post*, 25. 4. 1955. Lé Sèrtchais. Société Jersiaise [online], [cit. 2017-07-10]. Dostupné z: <http://members.societe-jersiaise.org/sdllj/sertchais.html>

Société Sercquaise. *A Short History of Sark*. *Société Sercquaise* [online]. [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: <http://www.socsercq.sark.gg/sarkhistory.html>

Société Sercquaise. *Charter for Sark.* Société Sercquaise [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://www.socsercq.sark.gg/charter.html>

Wikipedia. *List of languages by time of extinction.* Wikipedia [online] naposledy upraveno 22. 7. 2017 [cit. 2017-07-09]. Dostupné z https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_languages_by_time_of_extinction#21st_century

Wikipedia. *Pieuvre.* Wiktionnaire: le dictionnaire libre [online]. Poslední změna 03. 05. 2017 [cit. 2017-07-20]. Dostupné z: <https://fr.wiktionary.org/wiki/pieuvre>

Novinové články

BBC. *Last Alaska language speaker dies.* BBC News Channel [online] 24. 1. 2008 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/7206411.stm>

BBC. *Cromarty fisherfolk dialect's last native speaker dies.* BBC [online]. 2012 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z www.bbc.com/news/uk-scotland-highlands-islands-19802616

ECONOMIST. Marie Smith, the last speaker of the Eyak language, died on January 21st, aged 89. The Economist [online] 7. 2. 2008 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/10640514>

LAWSON, Alastair. Last speaker of ancient language of Bo dies in India. BBC News [online] 4. 2. 2010 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/8498534.stm

PRADEEP, K. Tribute to Cochin Creole Portuguese. The Hindu [online] 26. 9. 2010 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/news/cities/Kochi/Tribute-to-Cochin-Creole-Portuguese/article16048595.ece>

ROBARDS, Terry. Little Sark Faces Life Without the Dame. In: New York Times, 20. 7. 1974. New York Times [online]. Archives. [cit. 2017-07-22]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/1974/07/20/archives/little-sark-faces-life-without-the-dame-cliffs-and-green-fields.html>

STEVEN, Alasdair. Obituary: Robert (Bobby) Hogg, engineer and last speaker of the Cromarty dialect. The Scotsman [online] 15. 10. 2012 [cit. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://www.scotsman.com/news/obituaries/obituary-robert-bobby-hogg-engineer-and-last-speaker-of-the-cromarty-dialect-1-2576251>

WATTS, Jonathan. Ancient tribal language becomes extinct as last speaker dies. The Guardian [online] 4. 2. 2010 [2017-07-29]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2010/feb/04/ancient-language-extinct-speaker-dies>